

Text: (c) **2005 Luiza Barcan**. Toate drepturile rezervate autoarei.
Ilustrații interior: (c) **2005 Rodica Ciocârdel Teodorescu**

Redactor: **Delia Oprea**
Editor format .pdf Acrobat Reader și coperta: **Dan Mihu**

(c) **2005 Editura LiterNet** pentru versiunea .pdf Acrobat Reader
Este permisă descărcarea liberă, cu titlu personal, a volumului în acest format.
Distribuirea gratuită a cărții prin intermediul altor situri, modificarea sau comercializarea acestei versiuni fără acordul prealabil, în scris, al Editurii LiterNet sunt interzise și se pedepsesc conform legii privind drepturile de autor și drepturile conexe, în vigoare.

ISBN: 973-7893-30-1
Editura LiterNet
<http://editura.liternet.ro>
office@liternet.ro

SUMAR

Din underground spre management cultural	4
Generic de început	7
O scurtă derulare	9
Artistul de televiziune	16

ARTIȘTII DE LA SERATE

Mircea Enache	19
Alexandru Grosu	20
Alexandru Nancu	25
Teodor Moraru	29
Ion Atanasiu Delamare	31
Andrei Romocean	33
Mihai Istudor	37
Alexandru Andronache	39
Liviu Nedelcu	41
Ion Irimescu, Gabrel Baban și Anton Costîn	43
Camelia Cilianu	49
Stela Lie	51
Valeriu Pantilimon	53
Rodica Lomnășan	57
George Dragomir	61
Cătălin Hrimiuc	64
Cătălin Udrea	65
Rodica Ciocârdel Teodorescu și Serata continuă	69
Generic final	74

PREFAȚĂ

DIN UNDERGROUND SPRE MANAGEMENT CULTURAL

Redactorul șef de atunci al redacției culturale, Iosif Sava, părea să nici n-o fi băgat la început în seamă, după o primă reacție care a sunat cam așa, zic gurile rele: „Iar a venit în redacție o ochelaristă care fumează toată ziua!”, când, după mai bine de un an, a început să-i aprecieze articolele (cronică și critică de artă plastică, apărute în *Literatorul*, *Contemporanul*, *Azi literar*, *Tribuna*, *artPanorama*). Firește, în maniera (re)cunoscută a maestrului: *Îmi plac articolele matale, de ce nu te îndrepti spre presa scrisă? În televiziune e greu să răzbați*. Luiza era însă deja pe drumul ales, așa că în decembrie 1997 este invitată să medieze de la tribuna marelui om de cultură – așadar cot la cot – un dialog între artiști și critici la Galeria Catacomba, cu reverențe profesionale neașteptate din partea celui care, nu demult, o sfătuisese altceva... Surpriza a continuat, astfel că, în urma unei invitații aruncate în treacăt, prima *Serată* din 1998 s-a îmbogățit cu o rubrică ulterior permanentă.

A fost cea mai mare șansă a vieții mele și, în plus, ocazia să fac ceea ce-mi plăcea mai mult. Acea muncă de recuperare a artiștilor care, cel puțin deocamdată, nu se preocupă de propria-le publicitate ori imagine, considerând că nu e momentul, că nu sunt pregătiți... Oricum, adevăratul artist nu e niciodată sigur de el, mi-a mărturisit Luiza. Așa au apărut

săptămânal pictori, sculptori și graficieni, artiști plastici din susul „clasamentului”, mai mult sau mai puțin cunoscuți, redați atunci într-o imagine coerentă publicului iubitor de frumos, în general. Sistematic, ritmic, alegând valoarea de amorf și – nu în ultimul rând – urmând lecția moderatorului TV predată de maestru, la început în culise: *Să te machiezi, să te îmbraci frumos, să vorbești liber, să n-ai emoții!*...

Am cunoscut-o pe Luiza Barcan atunci când am prezentat-o în *Panoramic Radio –TV*, trecuta revistă de programe a Televiziunii Române. Îmi dorisem lucrul acesta de când o urmărisem aducând artiști plastici la *Seratele* lui Iosif Sava. Așteptam de fiecare dată momentul (la finalul emisiunilor, parcă), îl înfulecam pe nerăsuflăte și deznădăjduiam când auzeam vocea maestrului – care mai tot timpul o zorea, ceea ce era de fapt bine, cum aveam să aflu mai târziu, descoperind pe pielea mea din tainele televiziunii – punând punct emisiunii cu o expresie devenită la noi, în TVR, sintagmă de o plasticitate aparte: *Trageți genericele, doamna Stuparu!* Și cortina era trasă peste mica deschizătură spre underground.

Pentru că asta ne lega, fără să știu: luminarea unor **artiști plastici creatori** necunoscuți marelui public, așa cum va fi fost el într-o lume nebună, nebună, tot mai ne-bună să-și descopere frumusețile de aproape, amușinând cu orice preț axiologii aiurea în senzații de sezon.

Când ai o pregătire, o specializare inginerească exact în adolescență, despărțit de „artele frumoase” exact la vârsta când ai ochii cei mai mari pentru ele, toată voința de mai apoi să le regăsești este ecranată de timiditatea rămasului în urmă. Șansele de a reveni sunt rare, apar prioritățile vieții și spiritul se duce pe apa sâmbetei...

Pe de altă parte, îl cunoscusem pe Iosif Sava la Radio, unde am avut redacția în primii ani, când își aducea articolele

la noi la revistă. Identificându-mă la un moment dat cu cel care scria despre muzică, mă privea cu o anumită deschidere care într-o zi mi-a dat curaj. Scriam în majoritate despre rock, iar maestrul citise tot. Eram gata să-i răspund la probabila critică față de gen, de extremele lui, dar n-a fost cazul. Am apucat să-i spun scurt despre Rock Filarmonica din Oradea, despre operele rock care ar fi meritat o altă popularizare. Până să intru în detalii – vocea începuse oricum să-mi tremure și nu-mi mai dădea mâna să continui – maestrul m-a salvat: *Mai bine veniți împreună la emisiune!*

N-am dat curs invitației, dar de atunci l-am privit altfel pe cel care, în opinia mea, avea ochi doar pentru „marea muzică”... Am știut că în acele emisiuni specializate (ținând cont de celebritatea invitaților), în fapt de popularizare a culturii, e loc și de marginali, de extreme, de nou. De aceea, apariția Luizei mi-a dat o speranță că și rock-ul, simptomatic, își va relua locul normal în societatea românească.

Iar Luiza a plusat. Fiind legat de Basarabi datorită Canalului, iubind și urând locul în același timp, m-a bucurat nespus HAR-ul cu care aliații ei și ai lui Alexandru Nancu – soțul și partenerul Luizei în toate, sculptorul transformat de voie, de nevoie, în manager cultural – au redimensionat spațiile acele post-industriale, post-comuniste și post...ume. l-am urmărit la Vâlcea, de la fața locului, am recunoscut artiști din *Serate* și am viețuit cu ei puțin, dar atât cât să ne dăm seama reciproc de apropiere nebănuite între arte, ca și între persoane. De fiecare dată, catalizatorul Luiza găsim punțile, trecerile, deschiderile.

După ce a plecat o dată din Televiziune – nu mai știu condițiile, prea puțin contează – aș ține-o cu forța în Calea Dorobanților, ca pe nu foarte mulți alți colegi.

Este genul de profesionist de care este musai nevoie în demersul public. Nu să-și inventeze sieși un soclu, ci să le

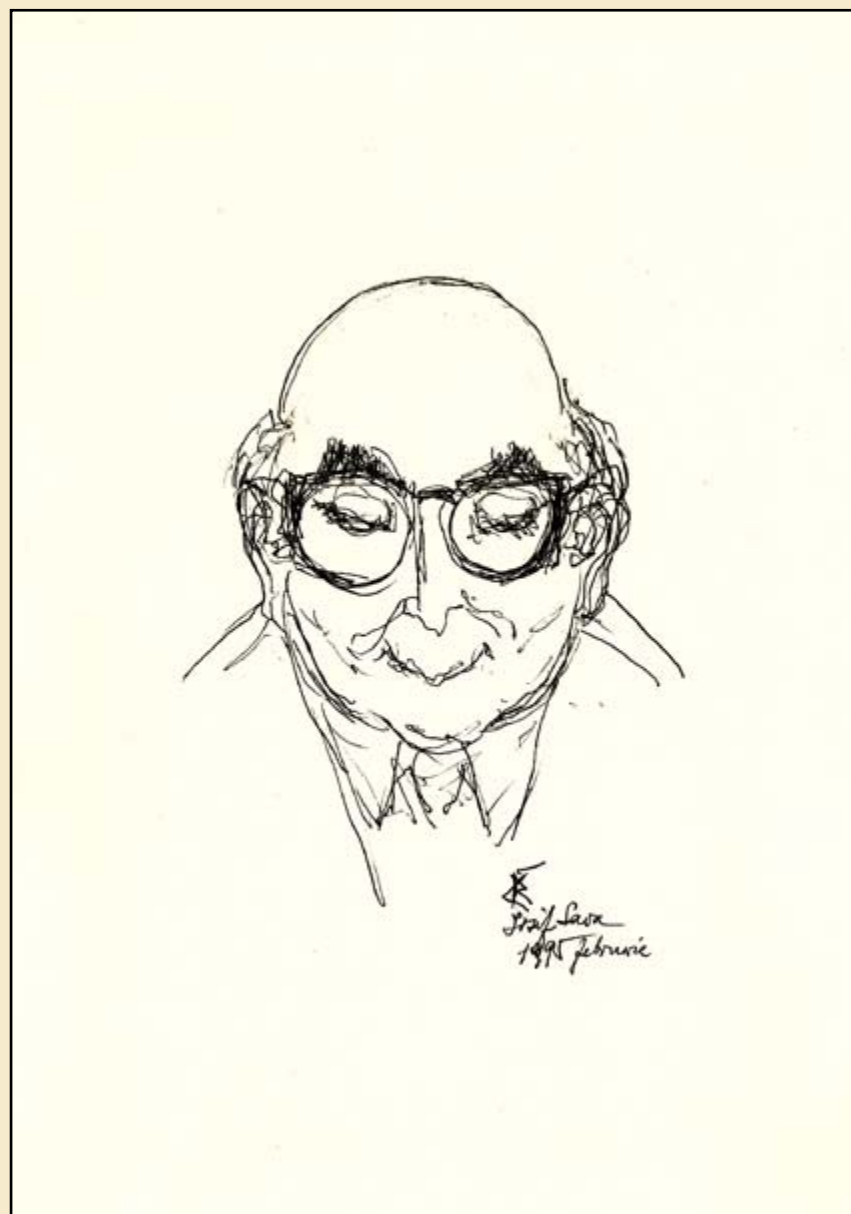
edifice pe cele care merită și trebuie să existe și să dureze. Omul care poate să informeze și să educe prin emisiuni, fără să devină antipatic, în formate alternative, interesante înainte de a deveni plicticoase, generaliste până la a fi specializate. Breșele din sistem pe care le-a identificat și le-a (re)folosit mi-au dat ghes să mă joc printre cuvinte – omul potrivit la gândul potrivit. Gândul bun, pozitiv și – mă repet, dar asta-i obsesia Luizei – constructiv.

O dată pe an, ne întâlnim pe la Amzei, la doi pași de atelierul lui Alexandru, pentru a schimba vorbe, cafele și reviste – a lor se numește *Ianus* și cu siguranță este recunoscută în presa culturală. Publicație a programului *Tradiție și Postmodernitate*, de dimensiunile, concentrarea și sistematica unui dicționar la temă, publicația deschide câte un sertar de gânduri – amintiri și vise îndrăznețe – donate cu generozitatea primită de artist de la Dumnezeu de liderii unei generații de constructori în cel mai deplin sens al termenului. Se trag unii pe alții înainte, în sus, re-colonizând palpabil infinitul.

Altfel, după ce am parcurs câteva pagini-demo ale acestei cărți, m-am gândit la finalitatea alternativă a demersului Luizei, aceea care ar putea detona gustul și atenția marelui public spre lumea nevăzută și underground a artiștilor – cei constructori înainte de toate.

Nu știu dacă are 50 de kilograme, dar – dincolo de sensibilitatea și atributele feminității – Luiza este genul luptătorului (nu cu morile de vânt) și al fondistului antrenat cu duranța. În plastică, probabil, printre pete de vopsea, așchii de lemn și cioburi de piatră, dictonul *per aspera ad astra* are conotații aparte, iar Luiza Barcan îl întruchipează în felul ei.

Doru IONESCU

GENERIC DE ÎNCEPUT

Lucrul pe care l-a învățat cel mai bine generația mea, de la părinții și educatorii ei, a fost tehnica duplicității. Una învățăm la școală și alta vorbeam noi acasă, cu prietenii și rudele. Una gândeam și alta spuneam. Ba chiar ne emoționam la comandă, dacă o cerea contextul. Tentaculele duplicității însă s-au extins treptat în viața noastră intimă, până acolo încât nici față de noi înșine nu mai aveam curajul să recunoaștem adevărul.

Folosesc timpul trecut pentru a demarca perioada de dinainte de 1989, când duplicității extinse i se adăuga blazarea, respectiv convingerea că suntem victimele unui destin inexorabil și că ori ne adaptăm, ori dispărem.

Nu pot să nu-mi amintesc permanent orele de literatură română de la liceul "Horia Hulubei" (unde am învățat), predate de un pedagog de excepție, retras acum în anonimatul nedrept și modestia care l-au călăuzit întreaga viață.

Doamna Georgeta Ionescu, profesoara mea de română, și-a educat fiecare generație în spiritul libertății totale de gândire, însă doar în contexte determinate, familiare, închise de fapt. Cursurile de literatură română (și nu numai) erau un astfel de cadru. Când ieșeam din clasă, după 50 de minute miraculoase, ne puneam la loc masca tăcerii și a acceptării neputincioase. Prin urmare, formarea culturală individuală era cumva subversivă, semioficială.

Acum, după mai bine de un deceniu de la Revoluția din Decembrie, constat uluită că duplicitatea despre care vorbeam începe să aibă, deși n-ar trebui, părțile ei bune. Mai mult, s-a

transformat într-o necesitate, continuând să fie o tehnică de supraviețuire pentru cei care au insomnii din pricina unei cărți, a unui film sau a unui tablou.

Nu întâmplător mi-am evocat profesoara de literatură, înainte de a-l evoca pe Iosif Sava pentru că ei sunt cei doi oameni de la care am învățat lucruri identice în epoci diferite. Am învățat că, pentru a feri o insulă fragilă de amenințarea apelor ce o înconjoară, locuitorii trebuie să țeasă între ei o complicitate secretă, să inventeze un cod pe care să-l știe doar ei. Mulți n-au înțeles de ce Iosif Sava colabora, aparent, cu oponenții lui și ai ideilor lui. Era un fel de comportament de adaptare, menit să protejeze miezul incandescent al valorilor care supraviețuiesc ideologiilor nefaste, regimurilor politice totalitare, ignoranței și indiferenței, alți doi adversari de temut. Acest miez incandescent, insula, nu este altceva decât totalitatea bunurilor culturale adevărate, consacrate sau pe cale de a se consacra, apte să traverseze epocile și să capete semnificații universal valabile.

Dacă înainte de 1989 cultura trebuia protejată de o ideologie criminală, astăzi ea trebuie protejată de oportunism și impostură, de tentația noilor ariviști de a accede la structurile puterii printr-o consacrare culturală adeseori nefondată. Mari oameni de cultură răsar peste noapte ca ciupercile după ploaie. Afirmării lor li se face lobby pentru că, în replică la analfabetismul foștilor conducători, sunt împinși în structurile puterii doar intelectualii "rasați". Chiar dacă "rasa" lor e inventată în câteva luni și intens mediatizată prin toate mijloacele de informare.

Consacrarea intelectuală a unei persoane depinde astăzi prea puțin de instrucție sau moralitate. Depinde însă de numărul (cât mai impresionant) de cărți publicate, indiferent de valoarea conținutului lor, și de numărul de apariții televizate, în

talk show-uri unde capacitatea românilor de a exprima păreri avizate despre orice se manifestă nestingherită. Așa a apărut "analismul" zilelor noastre. În fața ochilor ne apar tot felul de analiști: politici, militari, economici, culturali. Toată lumea analizează și emite păreri inexpugnabile. Totul are o explicație, pe care doar el, analistul, o știe foarte bine și trebuie negreșit să o impună și celorlalți.

Cultura mai trebuie apărută astăzi și de vulgaritate, prost gust și nonvaloare. Dar lupta e inegală și Iosif Sava o știa foarte bine...

Într-o atmosferă profund viciată și-a trăit ultimii ani, ultimile luni mai ales, spectacolul cultural creat de Iosif Sava, o insulă de puritate intelectuală într-o mare de vulgaritate, oportunism și impostură. O insulă pentru protejarea căreia guvernatorul ei a trebuit să accepte multe neajunsuri, să tolereze felurite impostori, unii chiar din imediata lui vecinătate, să nu cedeze fără luptă nici un petic de pământ. Și, într-adevăr, insula n-a putut dispărea decât prin îndepărtarea și apoi scoaterea definitivă din scenă a guvernatorului ei. Apele au năpădit uscatul și mulți au crezut că e ușor să creezi un spațiu asemănător. Eșecul e răsunător și poate fi constatat zilnic, prin simpla manipulare a butoanelor telecomenzii.

Cartea mea e dedicată unui om, dar mai ales ideii care i-a supraviețuit: descoperirea și protejarea valorilor culturale autentice.

Iosif Sava a fost pensionat la limită de vârstă, ca și cum aceasta ar conta în cazul oamenilor cu o asemenea voință de a crea spații culturale. A fost marginalizat și apoi exilat în lumea de dincolo de unde, probabil, privește cu amărăciune cum cele mai sumbre prevestiri ale sale prind contur, cum prostia fudulă și agresivă răstoarnă orice sistem de valori, contrariază bunul simț, pervertește și mutilează generații și conștiințe.

Cum ar mai putea afirma vreun mărunț moderator de televiziune ceea ce Iosif Sava afirma, nu fără umor, la adresa câte unui artist sau scriitor ce se dorea numaimedcât mediatizat: N-am auzit de cutare. Înseamnă că nu există.

În remarcă aceasta, prea malițioasă poate, se ascundea o mare doză de adevăr, pentru că puține lucruri din mișcarea de idei a cetății îi scăpau lui Iosif Sava. Avea obiceiul să fie la curent cu tot: concerte, spectacole, expoziții, lansări de carte, polemici între ziariști, oameni de cultură sau politicieni.

Show-ul lui Iosif Sava a fost în nouăzeci la sută din cazuri în direct, live, la modul cel mai propriu, pentru că realizatorul și moderatorul lui respingea fără drept de apel orice regie, orice scenariu anterior. Naturalețea era pentru Iosif Sava singurul regizor de care asculta și din pricina spontaneității lui întreaga echipă care trudea la realizarea Seratelor trebuia formată în acest spirit.

Iosif Sava n-avea nimic împotriva bâlbelor. Le considera firești. Desigur e vorba de ezitățile în pronunțarea unui cuvânt, nu de confuzia de idei. Comunica direct cu regia de montaj chiar în timpul emisiunii iar celebrele sale îndemnuri de genul: Doamna Stuparu, puneți odată caseta cea, Să vină aici o cameră! sau Așezați altfel lumina!, făceau parte din spectacol.

E sigur că nimeni nu va mai reuși vreodată să refacă acest edificiu cultural înălțat cu energia de o viață a unui om. Eu încerc doar să reconstitui parțial un mic fragment din ceea ce au fost Seratele, apelând la memorie și mai ales la cea afectivă, așa cum de multe ori îmi imaginez că un monument de artă veche, dacă e consemnat și descris, poate fi salvat, măcar pe hârtie.

Ce am trăit eu de fapt, în apropierea lui Iosif Sava? O experiență profesională, dar mai ales o experiență de viață, cu

etape ajustate din mers. Consecințele ei se conturează abia acum, într-un moment de răgaz, când evenimentele cer insistent să fie reconsiderate.

Un unghi aparte de percepere a spectacolului artelor plastice contemporane. Un spectacol dintre ai cărui mulți actori, doar nouăsprezece, au pășit în lumina reflectoarelor din studiourile 1, 2 sau 3 ale Televiziunii Române, pentru prima dată, la Serata muzicală TV. Au venit la Serată spre a fi prezentați în direct publicului, într-o ambianță obținută cu ajutorul propriilor lor opere.

O neașteptată ocazie pentru mine de a-i cunoaște pe artiști și ca oameni, de a intra în atelierele lor, de a trăi alături de ei solidaritatea emoțiilor în direct. O solidaritate care, uneori, s-a prelungit dincolo de studiourile televiziunii. Și dincolo de emoții...

O panoramare subiectivă și discontinuă a peisajului artelor plastice românești la sfârșit de mileniu, în plină vâltoare neoavangardistă, când unii invocă agonia artei și alții asudă întru nemurirea ei. O panoramare imposibilă, de n-ar fi fost Seratele.

Și câteva stop-cadre pe chipul și opera celor 19 artiști prezenți la emisiunea lui Iosif Sava. Poate și pe al aceora care n-au ajuns la timp la întâlnire.

O SCURTĂ DERULARE

N-avusesem tocmai ceea ce se cheamă o presimțire, în ultimele zile de concediu petrecute la Constanța, la atelierele de creație din Bulevardul Mamaia 300. Tot vorbind cu Mircea Enache și cu toți ceilalți artiști care mă întrebau de starea lui, realizasem că foarte curând, Dumnezeu va decide dacă ni-l lasă sau ni-l ia pe Iosif Sava. Zăcea de aproape o lună la reanimarea Spitalului Municipal. Îl visasem că era foarte slab, dar că se restabilise și ne vizita la redacția de unde fusese alungat. Mai visasem, aparent fără legătură, un cortegiu nupțial care se încheia cu o mireasă mascată. Și a fost ca ziua fatidică să fie chiar cea a plecării noastre înapoi spre București. Domnul Sava m-a lăsat întotdeauna să-mi termin concediul...

Pe la zece dimineața, cineva a ieșit în curtea atelierelor de creație și a spus sec: "Au anunțat acum la radio că a murit Iosif Sava". Vestea s-a răspândit imediat și, ca la un semn, artiștii au început să iasă de prin ateliere. Pe mulți dintre ei îi filmasem pentru *Serată*, cu puțin timp în urmă, fără a mai apuca însă să difuzez materialele respective.

Parcursesem deja prima parte a drumului spre București când, pe telefonul mobil a sunat Maria Rotaru, secretara redacției noastre. Mă anunța că trebuia să ajung a doua zi la televiziune, unde eram solicitată să particip la realizarea unei emisiuni *in memoriam* Iosif Sava.

În tăcerea lui ca de piatră, Alexandru Nancu îmi împărtășea din plin tristețea. Domnul Sava ținea la el ca și la mine pentru că, de fapt, împreună convingeam artiștii să vină

la *Serate*, iar Alexandru se implicase complet dezinteresat până și în realizarea cadrului scenografic. Uneori, în disperare de cauză, eram nevoiți să-i transportăm noi pe artiști, cu tot cu lucrări, până la televiziune.

În ce mă privește pe mine, aventura *Seratelor* a început în decembrie 1997 când, preocupat de soarta lui Corneliu Baba, Iosif Sava s-a decis să-și îndrepte atenția și asupra artelor vizuale. După o ediție specială a *Seratei*, dedicată maestrului nonagenar al picturii românești, care-și încheiase activitatea cu o mare expoziție retrospectivă la Muzeul Național de Artă, a urmat o a doua emisiune dedicată artelor plastice, creatorilor de artă și criticilor. M-a invitat și pe mine să colaborez la realizarea acestei ediții după ce, într-un stil de acum inconfundabil, tatonase terenul și-mi provocase diverse stări, dintre cele mai contradictorii. Mă întrebasese chiar, la un moment dat, dacă nu m-ar interesa mai mult presa scrisă, că el citea articole de-ale mele prin tot felul de reviste și socotea că scriu prea bine ca să-mi mai pierd, chipurile, timpul prin televiziune. Îi replicasem atunci că, pe mine, dimpotrivă, mă atrage mai mult televiziunea și, după o tăcere semnificativă, mi-a replicat: "Atunci trebuie să vă zbateți, că aici viața e grea!"

Pentru emisiunea la care am fost atunci, în decembrie 1997, bucuroasă să fac și eu ceva, domnul Sava vroia ca invitați câțiva critici influenți și trei-patru artiști foarte cunoscuți. În plus, visa la un alt cadru pentru *Serată*, un cadru mai viu și mai expresiv decât prăfuitele studiouri ale Televiziunii. Propunea Galeria *Catacomba* sau una dintre sălile Muzeului Național de Artă. După câteva prospecții l-am contactat pe Sorin Dumitrescu și, prin bunăvoința lui am putut folosi, în cele din urmă, Galeria *Catacomba*. Lucrările de sculptură ale lui Laurențiu Mogoșanu, care expunea atunci acolo, intitulate *Relicvarii*, au fost parte integrantă din cadrul scenografic. În

final, au acceptat să participe la emisiunea cu pricina Alexandra Titu, Pavel Șușară, critic pe care domnul Sava îl prețuia în mod deosebit, și Adrian Guță, un alt critic, căruia domnul Sava nu-i putea reține cu nici un chip numele. Dintre artiști, au acceptat invitația Silvia Radu, Sorin Dumitrescu și Dan Perjovschi. Un regal de grupări și grupulețe puse față în față, spre deliciul moderatorului, în primul rând. A fost una dintre puținele emisiuni înregistrate.

Domnul Sava îmi ceruse un *curriculum vitae* înainte de emisiune, pentru ca, la începutul emisiunii, așezată de-a dreapta lui, să am surpriza de a fi prezentată invitaților și telespectatorilor ca apropiata lui colaboratoare, un foarte promițător critic de artă. Mai eram încă, pe atunci, studentă în ultimul an la Facultatea de Istoria și Teoria Artei și am profitat de ocazie, în emisiune, să reclam lipsa de sprijin de care se bucură tinerii studenți sau absolvenți din partea profesorilor, atunci când s-a dezbătut problema "crizei criticilor de artă". Au urmat, evident, represaliile. La facultate am fost aspru criticată și înfierată de distinșii mei profesori pentru că participam la o emisiune "proastă", ca și cum era treaba lor la ce fel de emisiuni lucram eu. Emisiunea în sine a fost din plin înjurată în câteva publicații, însă domnul Sava era obișnuit cu asemenea reacții. Aș spune că uneori le și provoca.

După alte două săptămâni, propunerea lui a venit tranșant: ce-ar fi să prezint eu câte un artist plastic, în fiecare săptămână, în cadrul unei rubrici intitulate *Vernisajul Seratei*? În câteva secunde, în minte mi s-a derulat un întreg scenariu: artiști "proaspeți" în relația lor cu lumea artistică și cu mass media, oameni care s-au autoexilat în atelierul de creație, frământări neștiute și solitare... Știam deja câțiva pictori și sculptori de vârste diferite, care nu sunt "la modă", pe care critica îi bagă în seamă arareori, iar presa niciodată. M-am și văzut convingându-i să se arate cu lucrările lor cu tot, sâmbătă

de sâmbătă, într-un spectacol viu, cu mesaj direct și percutant...

– Și când începem?, l-am întrebat la rândul meu pe domnul Sava.

– Pe trei ianuarie, chiar din prima ediție pe 1998 a *Seratei*. Dar să știți Luiza, că mulți vă vor înjura, ca și pe mine...

Și a plecat, ca întotdeauna, foarte grăbit, lăsându-mă să reacționez cum m-oi pricepe mai bine. Au început întrebările: cine să fie primul invitat?, ce artist întreg la cap ar avea chef de o asemenea apariție, imediat după sărbători? Mai vroiam și la Constanța de Revelion. l-am propus lui Alexandru Nancu să fie el primul invitat la *Serată*, că tot nu mai ieșise de mult în lume. S-a apărut cu vitejie, spunându-mi că nu are lucrări noi și că, din pricina prieteniei noastre, apariția lui ar putea fi interpretată greșit. Nici acum nu-mi dau seama de ce i-am adus ca argument ce mi-a trecut prin minte mai întâi, în încercarea mea de a fi convingătoare. l-am spus că trebuie să profite cât mai curând de o asemenea ocazie, pentru că se zvonește că domnul Sava va fi pensionat, că are unele probleme de sănătate, că doar printr-o voință ieșită din comun își continuă emisiunile și nu lasă să se vadă nimic din suferința lui. Nu credeam nimic din ce spuneam, dar argumente mai bune nu-mi veneau în cap. De-aș fi știut atunci ce vorbesc...!

– Propune-i lui Mircea Enache, mi-a sugerat atunci Alexandru. Oricum, mergem la Constanța și când ne întoarcem, îl imbarcăm cu tot cu lucrări și-l instalăm în studio.

Pe trei ianuarie 1998, dis de dimineață, porneam spre București cu bătrâna și încercata *Dacie*, plină cu lucrările în bronz ale lui Mircea Enache și cu sculptorul însuși, emoționat ca un elev care mergea la examen. Pe la ora 15.00, intram în Televiziune, direct în Studioul 1 și amplasam lucrările în cadrul scenografic. Domnului Sava, sosit cu aproximativ o oră înainte de începerea emisiunii, nu i-venea să-și creadă ochilor. Parcă

nu se așteptase totuși ca lucrurile să meargă așa de repede. Ce-i drept, nici eu...

– Când o să vină momentul vernisajului vă ridicați amândoi în picioare și mata te plimbi printre sculpturi și le prezenți, mi-a "ordonat" scurt domnul Sava.

– Bine, dar eu când o să știu care e momentul acela?, am întrebat eu brusc cuprinsă de panică.

– Lasă că vei vedea!, "m-a încurajat" maestrul.

De ce ne mișcaserăm atât de repede în decursul celor cinci luni de ucenicie a mea într-o emisiune în direct înțelegeam mai dureros decât mi-aș fi închipuit, parcurgând același drum, tot dinspre Constanța înspre București, tot către Televiziune, dar de data aceasta pentru o emisiune greu de acceptat: nu cu Iosif Sava, ci în memoria lui.

Seara, buletinele de știri ale tuturor televiziunilor anunțau dispariția lui Iosif Sava, iar Televiziunea Română plusa cu un documentar excesiv de lacrimogen, încropit și fals, un fel de medalion Iosif Sava în care li se explica telespectatorilor ce mare pierdere e pentru cultură moartea maestrului. Dar cine-l înlăturase oare!? Am priceput imediat că acea emisiune de conveniență era de fapt bulgărele de pământ care trebuia aruncat peste mormântul proaspăt al domnului Sava. Atât mai trebuia făcut și problema, din punctul lor de vedere, era rezolvată...

A doua zi, pe 19 august, la redacție era mare vânzoleală, în vederea realizării aceluia material comemorativ, despre care nimeni n-avea vreo idee exactă. Toată lumea își dădea cu părerea, însă nimeni nu se apuca efectiv de ceva. Diverse dispoziții, venite de la diferite etaje, sporeau confuzia. Eu am fost pusă să scriu un necrolog pentru presă. Totdeauna am detestat asemenea obiceiuri pentru că, în viziunea mea, oamenii dragi sunt morți numai dacă noi consimțim acest lucru. Și un necrolog e, până la urmă, un consimțământ tacit

dat dispariției definitive. Cred că domnul Sava, care pricepea multe lucruri, mi-a înțeles incapacitatea de a pune tradiționalul pumn cu țărână, chiar pe mormântul lui. Altfel nu-mi explic cum, miraculos, trei femei din redacție care nu mai lucraseră până atunci nimic împreună: Ivona Cristescu, vechea și de suflet colaboratoare a lui Iosif Sava, tânăra compozitoare Liana Goța și cu mine ne-am trezit față în față. Ca la un semn, ne-am retras toate trei la redacția muzicală și am încropit pe loc un fel de scenariu. La baza lui stătea ideea că demersul domnului Sava și al *Seratelor* sale nu se încheia pur și simplu cu punct. Am refuzat din start ideea unei emisiuni explicit comemorative. Tot miraculos, am reușit să anihilăm intervenția diverselor persoane neavenite care, chipurile, veneau să pună umărul la realizarea emisiunii și care, de fapt, ne încurcau, tocmai pentru că doreau ceva excesiv de lacrimogen. Ideea la care n-am renunțat nici o clipă a fost aceea ca domnul Sava să participe efectiv la alcătuirea emisiunii care-i era dedicată. Și cum se putea face mai bine acest lucru, altfel decât tot printr-o *Serată*. O *Serată* regală care să cuprindă cele mai frumoase clipe ale tuturor *Seratelor*. Am decis că orice comentariu e de prisos, că tonul funebru n-are ce căuta. Persoana realizatorului trebuia să-și câștige astfel definitiv dreptul la un prezent etern, pentru că Iosif Sava este un om al prezentului, punct de referință pentru ființele sortite să rămână vii și dincolo de viață. Orice tentație de a deveni patetice, începând cu titlul *Requiem*, ce ne fusese deja sugerat, și până la nu știu ce text în chenar negru, titrat pe ecran, a fost înlăturată de la sine.

De pe teren veneau interviurile realizate de câțiva colegi de-ai noștri mai inimoși cu personalități culturale care, de-a lungul timpului, fuseseră invitate la *Serate*: Răzvan Theodorescu, Mihai Răzvan Ungureanu, Dan Grigore, Ion Caramitru, Cristian Tudor Popescu etc. Singurele accente funebre explicite urmau să vină în *Serata seratelor* din partea

acestora. Aceste momente trebuiau inspirat “croșetate” cu cele selectate din cele peste o sută de emisiuni înregistrate pe casetele care urmau să fie scoase din videotecă și vizionate. Aveam la dispoziție două zile și jumătate pentru a vedea, selecta și copia cele mai semnificative momente din *Seratele* difuzate între 1990-1998. Pentru a monta acest material impresionant, astfel încât să nu-l facem de râs pe domnul Sava, aveam mare nevoie de inspirație. Emisiunea trebuia să fie gata pentru sâmbătă, 22 august 1998. Ea urma să fie transmisă pe programul II, în spațiul ei din totdeauna. Ivona Cristescu a dat zeci de telefoane. A obținut spațiile tehnologice necesare, a reușit să aducă de la arhivele *Jilava* o prețioasă bandă cu domnul Sava cântând la orgă, într-un concert de la Radio, de acum mai bine de treizeci de ani.

Am stat la televiziune până seara, când Alexandru a venit să mă ia și să discutăm despre emisiune. El ne-a dat ideea să începem cu genericul *Seratei* și apoi cu introducerea pe care Iosif Sava o făcea întotdeauna, spunând “Bună seara” telespectatorilor, anunțând tema dezbaterii și prezentând apoi invitații. Joi dimineața, foarte devreme, am plecat la piața de flori din Amzei. Era ziua înmormântării. Mergeam amețită printre tarabe și vânzătorii mă agasau cu ofertele lor. Eu căutam ceva anume, nu știam exact ce, în orice caz o floare care să fi răsărit atunci pentru prima oară și care să inspire bucurie de a trăi, bucuria pe care o avea Iosif Sava, simțind cu maximă intensitate unicitatea vieții, pe care o aclama și o afirma cu o durere reținută, ori de câte ori avea ocazia. Împleticindu-mă printre chemările dulci-agresive ale comercianților de flori, am zărit crini albi, un soi aparte, foarte impetuoși în gracilitatea lor și m-am oprit fascinată. Asta căutam.

– Ne faceți safteaua? Purtați noroc?, mă întreabă plin de voioșie vânzătorul.

– Puteți să-i împachetați sobru?, întreb la rândul meu

– Nu, dacă sunt pentru o înmormântare, nu se ambalează zice omul, văzând abia atunci că am ales un număr par de fire. Apoi, pierindu-i brusc zâmbetul zice: Vai, vă duceți la înmormântarea domnului Sava, nu-i așa?

– Da, zic eu cu un nod în gât.

– Stați, nu plecați așa, să pun fiole cu apă la tija florilor. Vor rezista mai mult. Dumnezeu să-l ierte!

Doar el a reușit să mă facă să plâng. El, anonimul vânzător din piața de flori, probabil unul dintre telespectatorii *Seratelor*, care n-a contat niciodată pentru statisticile executanților de sondaje de audiență. Și dacă umilul vânzător de flori din Piața Amzei vroia ca măcar florile să reziste cât mai mult pe mormântul lui Iosif Sava, cum am fi putut noi să ne permitem să-l aneantizăm printr-o comemorare standard?

Când am ajuns la televiziune am încercat să-i povestesc Ivonei întâmplarea din piață, însă, din pricina unor lacrimi pe care nu le chemasem, n-am reușit să fiu prea coerentă. Am insistat că nu trebuie să păcătuim printr-o emisiune de tip necrolog. Și ea a consimțit pe deplin. La videotecă, când am cerut casetele cu *Seratele*, am aflat că, în urma unei dispoziții date de Radu Nicolau, unul dintre cei care l-au înlăturat pe Iosif Sava din Televiziune, nimeni nu mai avea voie să vizioneze respectivele casete. Din nou confuzie, telefoane, tergiversări, pierdere de timp prețios, până când, în sfârșit, ordinul se revocă.

La 13.30 ajungem la cimitirul Filantropia. O măicuță ortodoxă, foarte tânără și timidă, stă nemișcată două ore, cât durează ceremonia, la intrare, neputând să intre în Sinagogă. Nu știu câți oameni au remarcat episodul. Pentru mine el a avut aceeași semnificație cu cel de la Piața de flori.

Ne întoarcem în Televiziune și reluăm vizionările și copierile de pe banda VHS (neprofesională) pe bandă BETA (profesională). Sunt multe emisiuni din care am selecta... totul,

ca cea cu Petru Creția. Eu mă retrag cu un vraf de casete într-un alt grup de vizionare, la etajul 11, spre a câștiga timp. După câteva ore, descopăr emisiuni definitiv compromise, înregistrate fără sonor, cu banda ruptă sau zgâriată, în orice caz, imposibil de recuperat. În tot acest timp îl văd și îl aud pe domnul Sava peste tot, prin televiziune, pe unde alerg să mai refac ceva. În această instituție, chiar și realizarea unui material simplu presupune kilometri parcurși printre studiouri și cabine de montaj. Până noaptea, târziu, reușim să copiem pe casete BETA și să îmbunătățim câteva cadre importante din *Serate*. Vineri și sâmbătă urmează să punem cap la cap momentele selectate, adică să realizăm montajul propriu-zis.

Vineri, în zorii zilei, agasate de tot felul de presiuni venite pe cale ierarhică, avem să constatăm că aparatele nu mai răspund la comenzi, că, încercând să găsim un început de *Serată*, dăm tot timpul greș, ori fiindcă sunt foarte deteriorate casetele, ori pentru că acel "Bună seara!" de început e rostit de Iosif Sava în timp ce camera arată orice altceva din studio, în afară de chipul amfitrionului. În culmea disperării, Ivona rostește o invocație ca pentru zei și toată lumea amuțește:

– Domnule Sava, lăsați glumele...! Știu că sunteți aici, ca întotdeauna, încăpățânat, dar ca profesionist, trebuie să ne ajutați! Leșiți, vă rog, din aparatele astea și lăsați-ne să ne facem treaba!

În următoarele cinci minute aparatele pornesc. Liana bagă mâna în vraful de casete, la întâmplare, și scoate una pe care o introduce în aparat:

– Bun găsit în cea mai lungă sâmbătă a anului!, ne salută zâmbitor domnul Sava. Nu s-a întunecat încă, dar eu, în curând, vă voi putea spune bună seara!

Ne îmbrățișăm din ochi. Stop, asta e! Liana ia altă casetă. Iosif Sava cântă la patru mâini, cu Dan Grigore, o piesă de Grieg. Amândoi sunt tineri și foarte veseli. Dan Grigore face cu

ochiul spre cameră. Stop. Altă bandă și, poc!, se sparge becul din studio, în direct, în timpul emisiunii cu Stere Gulea. Nu e clar că nici domnul Sava n-are de gând să fie comemorat, mai ales că cele câteva secvențe ne sugerează imediat și ritmul pe care-l va avea montajul?

La ora 16.00, după o vizită “de curtoazie” a mai marilor televiziunii, în timpul căreia ni se dau câteva sugestii “neprețuite”, intrăm la montaj. Decidem să titrăm peste generic, ca de obicei, *Serata muzicală TV*. Continuarea e dificilă. Mie îmi vine în cap să scriem, mai departe, *o emisiune cu și despre Iosif Sava*, dar ajungem la concluzia că nu e potrivit. Timpul de montaj se scurge. Cred că Ivona are iar o conversație cu domnul Sava, în gând însă, pentru că, imediat îi vine ideea cea bună: *O emisiune creată de Iosif Sava*. Titrată de șapte-opt ori pe generic, propoziția obține efectul pe care-l urmărim de fapt.

Vineri noaptea, după ce Alexandru mă ia de la Televiziune, îl rog să încercăm să vorbim despre altceva, decât despre *Serate* și Iosif Sava. Până la trei dimineața bântuim pe străzile pustii și vorbim numai și numai despre Iosif Sava. Iar restul de noapte e tot albă. Mi-e imposibil să adorm. Montajul nu e gata și precis că și domnul Sava e neliniștit...

Sâmbătă, 22 august, montajul curge pur și simplu. Dumnezeu hotărăște ca noi trei să ne înțelegem perfect, să luăm în calcul sugestiile fiecăreia, lucru rar între redactorii de televiziune, unul mai talentat și mai original decât altul. În scurtele momente de pauză, le mai povestesc ce mi-a mai trecut prin cap în noaptea de insomnie.

Se apropie sfârșitul montajului și nu găsim un final pentru *Serata cea mai lungă*. Ultimul interlocutor, Petru Creția, îi spune domnului Sava, care se arată înspăimântat de ideea morții: “Cât timp duci la bun sfârșit ceea ce ai început, moartea e un fleac!”

Îl căutămperate pe Dan Manoliu, pentru a ne ajuta să încheiem ultimul cadru. Colegul nostru răspunde cu promptitudine. Iosif Sava cântă la pian și imaginea se strânge pe chipul lui, în ralanti. Stop. La post-procesare sunet, operatorul adaugă un reverb pe acel “Bună seara” premonitoriu.

Ora 20.00. Îl sun pe Alexandru:

– Ce faci?

– Am făcut un duș, m-am îmbrăcat și așteptam telefonul tău.

E pregătit, ca de obicei, sâmbăta, să conducem câte un artist la *Serată* și să facem front comun împotriva scenografilor căpoși care privesc cadrul *Seratei* cu ochiul liber, uitând că imaginea ajunge la telespectatori prin intermediul camerei video.

Vine la Televiziune, dar în loc să mergem spre dreapta, spre studioul 1, o luăm la stânga, spre emisie.

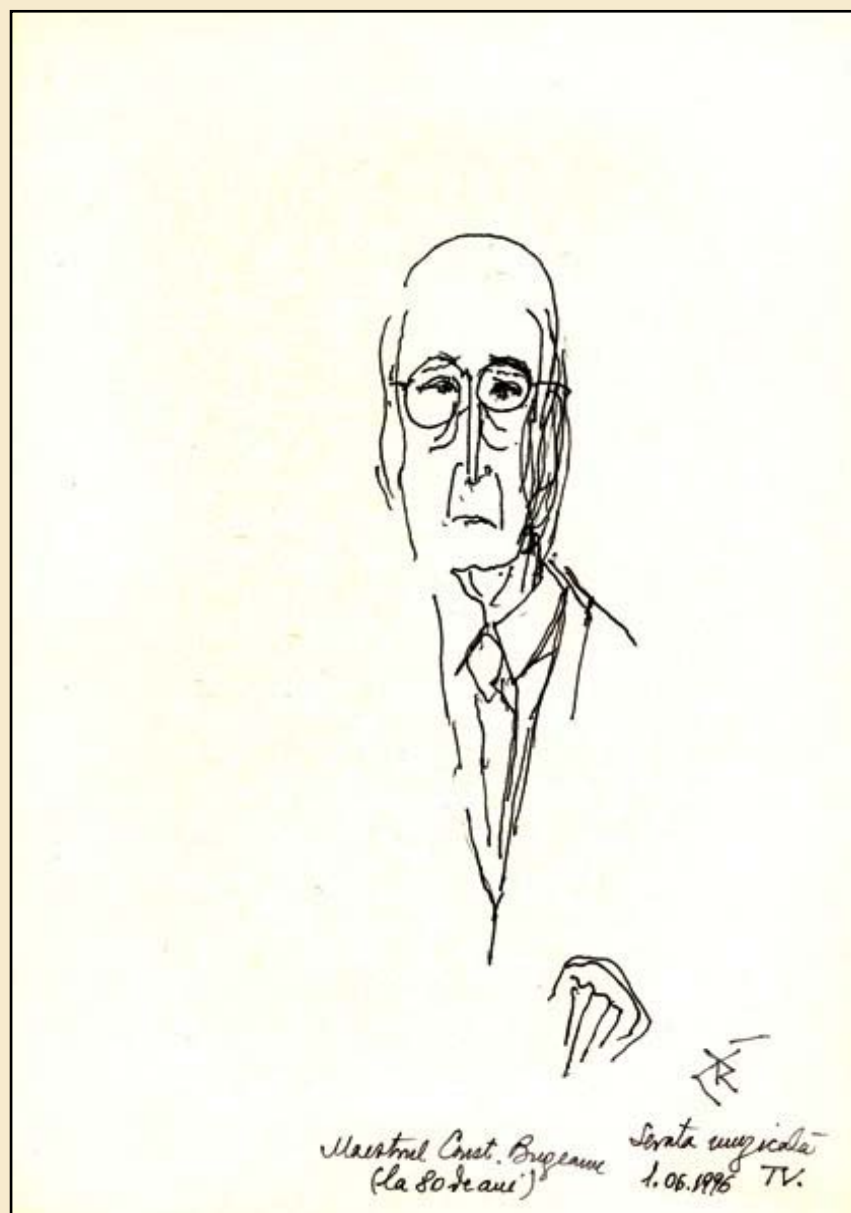
– N-o să mai mergem niciodată acolo, îi spun.

– Ba da, o să mergem când o să ai tu emisiunile tale...

Privim *Serata Seratelor* din studioul 6: Ivona, Liana, Alexandru și cu mine. Ca întotdeauna, din pricina transmisiunilor sportive, emisiunea lui începe mai târziu decât e programată...

– Să scrii despre toate astea. Domnul Sava a trecut prin viața ta ca o cometă și a lăsat o coadă lungă de tot..., mi-a spus Alexandru în noaptea aceea albă.

– Luiza Barcan, aveți cinci minute să-l prezentați pe artist. Haideți, spuneți-ne ce vedeți și fără prea multă estetică... Lăsați-o pe seama doamnelor de la *Arte vizuale*...!

ARTISTUL DE TELEVIZIUNE

Așa-i plăcea lui Iosif Sava, să ne persifleze uneori, pe noi, membrii redacției pe care o conducea, când era rost de vreun scandal, spunând că suntem, cu toții, niște artiști.

În vara lui 1997, odată cu inaugurarea așa-zisei “grile de vară”, m-am trezit că nu mai am nimic de lucrat la redacția *Cultural*. Se reluau vechile emisiuni, iar pentru altele noi și provizorii spațiul oferit de programul II era foarte redus. Mulți dintre colegi voiau să-și ia concediu și respectivele spații rămâneau totuși descoperite.

Absolventă de filologie și cu a doua facultate aproape de sfârșit, nu avusesem niciodată acces decât la emisiunile de umplutură, pe care nimeni nu dorea să le realizeze: *Cuvinte potrivite* ori *Șapte zile, șapte arte*, ambele desființate între timp. Cât despre emisiunile de arte vizuale, la care visam, nici nu putea fi vorba. Transferată cu de-a sila de la redacția *Viața spirituală*, sub motivul că mi-ar lipsi chiar...dimensiunea spirituală, nu eram girată de nici o persoană dintre cele cu funcție de decizie. Chiar dacă mă cunoșteau și mă apreciau destui dintre colegii mai vechi în televiziune, ei nu puteau să facă mai nimic pentru mine. Nici situația lor nu era prea bună.

Orice debut în presă, dar mai ales în televiziune, e privit cu sprânceana ridicată și cu mâna pe cuțitul prins la brâu. Și dacă nu ești, nefericitul, protejatul cuiva care șade pe un scaun greu, șansele de a te afirma în vreun fel sunt minime. Dar de fapt, eu nu voiam să mă afirm, ci să mă exprim cu ajutorul mijloacelor oferite de televiziune, să folosesc acest limbaj atât de direct și de ofertant, spre a-mi materializa ideile și neliniștile intelectuale care mă determinaseră, la 30 de ani, să spun adio meseriei de profesor și să studiez istoria artei. Din păcate, nici facultatea pe care o urmam nu oferea altceva decât

posibilitatea de a sări într-o mare furioasă, fără colac de salvare.

Culmea ridicolului e că, în vara lui 1997, dorind să-și ia binemeritul concediu, colegile mele consacrate de la emisiunile de arte vizuale căutau pe cineva care să le țină locul, însă nu căutau în televiziune, neștiind cu ce mă ocup eu. Căutaseră chiar și printre studenții de la istoria artei vreun tânăr mai talentat pe care, probabil, să-l inițieze mai întâi în “tainele” televiziunii.

Televiziunea, trebuie spus, e în sine, o mare “taină” pentru debutantul fără pile. Dai un concurs, ești acceptat ca printr-un miracol și te trezești apoi năuc, timorat de vedetismul inițiaților prea ocupați ca să-ți arate măcar unde sunt cabinele de montaj. Mergi la filmare cu vreun “mare” operator care-ți spune foarte grav că nu poate filma, întrucât “și-a pierdut axul optic”. În jurul tău se vorbește un fel de pășărească, o limbă nouă și ciudată pe care trebuie să o deprinzi fără dicționar explicativ, din zbor, și prin analogie cu lucrurile deja cunoscute. Foarte puțini sunt aceia care au bunăvoința și disponibilitatea să te învețe ceva. Acel des invocat ABC al televiziunii se deprinde mai mult pe furate.

Eu am vrut să învăț repede și am avut norocul să lucrez efectiv cu un realizator de excepție. La *Viața spirituală*, Dan Micu mi-a acordat de la început toată încrederea și mi-a fost, de fapt, primul profesor, în materie de televiziune. De la el am învățat aproape tot ce știu și tot el a fost cel care s-a opus transferării mele la *Cultural*. Fără succes însă.

Am profitat de contextul creat în vara anului 1997 și mi-am făcut până la urmă curaj să o întreb pe una dintre realizatoarele emisiunilor de arte vizuale de ce nu poate colabora cu mine. Am aflat că aveau interdicție fermă de la redactorul șef al departamentului să mă implice în realizarea emisiunilor lor. Pe lângă faptul că-mi lipsea dimensiunea spirituală, n-aveam nici față de arătat pe post. Așa susținea

respectivul domn. Pentru că îmi doream atât de mult, probabil, am reușit totuși să realizez singură două ediții ale emisiunii *Forme și culori* și două documentare de artă difuzate pe post sub umbrela grilei de vară, când, de căldură, vigilența se moleșește și porților li se înmoaie zăvoarele. Am cunoscut primii artiști și am participat, ca ziarist de televiziune, la trei simpozioane: *Artă și ecologie*, organizat de fundația META la Chitila, la depozitul de fier vechi, *Festivalul de performance de la Sfânta Ana* și simpozionul de ceramică *Hamangia* de la Constanța. Toate cele trei acțiuni au trecut din realitate pe banda magnetică într-un interval de o lună și jumătate. În aproape patru ani de facultate, nu reușisem nimic din lucrurile acestea.

Atunci l-am cunoscut și pe Alexandru Nancu, actualul meu soț, sculptor retras o vreme din viața artistică. L-am cunoscut în perioada în care revenea în forță, chinuit aproape de soarta artistului în cetate. Atât de chinuit încât pregătea cu febrilitate un alt fel de simpozion de creație. Unul care să atragă atenția publicului inițiat și mai puțin inițiat în ale artei. Dar nu doar asupra artistului dorea el neapărat să îndrepte atenția, cât mai ales asupra cetății murdare, la propriu și la figurat, în care trăim.

Pentru programul de reabilitare a orașului prin intervenție artistică, pe care-l puneam la cale minuțios, punct cu punct, avea nevoie de un teoretician și nu de unul dintre cei consacrați și cinici, plictisiți deja de puseurile de imaginație ale artiștilor, ci de unul "proaspăt", așa cum, un an după aceea, aveam să caut eu artiști "proaspeți" pentru *Serată*. Undeva, pe drumul acesta, intențiile noastre s-au conjugat.

Programul *Habitat și Artă în România* și-a găsit până la urmă loc de manifestare în orașul Basarabi, județul Constanța, și tabăra a fost instalată pe malul canalului Dunăre-Marea

Neagră, la Motelul Debarcader, departe de lume, doar pentru ca ceea ce s-a făcut acolo să vină în mijlocul ei, atunci când lucrările de artă monumentală au fost terminate. Acolo, stând aproape tot timpul printre ei, în toamna lui 1997, i-am cunoscut pe Mircea Enache, Alexandru Grosu, Constantin Costache și Toma Gabor. Aceștia doi, din urmă, n-au ajuns însă la timp la *Serată*, deși erau, la rândul lor, ceea ce căutam și eu. Lucrările realizate de ei, ca și cele ale lui Alexandru Nancu, Simona Tănăsescu, Antoaneta Andrei, din calcar de Sitorman, metal și piatră artificială *Tomistone*, personalizează astăzi câteva perimetre din cartierele sordide și uitate de lume ale județului Constanța.

Mi-e imposibil și acum să-mi dau bine seama cine a fost sufletul taberei de la Basarabi. Cred că, în felul lui, fiecare a dăruit o părticică din sine drept ofrandă stării de bine a celorlalți. A fost prima dată și una dintre rarele ocazii când am cunoscut altruismul și o solidaritate firească și caldă.

A fost, după cum spun chiar ei, una dintre puținele tabere în care sculptorimea nu s-a îmbătat și nu s-a încăierat. Acolo ei au trudit cu piatra și cu metalul, eu am scris și toți la un loc ne-am bucurat de o stare de grație autentică. Ba chiar am cioplit și eu o lucrare mică, în calcar, foarte rezistentă și inspirată. Inspirată de durerile mele mute și de soarele acela blând de octombrie, alinător ca un medicament corect aplicat pe locul dureros.

ARTIȘTII DE LA SERATE

MIRCEA ENACHE

Pe el l-am cunoscut de fapt vara, înainte de Basarabi, în timpul simpozionului de ceramică *Hamangia*. Era, într-un fel, gazdă la atelierele din Bulevardul Mamaia 300 și încerca să le intre în voie tuturor colegilor. În atelierul lui se refugia sculptorița Elena Hariga. La parter, Angela Bocu, soția lui Mircea, de altfel pictoriță, modela pești din lut iar în fața atelierului se beau non stop beri și cafele. Un du-te vino continuu.

Alexandru mă prinde de un cot și mă trage înăuntru, în atelierul lui Mircea, cu privirea gravă și un *Vino să vezi!* cam prea imperativ pentru cineva care mă cunoaște abia de câteva zile.

Intru. Pe socluri stau lucrările lui Mircea Enache, unele turnate deja în bronz, altele în stadii intermediare. Alexandru le întoarce pe toate fețele, le ciocănește ușor:

– Uite, să vezi și tu ce înseamnă meșteșug adevărat. Vezi cât sunt de ușoare, de gracile, aceste lucrări? Mircea nu e doar artist, e un virtuoz, un meșter adevărat!

Basarabi, 1997, toamna

Mircea se scoală primul, pe la cinci dimineața, zi de zi. E genul de persoană certată cu somnul. Pregătește cafea pentru toată lumea. Când ne trezim noi, cafeaua e rece și Mircea s-a apucat demult de lucru. Și-a consumat și berile de rigoare. E temător și fragil ca o pădăie. Îi e tot timpul teamă să nu dea greș. Socotește, calculează și desenează. Îi e tot timpul teamă

să nu supere pe cineva. Sare oriunde e nevoie de ajutor. Seara, povestește de Angela și de mutarea lui din București la Constanța, în căutarea refugiului. Ascultă atent ce-i spui și înainte de a exprima o părere își cere de zece ori scuze. În schimb, se răfuiește cu paznicul care ne fură materialele, cu Nea Nicu, căruia nu i-a cerut nimeni cazierul când l-a angajat lup paznic la oi.

Dacă privești prin geamul pătat de muște al Motelului Debarcader, nu-ți vine să crezi. Lucrarea din oțel sudat a lui Mircea Enache capătă, pe zi ce trece, dimensiuni impresionante. E opusul autorului ei: puternică, solidă, smulgându-se cu impertinență spațiului.

Apostolul lui Mircea se rupe la transport și trebuie resudat la locul de amplasare, în gara Basarabi. Mircea e aproape leșinat. Îl trezim cu miros de vin și pește fript.

– Decât să ne supărăm, mai bine un cântec vesel să cântăm!, zice Mircea, când e rost de vreo gâlceavă sau se iscă încurcătură.

Astăzi, privirea celor care merg spre Constanța, cu trenul, se lipește de *Apostolul* vopsit în roșu din gara Basarabi. E o apariție "extraterestră", în contrast total cu locul. Cine se uită mai atent vede că în jurul sculpturii "a crescut" un parc iluminat, cu gazon și bănci.

Studioul 1 al Televiziunii, 3 ianuarie 1998

Așezăm bronzurile lui Mircea în cadrul scenografic din Studioul 1 al televiziunii. Într-adevăr, sunt incredibil de ușoare aceste *Anatomii subiective*, cum le-a numit autorul lor. Răsucite, contorsionate în jurul unui miez lăuntric, lucrările au suprafețe vibrante și prețioase, uneori șlefuite cu o migală de artizan. Toate exprimă compasiune față de condiția tragic-efemeră a omului. Mircea se luptă, tăcut, încrâncenat, cu

mărginirea noastră, cu propriile-i slăbiciuni și neputințe. Le încarcerează în operă pe rând, discret, fără multă zarvă.

În sfârșit, acum bronzurile stau bine în lumina rece a proiectoarelor din studio. Am avut ceva de furcă. Cel mai tare ne-a supărat bustul în ghips al lui Enescu, piesă de recuzită la care domnul Sava ține foarte mult. Alexandru zice că trebuie scos din cadru pentru că o să se creadă că e tot o lucrare de-a lui Mircea Enache. Iolanda Miricioiu, regizoarea de montaj, ne spune că domnul Sava nu-și poate ține emisiunea dacă nu-l are pe Enescu alături. «Prostii», zicem noi, «și așa bustul e jupuit», și îl scoatem din cadru fără remușcări. Apare Iosif Sava. Masiv, jovial, se oprește, privește acest cadru adus la viață de lucrările lui Mircea și pe față îi răsare un zâmbet de mulțumire. E clar, îi place și probabil nici nu se aștepta să iasă așa de frumos.

– Dar Enescu unde e?, întreabă el, cu expresia feței schimbată a panică.

– A, e aici, îl punem imediat în cadru, zicem noi, fără să ne mai ardă de alte comentarii.

Domnul Sava vorbește cu toată lumea, strigă la mine să duc o casetă la emisie. L-l prezint pe Mircea, moale ca o cârpă.

– Când mi-a strâns mâna, am simțit că “mă călărește”, mi-a mărturisit artistul mai târziu, în limbajul sculptoricesc.

– Ați fost la machiaj?, mă ia din nou în primire domnul Sava. A fost și invitatul nostru? A, dar pentru el nu e nevoie, că are barbă. Luiza, de acum încolo trebuie să ai grijă de matală. Gata, ești actor pe scenă. Să fii elegantă, să te machiezi, să n-ai emoții!

Partea cu emoțiile, ce-i drept, mă depășește. Dar n-am încotro. Mircea e într-o stare și mai rea și nu trebuie să i-o amplific. Mă prefac senină și gata de atac.

Începe emisiunea și căldura dialogului se insinuează treptat, ca un balsam. Simt cum de sus, de la regia de emisie și până în platou, toată lumea e electrizată și participă inclusiv afectiv la bunul mers al spectacolului. Invitații domnului Sava

sunt Alexandru Paleologu, fiul lui Alexandru Paleologu și Stelian Tănase. Pe la jumătatea emisiunii domnul Sava anunță debutul vernisajelor în direct la *Serată*:

– Luiza, atacați!

Adică mi-a venit rândul să prezint artistul. Cuvintele îmi vin de la sine și încep prin a spune, ca să nu apuce domnul Sava să întrebe ceva, că l-am ales pe Mircea Enache să deschidă seria vernisajelor televizate pentru că, în primul rând, e un virtuoz al meșteșugului. Parez emoțiile. Le mai am de fapt? Mircea răspunde calm și coerent la întrebările încrucișate ale mele și ale domnului Sava. Intrăm amândoi, artistul și cu mine, în vârtejul unui spectacol atât de viu încât uităm complet că suntem timorați de acest debut. Dialogul durează cam zece minute.

După emisie fugim într-o cabină să vedem înregistrarea. Să ne fi făcut de râs? Nu, totul pare bine, mai puțin faptul că le-am arătat telespectatorilor inegalabilul nostru spate. Gafa dialogului cu spatele la cameră e semnalată imediat în presă, unde e criticată regia de emisie, deși vina ne aparține.

Fără să-mi spună cineva cum se face, învăț încet-încet, împreună cu invitații mei, cum să ne punem de acord între noi și cu ansamblul emisiunii. Totul din mers, în ritm alert.

ALEXANDRU GROSU

*Moto: Stau și mă tot gândesc,
să mă apuc de sculptură, să nu mă apuc de sculptură?*

Cel mai greu îmi vine să scriu despre acest sculptor, prieten drag, moldovean mucalit și pricinos pe care l-am cunoscut tot la Basarabi, în plin spectacol al creației. O creație săvârșită ritualic, sub aripa harului.

Îmi vine greu să scriu pentru că el s-a retras iar din lume. Nu ne vedem cu lunile sau cu anii și puntea aceea diafană, țesută din firele bucuriei de a fi alături și de a avea ceva în comun s-a rupt inexplicabil.

– De ce nu-l cunoaște lumea pe Alexandru Grosu?, de ce nu se vorbește nimic despre creația lui?, i-am întrebat pe diverși critici și colegi de-ai lui. Cineva mi-a dat un răspuns care m-a liniștit:

– Oamenii serioși îl cunosc pe Alexandru Grosu.

Basarabi, 1997, toamna

Alexandru Grosu îmi vorbește la persoana a doua plural, și eu la fel.

Încet-încet, își ia inima-n dinți și-mi spune pe nume:

– N-ai vrea să sculpezi?, mă întreabă după primele două zile.

– Aș vrea, de-aș putea, maestre.

– Vrei să-ți arăt eu că poți?

Își potrivește sculele, privește bolovanul de calcar proaspăt adus de la cariera Sitorman, îl pipăie, bate ușor în el, pare mulțumit. E taberist vechi, încercat. Altceva nu știu despre Grosu. O vreme mă ignoră. Cred că se gândește ce să-i facă pietrei și probabil a uitat de mine. Artiști...!

– Hai să căutăm o piatră și pentru tine. Una mică, frumoasă, hai! Și începe să umble prin parcare devenită șantier când nici nu mai visam să-l aud vorbind.

În tufe zăresc ceva ce ar putea fi piatra căutată și i-o arăt.

– Ce zici de „pietricica” asta, e bună?

– Perfectă, asta e! Hai să ți-o urc aici pe bolovanul cel mare. Așa vezi, privește-o și încearcă să te împrietenești cu ea!

Privesc piatra, încântată de forma și accidentele de pe suprafața ei iar Andi dispăre din raza mea vizuală. Revine după câteva minute cu o sticlă de vin. Bun, curat, din strugurii de la

Murfatlar. Ridică sticla în aer și toarnă vin peste bolovănașul meu și peste viitoarea lui lucrare.

– Gata, fii atentă la mine! Țasta e ciocanul și Țasta e șpițul. Nu te uita așa, pune mâna pe ele! Invers, că nu ești stângace! Acum fixează șpițul în piatră, uite așa, și lovește ușor cu ciocanul. Da’ ușor, înțelegi? Nu strânge așa! Cu blândețe!

– Dar nu înțeleg cum să fixez vârful șpițului!

– Fii atentă la mine! Ascultă cum bat eu! Încearcă să prinzi ritmul! Auzi?, e muzică. Norocul meu că m-a dat tata la vioară când eram mic.

Iau sticla cu vin și trag o dușcă zdravănă. Chiar mie mi se întâmplă toate astea? Mă cuprinde o amețelă ușoară, un fel de beatitudine cum n-am mai simțit din adolescență, când mă îndrăgosteam. Ce ar fi dacă aș lua-o în serios și aș ciopli și eu?

– Maestre, gata! Dă-mi sculele să văd dacă am deprins prima lecție. Dar tu cu ce o să mai lucrezi?

– Bravo, namilă! Crezi că numai sculele astea le am eu? Uite aici geanta cu tot ce trebuie. Astea mititele erau pregătite pentru tine.

Și se îndreaptă agale spre bolovanul lui, apoi începe să traseze contururi cu cărbunele. Eu prind uneltele, cum mi-a arătat el și încep să bat. Iar nu mă bagă în seamă o vreme, preocupat de lucrarea lui. O lovitură de ciocan aplicată aiurea, pe lângă șpiț, îmi zdrelește mâna stângă și bolovanul meu se împeștritează de sânge.

– Maestre, mi-am fript un ciocan în mână!

Andi Grosu începe să râdă în hohote, destins după încordarea de mai devreme:

– Exact asta trebuia să ți se întâmple, măi namilă! Acum încearcă să înțelegi ce vrei să faci cu piatra aia, că doar n-o s-o pisezi așa pe toată!

Seara, la masă, scormonesc în punguța de piele de la gât și găsesc în ea două monede poloneze: groși. Cu una dintre ele îi plătesc lui Andi Grosu învățătura. A doua zi, de dimineață,

când deschid ușa camerei, de clanță stă atârnată o pană pentru despicat blocuri de piatră, piesă grea, din oțel, și de ea e prinsă cu sârmă o floare dintre cele care cresc spontan în curtea Motelului Debarcader.

După vreo săptămână abia, încep să înțeleg ce vrea să devină piatra mea. Andi cioplește alături, foarte concentrat. Sticla cu vin, pachetul de Carpați și casetofonul din care răsună muzica lui J.J. Cale stau de jur împrejur, delimitând perimetrul nostru de lucru, al meu și al lui Andi. Din când în când, el cioplește ureche și strigă la mine:

– Bate mai rar, chinui piatra!

Când iau o pauză privesc spre lucrarea lui care se desprinde parcă fără nici un efort din masivitatea calcarului. Lucrează firesc, știind în fiecare moment exact ce trebuie să facă. Cred că forma finală e gata în mintea lui și acum nu face decât să înlăture piatra de prisos. E alb din cap până în picioare de praf de calcar. Când cioplește, bucățele de piatră îi sar în barbă și rămân acolo.

În fiecare zi car eu geanta grea cu scule, ca un ucenic ce sunt. Și lui îi pare rău că mă căznesc, simt asta, dar nu încalcă regulile jocului.

Astăzi piatra mea a devenit o lucrare. Cred că de artă. Rănile de pe mâna stângă au prins coji de care sunt foarte mândră. Îmi privesc "opera" și nu-mi vine să cred. Nu-mi vine să cred că am trăit, cioplind-o. Nu-mi vine să cred că e atât de frumoasă, de concretă, deși e alcătuită mai mult din durerile mele, alungate în piatră cu fiecare lovitură de ciocan. Izbucnesc în plâns, necontrolat, de față cu toată lumea. Andi mă ia sub aripa lui și mă duce către ponton, să nu mai vadă ceilalți cât "mă bucur" de ce-am făcut.

A venit rândul lucrării lui Grosu să fie amplasată. O cheamă Șah, plinul pietrei se joacă cu golul plasei metalice

care face parte integrantă din compoziție. Suprafețele șlefuite alternează cu amprente pe care timpul le-a lăsat pe chipul pietrei. Pare ușoară când o privești. Abia când e ridicată în macara îți dai seama că atârână câteva tone.

Ajungem la Valul lui Traian, între școală și primărie. Aici va sta, de acum, pentru un timp mult mai îndelungat decât o viață de om, lucrarea lui Alexandru Grosu.

Muncitorii de la primărie au turnat fundația și au adus brazde cu iarbă pe care le plantează împrejurul lucrării. Andi face piruete printre copiii de la școală, veniți cu mic cu mare să vadă ce le-a adus nenea artistul. Îl trimite pe ucenic la buticul de peste drum să cumpere vodcă și bomboane. Ucenicul se execută, deși a luat cu el niște vin. Când lucrarea e, în sfârșit, așezată, ridic sticla cu vin în aer și o vărs peste lucrarea lui Andi.

București, februarie 1998

Ne-am adunat cu toții la Andi Grosu, în atelierul de pe Strada Elie Radu: Augustin Ioan, Mircea Enache, Constantin Costache, Alexandru Nancu și cu mine. Astăzi am semnat actele de înființare a fundației HAR, ai cărei membrii fondatori suntem noi, toți cei de față. Gestul acesta e urmare firească a reușitei experimentului socio-artistic de la Basarabi.

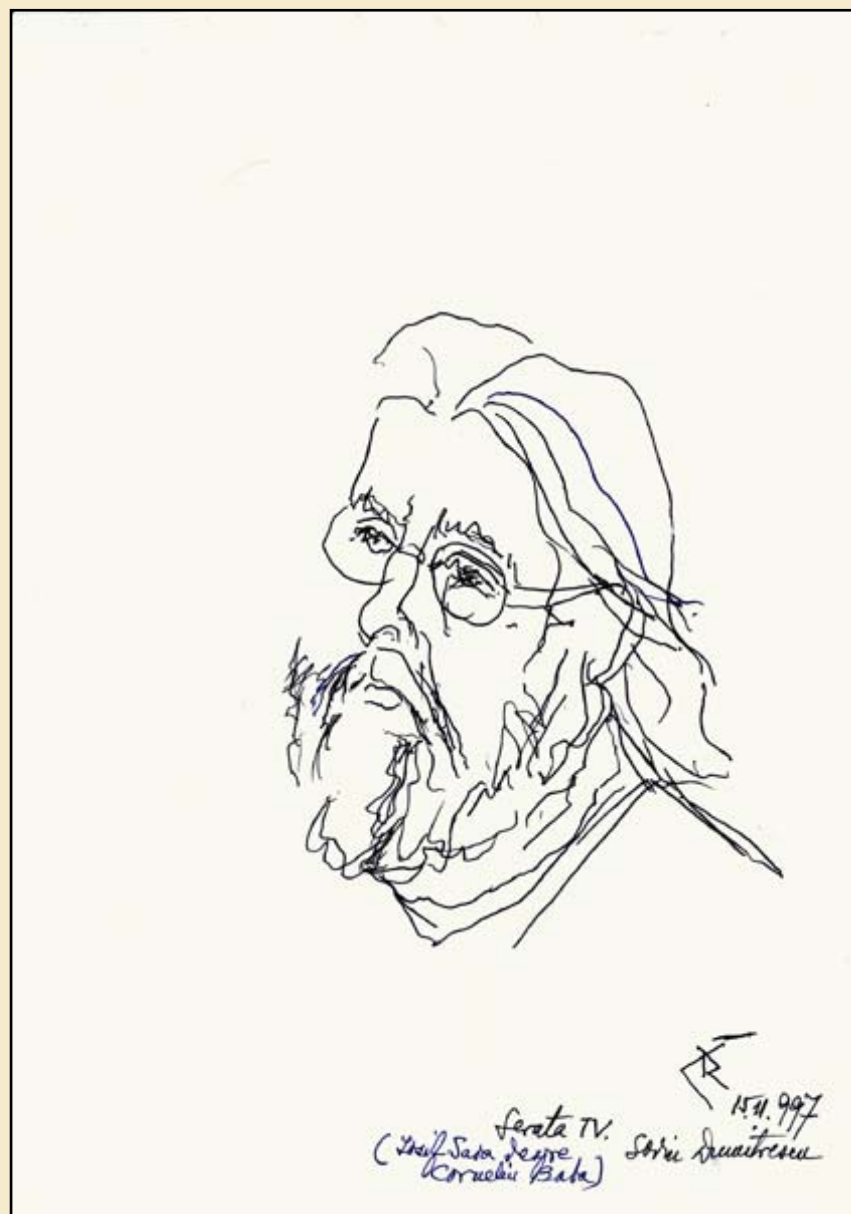
Alexandru m-a uns secretar al fundației și mă pune să scriu un proces verbal. Drept care scriu:

Proces verbal

Încheiat astăzi 10.02.1998 de Adunarea Generală a Biroului Executiv al Fundației HAR, cu ocazia vizitei de lucru la notariatele de pe Strada Tokio, sector 1, București.

Cu această ocazie s-a băut vodcă la paHAR (Hermanstadt și Boero) și s-au consumat cartofi copti în soba lu' Grosu, cu parizer, măsline și ceapă roșie degerată. Desert: semințe.

Ne-au vizitat diverse persoane, fără nici o treabă.

După momentul vesel, profit de ocazie și-l întreb pe Andi, care pare bine dispus:

– Maestre, ce-ar fi să veniți și dumneavoastră la *Serată*?, că prea sunteți mare artist și lumea ar trebui să vă cunoască. Uitați, Mircea și Alexandru au fost deja și n-au pățit nimic.

Namila de la Basarabi și-a schimbat între timp dimensiunile:

– Piticule, știu și eu? De ce vrei să-mi faci una ca asta? Nu pot, Nina zice că sunt bolnav și mă trimite la analize.

– Lasă domnule analizele pentru când o să fii bolnav! Trebuie să vii, că ai ce să arăți. O să am eu grijă să te cunoască lumea, chiar și fără voia ta.

– Nu pot, toate lucrările mele sunt prin tabere. Ia-le pe alea!

– Trebuie să ai tu pe undeva lucrări mai mici. Plastică de atelier maestre, ce naiba?

– Păi, sunt la Oroveanu, la Artexpo...

– Mergem și le luăm de acolo, intervine calm Alexandru.

Studioul 3 al Televiziunii, martie 1998

Alexandru Grosu e al șaptelea artist care vine la *Serată*. De data asta lucrurile sunt ceva mai complicate. I-am adus lucrările de la depozitul Artexpo, le-am transportat la Televiziune și acum le privesc asamblate. Sunt destul de mari și a fost ceva de lucru. Toate sunt din lemn, din diverse cicluri de creație: *Troiță, Arc, Pod, Poartă*.

Nu cred că Andi Grosu are dificultăți în prelucrarea vreunui material. Modelează și cioplește cu aceeași ușurință. Stăpânește perfect meșteșugul. Cel puțin acum însă, mi se pare că lemnul prelucrat după tehnica strămoșească a ciopliturii de porți și de roți îl reprezintă cel mai bine. Dezasamblate, părțile lucrărilor n-au nici un înțeles. Asamblate însă, compun un întreg din care răzbat cu atâta pregnanță forța și talentul

artistului încât orice comentariu sună ca motorul de *Dacie* pe lângă unul de tanc. Nu apar mari diferențe între plastica de atelier și lucrările monumentale. E o dovadă în plus că monumentalitatea n-are nimic de-a face cu dimensiunea. Umorul și bonomia sunt imposibil de ascuns în ansamblul pieselor lui Alexandru Grosu. Lucrările lui nu sunt altceva decât felii de viață smulse trecerii timpului, cu o pasiune ardentă.

Marele inconvenient vine din faptul că trebuie să cunoști și omul pentru a-i înțelege bine arta. Și vai!, Andi Grosu e mai artist decât toți artiștii: capricios, izolat, imprevizibil și plin de hachițe. Iar aceasta e, culmea, prima lui expoziție personală. Și în direct. Iar eu trebuie să o vernisez, în condițiile în care, adus aici aproape cu forța, după îndelungi campanii de convingere, Andi e timorat total de cadru, de expunere, de confruntarea cu Iosif Sava.

Îl plimb prin televiziune, la bar și la machiaj. La mine machiajul durează mai mult. Când ieșim zice foarte serios:

– Piticule, mi-e clar acum că tu ai pile în televiziune. Păi, pe tine te-au coafat, te-au dat cu ruj, cu pudră, cu toate alea și mie mi-au dat doar așa de două ori cu buretele pe față și pe chelie...

Domnul Sava îi are ca invitați în seara aceasta pe Gabriel Liiceanu și pe Stelian Tănase. Din pricina "lemnelor" lui Grosu, studioul pare mai mic și mai cald, aproape protector. Amfitrionul e într-o dispoziție de zile mari, foarte zâmbitor și mulțumit de ambianță. În timpul emisiei îl simt pe Andi din ce în ce mai încordat. Ne vine rândul:

– Luiza Barcan, aveți cinci minute să-l prezentați pe Alexandru Grosu. Cine e Alexandru Grosu? Spuneți, vă rog, dar fără să barcanizați! (Asta înseamnă: fii la obiect, lasă teoriile și elucubrațiile).

Moda ridicatului în picioare a trecut. Stăm jos, la pupitrul nostru. Vorbesc despre Andi ca despre un mare și nedescoperit

artist. Și nu exagerez. Spun exact ce cred, dar mi-e aproape imposibil să încropesc un dialog cu artistul care s-a pierdut complet. Probabil e vina mea că, luând lucrurile prea în serios, chiar în tragic uneori, nu reușesc să adaug un plus de naturalețe și de umor prezentării mele. Dar Iosif Sava știe și cum să iasă și cum să te scoată din momentele dificile. Comunicăm deja nonverbal. Ochiul camerei insistă asupra lucrărilor din studio și după ce monologul meu ia sfârșit. Iar lucrările pot fi văzute de sute de oameni, cu toate detaliile lor, mai grăitoare decât artistul “mut ca o lebădă”.

ALEXANDRU NANCU

Este prietenul meu și al *Seratelor muzicale TV*.

Vă veți mai întâlni cu el în paginile acestei mărturii scrise pentru că el este dintre cei gata să renunțe la lucrurile mărunte pentru o idee frumoasă, chiar utopică.

E un sculptor mai special: puțin productiv și intens reflexiv. Rătăcit printre paginile cărților, pierde uneori contactul cu realitatea imediată, la care revine doar dacă are ceva serios și concret de făcut.

Am fost alături tot timpul în ritualul săptămânal al *Seratelor*. Fără ajutorul lui, mulți dintre artiști n-ar fi ajuns sâmbăta în studio decât, cel mult, ca persoane. Pentru realizarea întregului spectacol a fost nevoie de lucrări de artă, uneori mari, care au trebuit să fie transportate și asamblate la fața locului. A fost nevoie de o concepție scenografică compatibilă cu vizualizarea cadrului prin ochiul camerei video. Mulți dintre scenografii de televiziune nu țin seama de faptul că imaginea generală a cadrului ajunge la telespectator prin intermediul unui aparat optic complex, cum este camera de luat vederi, și că

acest cadru presupune un alt tip de compunere a obiectelor. De aceea, nu puține au fost altercațiile cu scenograful de serviciu, mereu altul, pus în situația de a face ceva neobișnuit pentru el. A mai fost nevoie, în plus, de o privire lucidă și mai detașată, care să observe inadvertențele. Domnul Sava i-a ascultat întotdeauna sugestiile și l-a prețuit ca om dar și ca artist, cum aveam să-mi dau seama mult mai târziu.

Ori de câte ori a fost nevoie să conving un artist că apariția lui pe micul ecran nu-i va aduce nici un prejudiciu, Alexandru a plusat cu argumente venite din partea lui, ca membru al aceleiași bresle și, totdeauna, conjugarea argumentelor noastre a dus la lămurirea respectivului timid.

Alexandru Nancu e un artist-gânditor, frământat mai ales de conținutul spiritual al operei de artă. Respinge forma fără conținut, oricât de plastică ar fi ea. În viziunea lui, aflată în acord cu cea a lui Titus Burckhardt, nu forma își construiește conținutul ci invers, conținutul dictează formei apariția și expresia.

Tânjește după epoci aurale și culturi îndepărtate, când artele nu puteau exista autonom, în afara unei doctrine sacre.

Prietenia cu prea timpuriu dispărutul poet Cristian Popescu l-a ajutat să-și construiască un sistem propriu de valori. Proiectele lor comune nu s-au finalizat, din păcate. Împreună au încercat să transpună sacralitatea în limbajul poeziei și în cel al sculpturii. Între căutările lor, doctrina creștină avea întâietate. Ea a rămas și astăzi pentru Alexandru izvorul inepuizabil de inspirație.

Simbolistica creștină preluată direct de la izvorul viu al Noului Testament, al scrierilor patristice, al icoanei și frescei bizantine conturează încet și sigur *anatomiiile pneumatolofo*, pe care Alexandru le situează la granița dintre figurativul recognoscibil și spiritualitatea creștină, concentrată într-un element anatomic capabil să o evoce. Mâna omului sau a

sfântului pe care o cioplește sau o modelează Alexandru Nancu poartă semnele supliciului, binecuvântează sau adăpostește în rana făcută de cui bobul de grâu. Acesta, germinând, devine pâinea transfigurată în trupul lui Iisus prin taina euharistiei.

Permanent îndoit de sine și de căutările lui, cred că Alexandru a fost convins până la urmă să vină la Serată nu de mine, ci de remarcă unui privitor de condiție modestă, intervenită providențial la începutul anului 1998. Acest privitor, văzând din întâmplare lucrările lui Alexandru a exclamat: *Uite mâinile lui Dumnezeu!*

Basarabi, 1997, toamna

Alexandru Nancu vine primul în tabără și pleacă ultimul, după ce au căzut primele zăpezi peste lucrările amplasate. E coordonator de program și are de realizat și o lucrare de artă. Ca să-l tachinăm ne adresăm cu *Șefu'* sau *Domnu' diriginte de șantier*. El trebuie să rezolve toate neajunsurile, nu puține, să poarte discuții interminabile cu primarii și diverși șefi mai mici, cu muncitorii mahmuri care nu prea înțeleg ce li se cere.

Nouă ne arde tot timpul de glume, lui, din lipsă de timp, nu prea. Dar oare de ce mă mai întreb cine a fost sufletul taberei? Doar el ne-a sudat pe toți, datorită generozității ideii lui ne-am întâlnit și am trăit o experiență pe care, cu mult noroc, o trăiești o singură dată în viață.

Ne amintește de grotle de la Basarabi, aceste bisericuțe rupestre săpate în cretă în secolul X-XI. Ne vorbește revoltat despre starea lor de conservare deplorabilă, despre nepăsarea și demagogia celor responsabili. Lucrările de restaurare, începute cu vreo zece ani în urmă, sunt abandonate, iar betonul folosit cândva la consolidări contribuie la sporirea umidității care macină creta și șterge zgraffiti-urile de acum zece secole: simboluri creștine și paleocreștine de o mare încărcătură spirituală.

– N-ar trebui să le filmezi?

Ideea nu e rea, dar s-a mai pus în practică și altă dată. Când apare Dan Romeo, colegul meu operator la televiziune, să filmeze lucrările de la simpozion, îl înghesuim în grote cu tot cu camera video. În lipsă de lumină, Alexandru improvizează o torță pe care o unge cu benzină din *Dacie* și pornim toți trei, mai mult de-a bușilea, să descoperim micile altare săpate în pereții dealului de cretă și să fixăm, măcar în memoria peliculei, puținele semne zgraffitate care se mai păstrează: hrisomoanele, peștii, floarea de crin, ciorchinii de strugure.

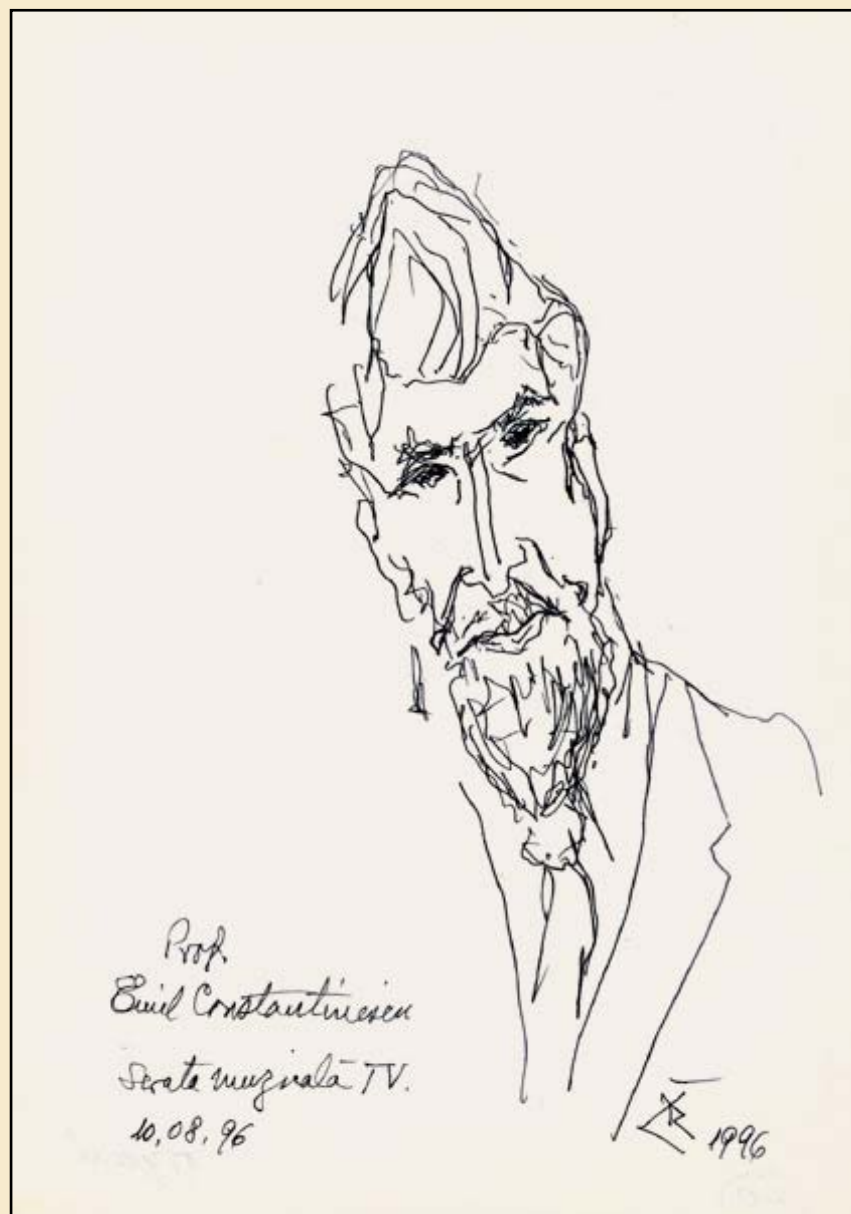
Alexandru caută în zadar literele runice și iepurele, simbolul neofitului, cum ne-a învățat Răzvan Theodorescu. S-au șters. Umezeala le-a trecut definitiv în amintire.

Într-una dintre galerii, Romeo mă surprinde în contra luminii și strigă la mine să stau pe loc. Iar eu îngenunchez și ridic mâinile:

– Filmează-mă așa, ca orantă, apariție supranaturală în grotle de la Basarabi și dăm filmul la PRO TV, pentru știrile senzaționale!

De fapt, încercăm toți trei să nu ne lăsăm copleșiți de stinghereala pe care o simte muritorul conștient de condiția lui, atunci când "profanează" un asemenea monument. E adevărat, pe alți vizitatori clandestini nimicnicia i-a îndemnat să zgârie în pereții de cretă cuvinte ce nu pot fi reproduse sau pur și simplu propriul nume. Zgraffiti-urile contemporane sunt deja mai multe decât cele originare.

După ce filmăm tot ce se mai poate filma, ne vine ideea să ștergem porcăriile de pe pereți și apoi să căutăm printre bucățile de cretă desprinse din masa zidului pe acelea care mai au însemne străvechi. Și tot umblând așa, în genunchi, inspirând mari cantități de praf, găsim până la urmă într-un morman de moloz și gunoi trei astfel de fragmente cu hrisomon, floare de crin și pește.

Imaginile filmate de Dan Romeo, împreună cu un interviu pe care l-am realizat ulterior cu Răzvan Theodorescu, au devenit un film de 13 minute, un fel de S.O.S. Basarabi, care sper să fi contribuit și el la reluarea actualelor lucrări de restaurare de la complexul de biserici rupestre.

La Basarabi, Alexandru Nancu, redutabil adversar al mitului artisticeității și al amprentei sensibile lăsate de mână artistului pe lucrarea de artă, își realizează sculptura în co-autorat cu arhitectul Augustin Ioan, simpatizant și apoi partener fidel al programului *Habitat și Artă în România*.

Cele două masive cuburi de piatră sprijinite, în ciuda gravitației, pe câte un colț și profilul spațial de oțel sudat și vopsit în albastru se reflectă într-o oglindă de apă. Întreg ansamblul este amplasat în orașul Basarabi, în fața primăriei, pentru că nici măcar această zonă centrală n-are, înainte de intervenție, prea multă personalitate.

– Mulțumesc pentru că m-ai adus să filmez lucruri atât de speciale și oameni adevărați, zice Romeo, suflet mare și mare meșter în imagini, după amplasarea ultimei lucrări, seara, dărdâind în fața motelului Debarcader, în așteptarea peștelui fript de Tora Pastuch (artistă decoratoare din Constanța și prietenă), când din noapte răsună vocea lui Andi Grosu:

– A venit iarna, uite, omul alb face focul!

Studioul 3 al televiziunii, 17 ianuarie 1998

Alexandru Nancu e al treilea artist invitat la *Serată*, după Mircea Enache și Teodor Moraru. Timp de două săptămâni și-a recuperat și recondiționat desenele mai vechi, a strâns de pe unde erau împrăștiate *Măinile lui Dumnezeu* și a modelat alte câteva, direct în ceară, ca prim stadiu înaintea turnării în bronz. Una dintre ele chiar are aspect de relicvă sacră. Pare mână mumificată a unui martir creștin. Patina cerii dă impresia de

stagnare definitivă a descompunerii induse prin moarte. Degetele mâinilor sunt mult alungite și le poți privi ca pe niște receptori de energie supraumană. Așezarea lucrărilor în cadru ne dă ceva bătaie de cap. Regizoarei îi vine ideea inspirată să le concentreze într-un singur punct al studioului și să le scalde într-o lumină caldă. Alcătuim, în cele din urmă, un colț în care sculptura stă așezată pe postamente iar desenele sunt lipite pe niște panouri mari, de jur-împrejur.

Credeam că Alexandru e mai puțin emotiv decât ceilalți dar constat că, în ciuda masivității lui, e descoperit în fața furtunii ce va să vină. Neliniștea mea sporește la venirea intempestivă a domnului Sava care „îmi poruncește” să traduc simultan, din engleză, în timpul emisiunii, un film despre India pe care nu l-am mai văzut niciodată. Povestea cu traducerea simultană nu e de nasul meu, așa că intru în panică înainte de începerea emisiunii.

Invitații domnului Sava sunt Bogdan Ficeag și Mircea Itu, iar tema dezbaterii e India. Toți trei au fost pe acolo. Domnul Sava vreo două săptămâni, după care s-a întors foarte impresionat de sărăcia acelei țări. Lui Bogdan Ficeag îi fuseseră suficiente câteva zile ca să scrie o carte. Mihai Itu e singurul care a stat mai mult în India, pentru a studia cultura și civilizația acestei țări. Domnul Sava îl prezintă, generos, ca pe un important indianist, urmaș al lui Mircea Eliade.

Emisiunea începe și ne prindem repede că nici unul dintre colocutori nu cunoaște bine țara devenită subiect de *Serată*. Se întrec în aprecieri turistice și cel mai superficial e, culmea, autorul cărții. Am revelația unei emisiuni ratate. Mircea Itu n-are anvergura intelectuală a domnului Sava sau poate nu are darul comunicării. Nu mai simt fluidul acela invizibil care leagă de obicei regia de emisie de platou. Discuțiile se tot lungesc. Alexandru mai are puțin și dă în clocot. Vine și rândul filmului pe care trebuie să-l traduc. Nu

aud bine sonorul, mă bâlbâi și nu mă pot sincroniza cu textul în engleză. Până la urmă o las baltă, fie ce-o fi! Providența îmi vine în ajutor și apare o binecuvântată defecțiune pe calea de sunet, așa încât practic nu se aude mai nimic din dublajul meu amatoristic. N-apuc să-mi revin și domnul Sava ne dă cuvântul. Îi spune lui Alexandru să se ridice și el sare în picioare ca un elev scos la tablă. Mișcarea lui mi se pare bruscă și inabilă, așa că rămân eu așezată pe scaun, de unde reușesc să-l prezint. Domnul Sava începe să-l interogheze cu privire la simbolistica mâinii, iar interviewatul își găsește mai greu cuvintele. Și le găsește totuși, dar e cam pierit. Încerc să-l salvez, însă figura nu-mi ține în totalitate. Domnul Sava îi întreabă pe invitați ceva despre legătura dintre forma mâinii și India. Nu mai e nimic de făcut. Norocul nostru rămâne tot camera video care insistă asupra lucrărilor lui Alexandru, ca să suplinească un discurs sublim ratat de noi toți.

În prima zi de căutări la videotecă a casetelor cu *Seratele*, când pregăteam emisiunea din 22 august 1998, acea *Serată* regală, am dat peste înregistrarea emisiunii despre India. Era singura dintre casetele cu artiști prezenți la *Serate* pe care domnul Sava scrisese cu mâna lui: *Vernisaj Alexandru Nancu*.

TEODOR MORARU

Nici nu vă închipuiți cât de repede trece o săptămână când lucrezi într-o televiziune. Chiar înainte de a intra pe post o ediție a unei emisiuni săptămânale, trebuie să știi deja ce se va întâmpla în ediția următoare. Și dacă ai și invitați, e obligatoriu să fi stabilit deja colaborarea. Ritmul e alert și n-ai timp de ezitări.

Între 3 și 10 ianuarie, după primul vernisaj prezentat în cadrul *Seratei*, urma, fatalmente, al doilea și eu, cum v-am spus, fusesem luată pe nepregătite și mă aruncasem în valuri. Să zicem că avusesem noroc să-l pot convinge pe Mircea Enache să fie primul artist plastic prezent la emisiunea lui Iosif Sava, dar cine urma să fie al doilea? Puteam să mizez în continuare pe noroc? Evident, pentru că altă șansă nu aveam. Rotițele mi se învârteau cu mare viteză și trebuia să bat, negreșit, la o ușă deschisă. Și așa, tot chinându-mă să localizez un artist, disponibil și amabil, mi-am amintit de Teodor Moraru.

L-am întâlnit în vara lui 1997, ca pe majoritatea celor care aveau să îmbrace cadrul *Seratei muzicale TV* într-o altă haină. Pe când lucram de zor la realizarea celor două ediții ale emisiunii *Forme și culori*, deja pomenită, am filmat vernisajul unei expoziții de grup găzduite de Banca Națională a României. Bancherii începeau să se intereseze de artă. Acesta era mesajul întregii manifestări. Participanții la expunere erau artiști consacrați, nume de referință ale artei contemporane. Printre ei se număra și Teodor Moraru, pictor și profesor de pictură. Pentru reportajul meu am interviewat un critic de artă, pe Pavel Șușară, pe unul dintre organizatori, Adrian Vasilescu, iar dintre artiști cu greu am găsit unul care să aibă bunăvoința să vorbească despre evenimentul la care lua parte. Acesta a fost Teodor Moraru. Încă de atunci mi s-a părut deschis spre comunicare și i-am ținut minte nu numai lucrările, ci și persoana.

Imobilul cu ateliere de pe Strada Biserica Amzei îmi era cunoscut. Mă dusesese pentru prima dată acolo Pavel Șușară ca să-l cunosc pe regretatul pictor Ion Dumitriu, participant și el la expoziția de grup de la Banca Națională. Apoi, după Basarabi, obișnuiam să o vizitez, împreună cu Alexandru, pe sculptorița Antoaneta Andrei, autoare a uneia dintre lucrările realizate în cadrul taberei și amplasate astăzi într-un cartier din Constanța. După ce programul *Habitat și Artă în România*,

ediția 1997, a fost onorat cu premiul pentru ambient al Uniunii Artiștilor Plastici, Antoaneta Andrei ne-a invitat pe toți la ea la atelier, în imobilul de pe Strada Biserica Amzei, ca să sărbătorim izbânda. Atunci am aflat că Teodor Moraru avea atelierul tot acolo. Prin urmare, atunci, între 3 și 10 ianuarie 1998, știam măcar adresa artistului în care-mi puneam speranțele. Și n-am pregetat să dau buzna aproape, într-un atelier impecabil, ordonat și luminos, care te invita la meditație. Teodor Moraru m-a întâmpinat cu prietenie, amintindu-și de mine repede. I-am spus direct de ce-l caut, subliniind că prezența lui la *Serată* ne-ar onora și pe mine și pe amfitrionul emisiunii. A primit invitația cu simplitate, fără rezerve, în ciuda poziției sale de artist cunoscut și apreciat prin numeroase premii. Dar, m-a invitat la rândul lui, cum era firesc, să-i văd lucrările și să le alegem pe cele potrivite emisiunii.

Abia acum cunosc îndeaproape arta lui Teodor Moraru, când am răgazul să privesc fiecare lucrare de mari dimensiuni din atelierul lui. Pictura care se dezvăluie ochilor mei avizi se situează la granița dintre figurativ și abstract. Compozițiile ample sunt niște universuri în expansiune. Ele suprapun planurile picturale după o tehnică asemănătoare palimpsestului. Această suprapunere, susținută de o cromatică inspirată, trasează pe orizontală și pe verticală itinerarii vizuale și spirituale. Artistului îi reușește deplin o sinteză de motive care provin din toate regnurile și a căror interpretare simultană conduce cu fermitate la revelarea unei viziuni inedite asupra lumii vizibile. Pictura lui Teodor Moraru anulează categoria timp. Universul lui plastic se autogenerază și își creează propriile legi. Cel mai important motiv abordat de artist e omul însă trupul uman e destructurat și, pe cât posibil, dematerializat, într-o neostenită căutare a elementului spiritual. Lumea nouă, care se naște sub ochii noștri, și cea veche, a mitului, a istoriei îndepărtate, se întâlnesc în pictura lui

Theodor Moraru, păstrând integre punțile de comunicare între realitate, vis sau ficțiune, contingent și transcendent.

Atelierul lui Teodor Moraru e un laborator în care se plămădesc forme și culori menite să ne învețe să privim, să ne dea și alte dimensiuni alte universului vizibil. E un adevărat refugiu pentru un artist, și poate nu doar pentru el, în vremuri zbuciumate.

Studioul 2 al Televiziunii, 10 ianuarie 1998

Ca într-un vis frumos se așează totul. Să fie har, să fie voința noastră de a ne duce la capăt aspirațiile? Nu știu cum au ajuns aici pânzele de mari dimensiuni ale lui Teodor Moraru. Parcă le-ar fi transportat o forță mai presus decât noi. Studioul e înveșmântat în culori vibrante.

Nu există discordanțe între mine și artist. Comunicăm într-un fel tacit, fiindcă Teodor Moraru e mai zgârcit la vorbă. E un contemplativ. Mi-e greu să definesc ce înseamnă pentru un artist consacrat prezența la *Serată*. De altfel, el este printre puținii artiști renumiți care vor ajunge în cele trei studiouri-mamut, în decursul acelor cinci luni miraculoase.

Născut în 1938, Teodor Moraru e, deocamdată, și cel mai "vârstnic" dintre invitații mei. Și așa va și rămâne. Atenția mea urma să se concentreze, cum știți, asupra tinerilor, deși am avut și câteva încercări neizbutite de a aduce în studioul *Seratei* celebrități. Motivul pentru care m-au interesat mai mult tinerii nu a fost refuzul unor consacrați, ci insistența lui Iosif Sava de a promova artiștii aflați la început de drum.

Invitatul principal al *Seratei* din 10 ianuarie e profesorul Andrei Marga, ministrul învățământului. Să nu uităm că suntem în plină guvernare țărănistă și că amfitrionul acestui inegalabil talk-show cultural ia pulsul vremurilor cu un fel de voluptate greu de ascuns.

Evident, Iosif Sava găsește veriga de legătură între invitatul său și al meu. Andrei Marga conduce destinele

învățămintului românesc, iar Teodor Moraru e profesor. Și încă un profesor iubit de studenți.

După prima parte a dialogului molcom dintre Iosif Sava și ministrul învățămîntului, prezentat cu mare fast, după obiceiul casei, vine și rândul celui de al doilea vernisaj în direct să fie prezentat telespectatorilor *Seratei*. Am decis ca, în cazul fiecărui artist, să fac mai întâi o prezentare biografică succintă și abia după aceea să vorbesc despre lucrările care se văd, cum insistă Iosif Sava. Imaginea mea în picioare, alături de Teodor Moraru, având în spate, ca fundal, una dintre lucrările lui de mari dimensiuni, mi-a rămas foarte vie în memorie. Cred că motivul principal rămâne lucrarea din spate. Am și uitat că sunt de abia la începutul unei aventuri. Nu mai am emoții și parcă aș prezenta artiști de mulți ani. Ceea ce nu înseamnă însă rutină, ci doar sentimentul că un vânt bun bate înspre pânzele navei mele. Nu mă stingherește nimic și dialogul meu, apoi al cel lui Iosif Sava cu artistul prezentat în această seară este cordial și lipsit de încordări.

În felul lui discret, nicidecum zgomotos sau ostentativ, spre deosebire de mulți alți confrăți cu preocupări asemănătoare, Teodor Moraru îi susține sincer și trainic pe tinerii aflați la început de drum. Eu am fost unul dintre ei. Am înțeles mai târziu că prezența lui la *Serată* fusese și o modalitate de a da credit prestației mele. Toți foștii studenți ai lui Teodor Moraru recunosc în el un mentor, dar și un coleg mai experimentat, gata să-i sprijine. Tocmai de aceea îmi păstrez neștirbită convingerea că, în acele vremuri de grație, alegerile mele, chiar așa presate de timp cum erau, aveau în spatele lor o forță mai presus de înțelegerea mea.

ION ATANASIU DELAMARE

La un moment dat intrasem într-un fel de criză de artiști pentru *Serată*. O invitasem pe Floarea Țuțuianu, pe care o apreciam și ca graficiană și ca poetă, dar ea ezita și-mi tot spunea că e intimidată de întâlnirea cu Iosif Sava, că nu e pregătită, că să mai așteptăm și multe altele de acest fel.

Până la urmă am renunțat și Alexandru mi-a spus că s-a gândit la un coleg de-al lui, grafician, Ion Atanasiu Delamare. L-a telefonat, i-a spus despre ce e vorba și am stabilit o întâlnire la atelier.

Numele îmi era cunoscut și ca să văd din ce context, am răsfoit o agendă din 1997 în care îmi notasem artiștii premiați de Uniunea Artiștilor Plastici, pe anul 1996. Agenda provenea de fapt din perioada în care începuseră colaborările mele la diverse reviste culturale, pe unde reușeam să scriu cronică plastică.

Cum bănuiam, în acea agendă l-am descoperit pe Ion Atanasiu. Primise premiul pentru grafică și aveam notate chiar câteva observații pe marginea lucrărilor expuse la Galeria *Eta* 3/4 a Teatrului Național București.

Întâlnirea noastră s-a amânat de câteva ori, din cauza mea. Ion nu s-a supărat și îmi dau seama acum că el a fost unul dintre puținii artiști care au acceptat invitația firesc, fără nazuri și complexe, deși el, ca persoană, nu mai apăruse până atunci pe vreun ecran de televizor.

L-am vizitat până la urmă la atelierul de pe Strada Șelari 13, la ultimul etaj, cu vedere spre Curtea Veche. Probabil că e unul dintre atelierele cel mai frumos plasate, în inima Bucureștiului istoric, atât cât a mai supraviețuit sistematizării demente a lui Ceaușescu.

Ne-am împrietenit repede și n-am încetat să mă amuz nici o clipă de această figură pitorească: un pletos cu mustață pe oală, cu un temperament când melancolic, când eruptiv.

După câteva invective sănătoase la adresa stricătorilor contemporani de artă și meșteșug artistic, îndreptate și spre critica snoabă de artă, mi-a spus că e foarte bucuros să participe la *Serată*, că-l apreciază în mod deosebit pe Iosif Sava și emisiunea pe care o face.

Apoi, atelierul lui s-a umplut de prieteni, foști sau actuali studenți de-ai lui Ion Atanasiu, care e și lector la Universitatea de Artă, deși nu face caz de postura sa de profesor. Aveam să constat și ulterior că atelierul lui e prea des vizitat de aceste grupuri de prieteni de diferite vârste și apucături, pe care gazda îi tratează cu niște cafele la filtru țapene, specialitatea casei, bune să te scoale din morți sau să te omoare, în funcție de constituția fiecăruia.

Am selectat împreună lucrările care urmau să vină la *Serată* și aceasta a fost ocazia cea mai bună de a-l cunoaște pe artist. Spiritul ironic, înclinația spre burlesc și parodie, – lesne de sesizat la Ion Atanasiu, care, când e vizitat pe nepusă masă între 16.00-18.00 de prea mulți intruși, se așează în fața televizorului și pretinde că nu vrea să fie deranjat de la telenovela după-amiezii –, acest spirit se transmite și lucrărilor de grafică în tehnică mixtă, un spectacol jucăuș și grav care suprapune planul visului cu cel al realității, bizareria cu firescul.

Artistul sfidează convențiile plastice și mixează imaginile într-o descătușare de cronologie care lasă un alt tip de realitate, cel al invenției artistice, să concureze realitatea naturii.

Contingentul, cotidianul stereotip își găsesc cel mai mare adversar în reprezentările lui Ion Atanasiu, unde figura umană caricaturizată și personajele hibride nu lipsesc niciodată. În ipostaze surprinzătoare, aceste personaje carnavalesc-onirice construiesc un univers fantastic cu o geneză plastică ce trimite la mitologie și la mitologii. Compozițiile lui Ion Atanasiu sunt extrem de vivace în narativismul lor și invită la o lectură atentă,

pe diferite paliere de înțelegere ale privitorului. Ele se adresează spiritului ludic dar și celui grav pentru că aceste atitudini trăiesc într-o osmoză perfectă în lucrările lui. Și de fapt, e destul de greu să-ți dai seama unde se termină inspirația din real și unde începe ficțiunea.

Încă ceva m-a impresionat de la bun început și în mod special: grija artistului față de propriile lucrări, acuratețea execuției și migala finisajului, o atitudine care astăzi nu prea mai e la modă printre artiștii plastici.

Studioul 2 al Televiziunii, 4 aprilie 1998

Aceasta e o *Serată* cu totul specială. Invitat unic al domnului Sava, academicianul Virgil Cândea, unul dintre puținii istorici al culturii care ne-au mai rămas. Ion e fericit de această conjuncție și starea lui e sărbătorească. Ca și cea a lui Iosif Sava, căruia nu-i ajung douăzeci de minute ca să prezinte opera lui Virgil Cândea.

Momentul de delectare muzicală e asigurat de o violonistă germană. În timp ce ea interpretează o frumoasă compoziție de Brahms, domnul Sava vine la mine și la Ion, se apleacă protector asupra noastră și ne șoptește că trebuie să ne pregătim pentru cele cinci minute de vernisaj.

Dialogul viu și echilibrat, de o înaltă ținută intelectuală, purtat cu Virgil Cândea, îl predispune pe domnul Sava la o lungă introducere a momentului plastic. Îl motivează, spunând că ceea ce facem noi încercă să contribuie la *ieșirea din mafii*.

– Să punem reflectoarele pe tineri!, exclamă el, întrebându-l apoi pe Ion Atanasiu de ce, cu asemenea activitate artistică, nu apare mai des la televizor, mai ales că există o emisiune de o oră dedicată artelor vizuale.

În timp ce domnul Sava răsfoiește cronicile dedicate expozițiilor lui Ion Atanasiu, artistul răspunde că se simte cel mai bine la el în atelier. Virgil Cândea intervine pertinent în

discuție și pune problema tinereții artistului, iar eu mă amestec și spun că, după părerea mea, tinerețea e mai curând spirituală.

– Ce știi mata despre tinerețe? Ea e doar biologică, încheie cu amărăciune Iosif Sava.

Reușesc să-l prezint pe Ion Atanasiu și să spun câte ceva despre lucrările din studio. E unul dintre cele mai reușite vernisaje în direct și-mi dau seama cât contează calitatea invitaților, apetitul lor pentru artă, disponibilitatea de a se rupe câteva clipe de tema principală a emisiunii pentru a integra acesteia un moment de delectare estetică. Și-mi mai dau seama că acest moment nu se poate realiza cu orice artist din noianul de artiști de toate vârstele, prea mulți totuși pentru o cantitate constantă de talent. Nu se poate realiza cu pescuitorii în ape tulburi, cu robii modei și nici cu cei clasicizați din timpul vieții. Doar cu oameni care-și iubesc meseria și o pun mai presus de celebritate. Doar cu artiști care au un mesaj coerent de emis către lume. Și pe aceștia e destul de greu să-i afli și să-i cooptezi în această formă de rezistență, mai explicită sau mai disimulată, cu impostura.

– Cine era fata de lângă tine?, m-au întrebat unii după emisiune.

Așa mi-am dat seama că ageamii se uitaseră pe sărite și prinseseră doar cadrele în care Ion și cu mine eram filmați din amorsă și lui Ion, pletele ondulate îi curgeau râuri pe umeri.

Acest vernisaj a fost integrat ca moment aparte în *Serata Seratelor* din 22 august 1998.

– Ce frumos a fost atunci, la emisiune! N-am să uit niciodată momentele acelea, spune și astăzi, de câte ori are ocazia, prietenul Ion Atanasiu.

ANDREI ROMOCEAN

Moto: *Mi-e frică de mâine ca de pânza albă!*

În toamna lui 1997 revenisem pentru câteva zile de la Basarabi, în București. La Galeria Simeza se anunța mare vernisaj. Expoziția, cu titlul *Lady Di in memoriam*, incita mai ales presa. Eu am ajuns la spartul târgului, la tratația cu vin adică, ca să aflu că, de fapt, titlul expoziției n-avea nici o legătură cu expunerea și că la vernisaj nu vorbise nimeni nimic despre artist și opera lui.

Mai întâi privesc tablourile expuse, printre îmbrânceli și înghioldeli, îmi plac, mă impresionează chiar, drept care intru în vorbă cu artistul. Îmi propun să scriu numaidecât o cronică.

Andrei Romocean e cunoscut, dar mai mult în străinătate. În România îl știu mai degrabă, boemii. Ceilalți îl ignoră pentru că îl consideră nebun. Dar ar putea să fie și altfel, artistul?

Îmi turuie rapid că îi iubește pe sculptori, că a dat de șapte ori la pictură și că, în final, a absolvit secția de metal (arte decorative):

– N-am terminat la pictură dar n-am terminat-o cu pictura!

Buni pictori și metalistiști ăștia, îmi spun în sinea mea, apoi cu voce tare:

– Vreau să scriu o cronică despre expoziția dumneavoastră.

– Scrie fetița mea ce vezi și ce vrei! Eu nu vreau să te influențez.

Pentru că titlul expoziției e un bluf, îmi dau seama că artistul se ține de farse. Îmi explică că, dacă tot s-a nimerit să moară prințesa când pregătea el expoziția, s-a gândit să-i aducă și el un modest omagiu. Palidă argumentație. Personajul e, într-adevăr, ușor sărit de pe fix, total neconvențional și turuie ca o moară

neferecată. În schimb lucrările lui, dacă le privești cu atenție, îți dai seama că nu pot fi opera unui nebun. Pe cât de dezordonat și de incoerent e Andrei Romocean omul, pe atât de riguros realizate sunt tablourile lui. E toată ordinea din lume în aceste compoziții serioase ca o geometrie dar și încărcate de o poezie irezistibilă.

Iubirea trupească, osmoza trupurilor de bărbat și femeie, îl aduc pe om în stare îngerească. Așa crede Andrei. În compozițiile ample de pe simeze, îngeri înaripați și sexuați își contopesc membrele diafane. Suprafețele tablourilor sunt lucrate cu un rafinament de freschist. Lectura lucrărilor se poate face stratificat. Trebuie să le privești îndelung ca să le pătrunzi sensul și să poți fi sedus de forța unei viziuni care-l posedă pe artist până la anihilare.

Plec ușor amețită din expoziție. De lucrări și de turuiala continuă a lui Romocean. Ajung acasă și mă pun pe scris. Articolul apare în *Azi literar*. I-l duc lui Andrei la galerie și din acest moment, așteptând o altă ocazie oferită de destin, scurta noastră relație se întrerupe pentru un timp nedeterminat.

În atelierul lui Ion Atanasiu, vorbind de una de alta, când vin să-l pețesc pentru *Serată*, aflu că Andrei Romocean are atelier în același imobil, pe Strada Șelari 13 și tare mă mai bucur. Îl întreb pe Ion dacă maestrul e disponibil și dacă se poate vorbi cu el:

– Și încă cum!, îmi răspunde Ion. Stai că-l aduc aici imediat!

Îi dă telefon și Andrei Romocean apare rapid, mă recunoaște și continuă discuția de la galerie, de parcă o întrerupseserăm cu câteva minute în urmă. Mai mult, mă invită să cobor și să-i vizitez atelierul. Și nu mică mi-e surpriza. Scenografia atelierului de pictură e perfectă: divan, balansoar, șevalet, cafeluța pusă la fiert pe plită, poze mai vechi sau mai noi, amintiri și reflecții de tip Romocean:

– Baba a murit, moșu' trăiește! (Baba e Corneliu Baba iar moșu' e el, Romocean). Așa le spun la toțiăștia care cred că Romocean e nebun și ratat. Uite aici, să-ți arăt ce pictez! Și scoate cu o iuteală fulgerătoare pânze de prin toate cotloanele, le ia de pe rafturi și le scutură de praf, le pune pe șevalet, reglează distanțele și turuie neconținut. În fața ochilor mei se suprapun reprezentări figurative, majoritatea antropomorfe, și compoziții abstracte. Unele mai reușite decât altele. Toate lucrate cu minuție, cu suprafețe îndelung elaborate și, ce e mai important, toate guvernate de o idee, de un sentiment sau de o intuiție tăioasă în expresivitatea ei. Cel mai mult mă impresionează culoarea. Andrei Romocean, metalistul ăsta ratat, mare iubitor de sculptură, desenează ca un sculptor dar are și un simț al culorii și o vocație a rafinamentului cromatic care explică foarte bine "de ce n-a terminat-o cu pictura".

– Și acum stai să-ți arate moșu' ce a pregătit pentru sponsori!

De undeva, din spatele unui dulap, scoate două pânze mari, le întoarce cu fața și le scutură. Să leșin! Două naturi statice cu flori, executate în manieră de Obor. Kitsch în toată regula:

– Le dau ce le place, că ei atât înțeleg din pictură!

– Andrei, mă lăsați să vă spun pe nume?

– Sigur, fetița mea.

– Andrei, vreau să te invit la *Serată* după Ion Atanasiu. Vreau să vii cu lucrări cu tot, să facem un vernisaj în direct.

– A, la Sava. De abia aștept. Am eu să-i spun câteva de mai demult. O să pot să vorbesc liber?

– Bineînțeles.

– S-a făcut! Dar tu să fii atentă la ce-ți spune moșu', că moșu' e sătul de criticiiăștia care vând gogoși. Să fii imparțială și corectă. Să nu faci vreo nedreptate cuiva. Și să-i spui lu' sculptoru', nemernicu' (Alexandru) să-ți facă portretul. Dacă nu, ți-l fac eu. Ai figură de portret etc., etc.

Studioul 1 al Televiziunii, mai 1998

Am reușit, în sfârșit, să aducem lucrările lui Andrei Romocean în studio. Le-a pregătit cu grijă, le-a împachetat și le-a transportat cu propria mașină. Să nu pățească ceva. Andrei le ocrotește ca pe copiii lui.

Am selectat lucrări din ciclurile *Iubire magică*, *Maestrul și modelul*, *Îngerul creației*. Dispuse în cadrul scenografic, ele arată la fel de bine ca la *Simeza*, unde le văzusem prima dată.

Îl surprind pe Andrei gata de atac. Tot ce-și dorește e să i se pună o întrebare. După aceea, mai greu poate fi oprit. Domnul Sava i-a invitat în seara aceasta pe regizorul Alexandru Darie, a cărui piesă recentă, *1789*, face deja furori în București, și pe câțiva critici de teatru. Tema *Seratei* e Revoluția franceză din perspectivă contemporană, Revoluția franceză ca subiect al creației artistice în general, și al spectacolului de teatru, în particular.

Domnul Sava obișnuiește să-i invite pe artiști, regizori, actori, muzicieni ori cineaști, după ce le-a văzut spectacolele. Nu-i scapă nimic, nici o premieră, știe exact unde și când trebuie să fie prezent. Mai mult, ia pulsul sălii și apoi înregistrează toate ecourile pe seama evenimentului. Pe parcursul dialogului cu protagonistul spectacolului în cauză mixează cugetările și aprecierile proprii cu aprecierile criticii. În felul acesta îl provoacă pe artist să spună și ce n-ar fi vrut. Dacă-l enervează, cu atât mai bine. Nu-ți vine să comuți televizorul pe alt canal. Nici să mai iei în seamă bruiatul casnic. Îl admiri sau îl înjuri pe Sava, cu tot cu emisiunile lui, dar tot nu te înduri să te uiți la altceva. Nici să-ți faci alt program sâmbăta seara, după ora 19.00.

O cunoștință îndepărtată îmi spune că, înainte de începerea *Seratei*, instaurează milităria în familie: își obligă nevasta și copiii să tacă și să privească la domnul Sava, ori să plece la plimbare. N-are voie nimeni să mai miște ceva prin casă timp de două ore. Altfel, armonia familială e compromisă.

Alexandru Darie e un interlocutor redutabil și domnul Sava știe bine lucrul acesta. Îi exploatează inteligența, imaginația și spontaneitatea. Dialogul e foarte viu, o continuă provocare de ambele părți. Și se lungește, se lungește... Andrei trepidează lângă mine. Îl simt că ar vrea să se bage în vorbă, cu orice risc, chiar neîntrebat. Știu și de ce. Revoluția, de orice fel, e un subiect dureros pentru Romocean. În iarna lui 1989 și-a pierdut un fiu, împușcat în timpul evenimentelor din Decembrie. Mulți spun că de atunci, Andrei a cam luat-o razna. Ceea ce mie mi-l face și mai drag.

A trecut binișor de jumătatea emisiunii. În sfârșit, domnul Sava se uită la ceas și își amintește de vernisaj. Îmi dă cuvântul. Îl prezintă pe Andrei cu toată dragostea pe care o simt față de acest ciudat artist, de care încep să mă lege fire nevăzute, chiar acum, în timpul emisiunii. Andrei tace și mă lasă să termin ce am de spus, apoi își cere dreptul la a cuvânta. Pleacă de la condiția artistului în societate și ajunge, încet-încet la cel-doare: Revoluția, dar nu cea franceză, ci lovitura de stat din decembrie 1989, botezată, zice el, Revoluția Română. Își varsă amarul și divaghează tot mai mult. Intru în panică. Cele cinci minute afectate vernisajului s-au scurs demult. Îndrăznesc să-l privesc pe domnul Sava, să-i surprind reacția. Surpriză: domnul Sava e radios. Prestația artistului e neașteptată și, în felul ei, atinge subiectul emisiunii sau, mai bine zis, pretextul ei. Nu cumva, plecând de la Revoluția franceză și exploatarea ei artistică într-un spectacol de teatru, domnul Sava urmărește de fapt să pună degetul pe rana dureroasă deschisă de câștigarea sau pseudo-câștigarea libertății noastre în decembrie 1989? Despre Revoluția franceză se știe aproape totul: și cine a ucis și cine a fost ucis. La noi însă, după mai bine de opt ani, nu știm decât cine a fost ucis.

Prin urmare, Andrei Romocean îi spune lui Iosif Sava ce are de spus. Și chiar mai mult decât atât. Iar domnul Sava, se

pare, atât aștepta. Mă cam trec însă sudori reci până văd derulându-se genericul final al emisiunii.

La plecare, cei doi combatanți își strâng mâinile. Am pentru prima dată senzația că evenimentele ar putea să mă depășească.

Simt nevoia să-l felicit pe Alexandru Darie și să-i spun că afară îl va revedea pe vechiul lui prieten, Alexandru Nancu.

MIHAI ISTUDOR

Pe măsură ce trece timpul, mă conving că întâmplări, aparent fără legătură, și oameni pe care-i întâlnești la un moment dat accidental fac parte dintr-un scenariu amplu, dinainte scris, și care așteaptă să fie cândva pus în operă. Aici, Dumnezeu ne lasă partea noastră de libertate și de inventivitate. Primești de-a gata toate datele, cadrele disperate, uneori și replici parcă gata scrise. Nu mai spun că și subiectul există dinainte. Nu-ți rămâne decât să recompu scenele, să le înseriezi într-o anumită succesiune și spectacolul e gata. El face parte din viață. E chiar o felie semnificativă din ea. Trebuie doar să intuiești că ai fost ales pentru treaba asta și să vrei să devii regizorul spectacolului. Abia atunci primești tot ajutorul providenței și te miri, la fiecare pas, că ceea ce părea imposibil sau inimaginabil acum un an, o lună sau o zi, se transformă în realitate astăzi.

Pe Mihai Istudor l-am cunoscut tot în vara lui 1997 la simpozionul *Hamangia* de la Constanța. Mi-l amintesc boem și jovial, puțin sfătos cu cei mai tineri, gata să povestească cum intervine asupra materialului de sculptură. Era mulțumit că fuseseră invitați și sculptori să participe la un simpozion de ceramică. A stat de vorbă mai mult cu Alexandru, pe care-l știa

mai demult. Ulterior, Alexandru mi-a povestit că-l cunoaște pe Istudor din prima lui tabără de sculptură, la Măgura. Alexandru era proaspăt absolvent, venit pentru prima dată printre maștri. Se simțea departe de lume și înspăimântat de perspectiva de a realiza, într-un timp determinat, o lucrare de sculptură în piatră, de mari dimensiuni. În plus, îl timorau confrății mai vârstnici, unul mai artist și mai țăfnos decât altul. Mihai Istudor l-a luat atunci deoparte și i-a spus că n-are de ce să intre în panică și nici de ce să se grăbească. Lucrurile aveau să se întâmple, într-un fel sau altul dar se vor sfârși cu bine. Așa a și fost. Alexandru și-a intrat repede în mână și, ajutat de Mihai, a trecut cu bine de această primă confruntare cu arta și maestrul ei.

În primăvara lui 1998, Alexandru mi-a amintit de Mihai Istudor și mi-a sugerat că ar trebui să se numere și el printre invitații *Seratei*. L-am căutat și ritualul a curs după regulile deja împământenite: vizita la atelier, pe Strada 11 Iunie, lângă Mitropolie, asigurările de simpatie față de *Serată* și de domnul Sava, vizionarea lucrărilor artistului.

Un cerebral, Mihai Istudor e înclinat spre esențializarea formelor și spre exploatarea masivității volumelor. M-am bucurat din plin de prezența, în tot atelierul, a desenelor la care ține în mod special. Sculptorul construiește în spațiu și prin urmare nu-și poate permite atât de multe "licențe", ca pictorul. Undeva, în plină exprimare a artisticității, trebuie să intervină rigoarea, știința anatomiei și a rezistenței materialului. Sculptorul trebuie să știe exact ce formă va avea reprezentarea în trei dimensiuni pe care o proiectează în desen. Și nu trebuie să fie luat prin surprindere de capriciile materialului. Dacă nu și-a însușit corect regulile meșteșugului, materialul îl trădează, mai devreme sau mai târziu. Iar lemnul e cel mai vulnerabil, pentru că e viu, și sculptorul nu trebuie să-i ia viața, ci doar să i-o transforme într-o altă formă de existență. Mihai Istudor nu e străin de nimic din toate acestea.

Trei lucrări masive, din lemn, un ciclu cum spune el, botezat *Tată și fiu*, tronează în mijlocul atelierului. Intervenția asupra materialului pare minimală, frustă, în lungimea bușteanului lăsat să exalte mai degrabă forma naturală decât inovațiile sculptorului. Artistul a intervenit doar asupra cojii, a suprafeței, pe care a patinat-o în multe feluri. Lemnul este îmbinat cu metal și efectul plastic vine din simplitate, din austeritatea volumelor lăsate să cucerească spațiul înconjurător prin morfologia lor dată, preexistentă. Hotărâm ca aceste trei lucrări, împreună cu desenele și cu autorul lor să vină la *Serată*, deși dificultățile de transport se arată evidente. Pentru ele, televiziunea pune la dispoziție un camion și apoi, brațe vânoase de sculptori le mută temporar în studioul 3.

Studioul 3 al televiziunii, martie 1998

Serată regală. Sunt invitați regizorul Paul Barbăneagră și etnologul Irina Nicolau. Ambii sunt și scriitori. Tema discuției e creația. Din nou, creația. Cred că nimic nu l-a preocupat mai intens vreodată pe Iosif Sava. Frumusețea născută din om, ca materializare a adevărului și a binelui, ca o continuare a frumuseții naturale, create de Marele Demiurg.

Înainte de începerea emisiunii atmosfera din studio e exuberantă.

– Aveți grijă din ce unghi mă filmați, le spune Irina Nicolau operatorilor. Sunt urâtă ca o broască din Galapagos. Mereu spun că la televizor trebuie chemați oameni mai arătoși. Auzi, dar aici chiar nu se fumează?, mă întreabă ea.

– Ba da, dar mai pe șest. Să mergem în cabina mașiniștilor.

– Nu pot să înțeleg, continuă Irina, de ce se interzice fumatul? Omul e singurul animal care fumează. Fumatul e un act social!

Și apoi, trăgând cu sete din țigară:

– I-am spus eu lui Popeasca (Ioana Popescu, colega ei de la Muzeul Țăranului) că e ceva de capul tău și precis că o să te vedem și la față, într-o bună zi, la televizor. Ți țin pumnii!

– Ți mulțumesc Irina. Dacă ești și tu alături, în studio, n-am nici un trac.

Iosif Sava îi cere de la început scuze Irinei Nicolau că va sta mai mult de vorbă cu Paul Barbăneagră căci el, fiind mai mult plecat, e mai greu de prins la emisiune. Irina acceptă cu seninătate postura de vioară a doua. Acum chiar n-am nici o spaimă între două surse de căldură, cum sunt, în fine, așezată: în stânga Mihai Istudor, deschis și fără emoții, în dreapta Irina Nicolau, profesoara mea de etnologie, *sarea vieții*, izvor inepuizabil de inteligență, spontaneitate și bunăvoință. În prezența ei, nimeni nu e stânjenit. Nimeni nu știe ca ea să sufle vânt în pânze și să te lanseze la apă. E profesor adevărat, deși ea susține că n-are nici un fel de chemare pentru meseria asta.

Începe emisiunea. Paul Barbăneagră și Iosif Sava discută despre creație, în general și în particular, de pe poziții conservatoare. Se tânguie ca doi pensionari de pierderea reperelor culturale autentice. E adevărat ce spun, dar prea sunt pesimiști. Din când în când, mai înfierează tânăra generație. Irina mustăcește. Știu eu ce crede ea despre toate astea...

Dincolo de atitudine, dialogul celor doi colocutori e elevat, plin de informații interesante și, mai ales, plin de căldură. Simt din nou cum vibrează studioul. Intervenția Irinei e, ca întotdeauna, pertinentă, savuroasă, la obiect. Vorbește despre Muzeul Țăranului Român și Iosif Sava promite că va dedica acestei instituții și oamenilor ei o emisiune specială. Cine se gândea atunci că Iosif Sava va pleca dintre noi peste câteva luni, urmat apoi, din doi în doi ani, de Horia Bernea (în 2000) și de Irina Nicolau (în 2002)?

Nici nu știu cum trece timpul și când vine și rândul nostru. Mă trezesc pur și simplu vorbind, de parcă mi-ar sufla cineva

din culise, despre tradiția prelucrării lemnului, despre acest material miraculos, cu viață tăcută, pe care sculptorul nu-l mutilează și nu-l anihilează, dacă-și respectă meșteșugul. Și Mihai Istudor e unul dintre acești sculptori. Iar dovada e în fața ochilor noștri. De la desen la forma în spațiu se descrie traiectoria sinuoasă urmată de artist, în dorința lui de a cunoaște și a face posibilă o altă formă de cunoaștere. Accentuez asupra unei moșteniri tradiționale, atât în prelucrarea lemnului, cât și în preluarea motivelor, la care apelează Istudor. Trag cu ochiul spre Irina. Îmi face un semn, nu prea discret, să-i dau înainte, că e de bine. Și pe ceilalți simt că i-am captat.

Vorbește și Mihai Istudor articulat, calm, cu simplitate, despre vocația lui de sculptor și despre motivația creației lui. Am, ca niciodată, sentimentul unui vernisaj reușit sută la sută pentru că am izbutit, mi se pare mie, să captez și interesul celor aflați în fața televizoarelor. Succesul emisiunii, în ansamblu, se confirmă ulterior.

În august 1998 am căutat înregistrarea acestei emisiuni, dorind să inserez momentul vernisajului în *Serata Seratelor*. Am găsit repede caseta, am fugit cu ea la piept să o vizionez. Emisiunea e foarte bine înregistrată, dar fără sunet. De la un capăt la altul.

ALEXANDRU ANDRONACHE

După tabăra de la Basarabi am mers o vreme, destul de des, în vizită la atelierul lui Andi Grosu, pe Strada Elie Radu. Încercam să prelungesc starea de bine de acolo, de pe malul canalului, și să consolidez un tip de comunicare interumană pe care o simțeam necesară și constructivă.

La Andi Grosu în atelier am cunoscut și alți artiști, mai mult sau mai puțin celebri. Între ei, pe Cornel Mihai Stănescu, plecat și el dintre noi mai degrabă ca artist necunoscut, deși e un mare sculptor, cum avea să se afle abia după moartea lui. Întâmplare să fie că Stănescu, cu puțin timp înainte de a muri, a făcut efigia cu portretul lui Iosif Sava care se află acum pe fațada casei maestrului?

Dar ce să mai vorbesc despre celebritate? Privind-o ca pe o țară, mă feream de ea cât puteam. Și-mi făcusem o preocupare pe care, din fericire, n-am pierdut-o, să descopăr oameni noi și la locul lor, cum mă dădăcea tot timpul Iosif Sava. Îmi spunea că nu trebuie să-mi aflu liniștea până nu dau de ei. Așa că, în perioada aceea, adu-mecam urma pașilor tăcuți și stăteam la pândă chiar și când credeam că mă relaxez.

Într-o zi, la Andi în atelier, stând la gura sobei, pusă ca întotdeauna la loc de cinste, pe blăniță de miel, unde bate căldura cel mai tare, Andi îmi zice:

– Piticule, am un prieten pictor. E moldovean de-al meu. Andronache îl cheamă, și locuiește pe aici, prin apropiere. El știe de tine de la televizor. E talentat și mie îmi plac lucrările lui. Poate vrei să le vezi.

– Și să-l invit la *Serată*, completez eu.

– Păi, da, dar numai dacă tu crezi că merită. Eu nu vreau să te influențez. Vreau doar să-i vezi lucrările.

Zis și făcut. Cu prima ocazie, descindem în demisolul Casei Maria Filloți, de pe Vasile Pârvan. Să fie locuință, să fie atelier? Amândouă, se pare. Și în plus și un fel de galerie, pentru că pereții sunt plini de tablouri care sar imediat în ochi. Suntem întâmpinați cu voioșie de o familie ospitalieră: pictorul Alexandru Andronache, soția lui Silvia și Alexandra, mlădiță de artist, cum aveam să constat când am intrat în camera ei, tapisată cu picturi de copil.

Simpatia se înfiripă de la primele cuvinte. Trebuie să fie

adevărat că cine se aseamănă se adună. Privesc încăperea în care suntem invitați să ședem. E camera de zi, galerie și muzeu de obiecte mici, vechi și familiare. Alexandru Andronache le cultivă, le privește și le transferă farmecul din realitate în tablou. Lucrările sunt în majoritate naturi statice, reprezentate realist, la prima vedere, adică ușor de recunoscut și totuși, învăluite de un mister supra-adăugat.

Ceea ce încercau să dezvăluie micii maestrii olandezi, adică fiecare detaliu, oricât de mărunț al obiectului, făcându-și o religie din acuratețea reluării pe pânză a motivelor din natură, Andronache ascunde sau lasă să fie, cel mult, sugerat. Astfel, atașamentul față de această lume tăcută a obiectelor care trăiesc simultan cu noi, care ne preiau parcă și caracterul și, adesea, chiar ne supraviețuiesc, rămâne același. Vase cu flori uscate, obiecte de uz casnic din argint, ceasuri vechi, pahare, chei, alcătuiesc un univers separat de al nostru, dar integrat lui, în același timp, și care ne reprezintă totuși în strădania noastră de a ne lăsa umanitatea să se manifeste și prin intermediul lor.

Naturile statice pictate de Andronache sunt și umanizate și distante. Comunică cu privitorul dar, în același timp, păstrează o anume răceală față de el, sugerând că obiectele reprezentate nu mai aparțin acestei lumi. S-au rupt de ea și au devenit altceva. Fundalurile sunt, nu de puține ori, executate cu ajutorul foiței de aur și asta sporește prețiozitatea compozițiilor, misterul lor. La prima vedere nu mă simt atrasă de acest gen de pictură, așa cum nu mă atrag nici olandezii, fiindcă mi se par cruzi și didactici. Și totuși, lucrările lui Andronache îmi declanșează o avalanșă de gânduri, din primul moment. Îmi arată și altele, dintre cele în lucru sau care n-au încăput pe pereții camerei. Discutăm despre posibilitatea participării lui la *Serată*. Se arată bucuros și chiar curios. N-a mai fost invitat la televiziune, deși are o activitate destul de bogată. Andri nu se amestecă în discuție, dar simt că o supraveghează.

O dată stabilită ziua participării lui Andronache la *Serată*, lucrurile decurg ca de la sine. Împreună cu Iulică, șoferul domnului Sava, vin să încărcăm lucrările. Suntem întâmpinați cu o masă bogată, un adevărat festin moldovenesc.

– Vai de mine, îi spun Silviei, păi, nouă de mâncat ne arde?

– Cine nu mănâncă bine, nu face emisiuni bune, zice ea, și ne obligă să ieșim pe ușă mult mai greu decât am intrat. Îl obligă și pe soțiorul ei să se îndoape, ca să aibă succes.

Mai târziu, aveam să aflu că din casa Andronache nu iese nimeni neomenit, oricine ar fi.

Studioul 2 al Televiziunii, martie 2003

Alexandru Andronache se numără și el printre norocoși. Invitatul domnului Sava e Nicolae Manolescu. Iar se anunță o *Serată* de zile mari. Montăm în cadru tablourile lui Andronache.

– Cine e?, unde l-ai găsit?, foarte frumoase tablouri, nu vinde?, cu cât vinde?, mă trezesc imediat asaltată de diverși colegi, de la mașiniști la regizori.

– Eu sunt critic, nu impresar. Întrebați-l pe artist. Și apoi:

– Uite Alexandru, nici nu s-a deschis expoziția și au apărut clienții.

Tace și nu se miră. Știe ce efect au lucrările lui. Cum le vede cineva, cum și le dorește în casă. Aproape uitasem că și aceasta e o funcție importantă a artei plastice: să ne facă ambianța mai frumoasă, mai suportabilă.

Așa cum e decorat acum, studioul pare o galerie plină cu obiecte prețioase și lucrări ale vechilor maestri. Andronache și-a transferat atmosfera din casa-atelier în studio. Surprind reacția domnului Sava și a invitatului său, când își fac apariția. Le cam place. Și pentru un dialog elevat, un astfel de cadru e tot ce-ți poți dori.

Se discută evident despre literatură, critici literari,

generații literare și nu în ultimul rând despre importanța talk show-urilor culturale. Ca de obicei, dialogul e de mare ținută. În coerența și pertinente lor, replicile lui Nicolae Manolescu sunt încărcate de căldură și de o bucurie a rostirii care se percep și de la distanță. Și simt că artistul și cu mine nu suntem adaus la emisiune, ci parte integrantă din ea.

Îl prezint pe Andronache și lucrările lui, cum am făcut și până acum cu ceilalți invitați. Am un moment de ezitare și intervine Nicolae Manolescu spre a completa că, după părerea lui, în ciuda realismului manifest al tablourilor lui Andronache, obiectele reprezentate devin și mai misterioase. Gând la gând, cum se spune, doar că această intervenție e total neașteptată. Până acum, nici unul dintre invitații domnului Sava n-a simțit nevoia să se implice în prezentarea artistului de la *Serată*. Și cât e de benefică o asemenea implicare, pentru a da unitate întregii emisiuni... Lipsa ceva și nu știam ce. Mi-am dorit, din acel moment, doar astfel de invitați. Și au fost, slavă Domnului, cum v-am mai spus deja și înainte.

Nici Alexandru Andronache n-a rămas indiferent la această neașteptată percepere a picturii lui, din perspectiva unui critic și istoric literar. După terminarea emisiunii ne-a dăruit tablouri la toți: domnului Sava, lui Nicolae Manolescu, regizoarei de emisie și mie.

LIVIU NEDELUCU

Dacă tot a mers figura cu Andronache, și ce bine a mers!, ce s-a gândit Andi Grosu? Să-mi mai prezinte un prieten-artist, tot moldovean, inevitabil, că poate îmi cade cu tronc și-l peșesc pentru *Serată*.

Acum, lăsând gluma de o parte, aveam încredere în gustul lui Andi, mai mult decât în capacitatea lui de a fi

consecvent și tenace. Și colaborem încă bine pe atunci.

Știți de acum ritualul: atelierul din Elie Radu, cu vedere spre stradă, noi toți așezați în jurul mesei rotunde din lemn mâncând din specialitatea casei: cartofi copti în sobă, cu diverse ingrediente. Nu mai stau la sobă, că deja se împrăvărează, dar discuțiile noastre se învârt în același cerc: artiști, artă contemporană, ce-a mai făcut unul, ce-a mai zis altul. Și despre expoziții vorbim mai tot timpul. La un moment dat Andi, care n-are astâmpăr, scoate de prin cotloane câteva pânze mari și mi le arată. Îmi plac.

– Ce-i cu ele?

– Ce să fie?, sunt ale lui Liviu.

– Care Liviu?

– Liviu Nedelcu, prietenul-pictor de la Focșani.

Nu-l cunosc dar poate ar trebui să-l cunosc. Va avea o expoziție și în București, la sfârșitul anului.

– Să-i facem o avanpremieră la *Serată*, ce zici?, îi propun lui Andi, prefăcându-mă a nu pricepe că de fapt asta dorea și el.

– Trebuie să vorbim cu el, mă avertizează Andi. Nu știe nimic și dacă vrea, trebuie să-și transporte lucrările la București.

Sunt nevoită să constat că Liviu Nedelcu e foarte disciplinat. În ajunul zilei stabilite de comun acord că va participa la *Serată* se prezintă cu lucrările frumos ambalate și puse pe portbagajul Olcitului deplasat spre București ca spre terenul unei bătălii decisive.

Liviu Nedelcu e încă un artist tânăr însă destul de lămurit asupra temperamentului și stilului lui. Și nu încearcă să pară altceva decât este. De pildă, preferă să lucreze în culori acrylice pentru că, uscându-se rapid, acestea îi permit să-și continue compoziția fără pauză. Pe el îl apucă dorul de a picta și nu se poate opri până nu termină ce a început. Uleiul e mai dificil din acest punct de vedere, fiindcă trebuie să ai răbdare să se usuce pasta. Ori Liviu, odată declanșat, n-are deloc

răbdare. Ideea, odată născută, îi arde mâinile, și trebuie transpusă imediat pe pânză.

Universul lui pictural are note particulare ușor de definit. Nedelcu alătură, apoi îmbină și în cele din urmă contopește două tipuri de expresie antagonice: gestualismul abstract cu reprezentarea figurativă, îndeosebi a trupului omenesc, subiectul lui preferat. El țese astfel, pe fiecare pânză, o cortină densă de tușe, în spatele căreia se profilează forma elaborată, recognoscibilă, incitantă și misterioasă adesea.

Lectura pe mai multe paliere a compozițiilor lui se impune, solicitând privitorului un anume exercițiu vizual care stabilește chiar termenii comunicării cu acest tip de pictură. Felurile ipostaze ale feminității, prezente în arta lui Liviu Nedelcu, amintesc și de inocența originară și de păcatul dintâi și de miracolul maternității. O componentă religioasă mai mult sau mai puțin explicită, transpare din orice tablou al lui. Motivul cuplului face și el, în lucrări de mari dimensiuni, obiectul unor căutări formale permanente.

Liviu Nedelcu, un moldovean tăcut dar coleric, pare un artist al extremelor. Pictura lui, excelând în luxurianță de tușe, exprimă o acută oroare de vid.

Iar el, omul, venit de la drum și pus pe fapte mari, e zgârcit la vorbă. În schimb arată tot ce poate fi arătat. Ca și pe Andi Grosu, arta îl exprimă mai bine decât s-ar putea el defini în niște cuvinte șchioape și insuficiente. Asta-i treaba mea. Eu sunt cu vorbitul și cu explicatul.

Studioul 3 al Televiziunii, martie 1998

Să nu vă imaginați nici o clipă că a fost ușor cu lucrările lui Liviu. Sunt foarte mari și greu de panotat în acest spațiu cu alte funcții. Ne căznim ceva, mai ales că e nevoie și de o oarecare distanță între ele. Până la urmă, după ore de chinuială, cadrul începe să arate bine. E practic, „tapetat” cu

tablouri mari. Le-am preferat pe cele care abordează motivul cuplului. Sunt mai percutante.

Accident major înainte de începerea emisiunii. Mi se întâmplă o dată la cinci ani, dar când se întâmplă, durează peste limita suportabilului. Sughitul, că de el e vorba. Sughit și iar sughit vreun ceas, mai să-mi dau sufletul. Nu mai am energie. Încerc toate trucurile posibile. Mă sperie toți colegii din platou. Nimic. Mai sunt cam cinci minute și intrăm în emisie.

– Luiza, ce facem cu sughitul acela?, mă ia în primire domnul Sava. Și tot nu-mi trece. În fine, salvarea mea vine de la Costică, șeful de producție. Zice el așa:

- la închipuie-ți tu că mori și că-ți dai sufletul!
- Și cum trebuie să fac, întreb eu, dispusă la orice.
- Uite așa, tragi tare și scurt aer în piept și zici „Aaa!”

Asistența se sufocă de râs. Mă lipesc de un zid și fac ce zice Costică. Încercați când sunteți la ananghie și o să vedeți că ține. În sfârșit, pot intra în emisie.

Invitații lui Iosif Sava sunt importanți și nu prea, din punctul meu de vedere: Radu Beligan, un mare actor, trebuie să recunosc, și fiica acestuia, scriitoarea Ana Maria Beligan, proaspăt venită de pe alte meleaguri, din Australia parcă, să lanseze în România ultimul ei roman. Nu l-am citit eu, dar l-a citit precis Iosif Sava.

Partea de dialog cu Radu Beligan e într-adevăr briantă. Invitatul povestește cum a devenit actor, își evocă avatarurile, vorbește despre rolurile pe care le-a interpretat. Eu mi-am dat seama târziu, abia când am văzut *Numele trandafirului*, în 1996, cam de ce calibru e Beligan. Acolo, în piesa aceea, mi s-a părut că și-a dat adevărata măsură. Tot ce scriu acum, gândeam atunci, în timpul *Seratei*, fără a putea verbaliza.

În schimb, scriitoarea Ana Maria Beligan ne amețește cu aerele ei de femeie umblată prin lume și atotcunoscătoare. E

Într-un antagonism perfect cu Iosif Sava, în sensul că amfitrionul își pune tot timpul întrebări și se îndoiește, în timp ce invitata lui are răspunsuri pentru orice. În fine, nu știu, poate e o scriitoare talentată și o femeie admirabilă, dar nouă nu ne place. De unde știu că n-o place Liviu? Pur și simplu mă uit la el și-i citesc impresiile pe chip. Și el pe ale mele. N-avem voie să vorbim încă, dar să schimbăm fețe-fețe nu ne poate opri nimeni. Cred că nici domnul Sava nu e prea încântat, dar ce să-i faci? Nu iese întotdeauna cum vrem. Scriitoarea vorbește mult și stufos și mănâncă timpul de emisie. Trebuie să vernisăm expoziția lui Liviu. Știu că trepidează, fiindcă are și el emoții, ca toți ceilalți artiști veniți aici. Pe de altă parte, văzându-l cât e de tăcut și închis în sine nu mă aștept la cine știe ce dialog cu el, așa că mizez pe discursul meu și pe abilitatea regizoarei de montaj.

Când vine rândul nostru să vorbim, accentuez asupra necesității desființării granițelor între provincie și capitală, cel puțin în ce privește arta plastică. Un exemplu că trebuie promovați și artiștii din provincie, în condițiile în care ei n-au acces în galeriile bucureștene, e arta lui Liviu Nedelcu.

Liviu nu vorbește mult, cum mă așteptam, însă își anunță expoziția personală pe care urmează să o deschidă la sfârșitul anului la Muzeul Literaturii Române. Și ne invită pe toți să luăm parte la eveniment.

După cum știți, plecat într-o călătorie lungă, Iosif Sava n-a putut vizita personala lui Liviu Nedelcu de la Muzeul Literaturii, un succes deplin pentru un artist venit din provincie și aproape necunoscut pe atunci.

Peste ani, în 2001, în salonul Centrului Gheorghe Apostu din Bacău, după vernisajul unei noi personale semnate Liviu Nedelcu, la care mă invitase să vorbesc, artistul mi-a spus simplu, laconic și fără fașoane, că e foarte mândru că mă cunoaște.

Nu vă îndoiiți, de dincolo de lumea vizibilă, Iosif Sava continuă o treabă începută și rămasă neterminată.

ION IRIMESCU, GABREL BABAN ȘI ANTON COSTÎN

Într-o zi, fără nici o legătură cu *Serata*, domnul Sava mă întreabă ce părere am despre Iași. Îi spun că n-am ajuns la Iași niciodată și replica lui sună necruțător:

– Ce intelectual e acela care n-a văzut Iașiul!?

Mă consolez singură, spunându-mi că nu le poți vedea pe toate, cum nu le poți ști pe toate și uit episodul destul de repede. Ce să mai zic de faptul că nu văzusem niciodată o capitală europeană, că nu fusesem niciodată în străinătate? Erau frustrări de-ale mele, strict personale, și nu doream să dezvolt un asemenea subiect.

Nu trece mult timp și Georgeta Drimala, secretarul nostru general de redacție, pe atunci, mă anunță că trebuie să plecăm în deplasare la Fălticeni spre a pregăti două *Serate* care urmează să fie înregistrate acolo. Una dintre ele este dedicată aniversării a 95 de ani, pe care-i va împlini Ion Irimescu, la sfârșitul lunii februarie.

Plecăm în Bucovina cu trenul. La Suceava și la mănăstirile din nord fusesem deja, la Fălticeni niciodată. A doua zi, dis de dimineață, ne întoarcem de la Fălticeni la Suceava unde, cu mare pompă, are loc o aniversare Ion Irimescu, ce-mi amintește de „epoca de aur”. Festivismul ne caracterizează încă din plin, fiind de fapt una dintre maladiile incurabile ale unei țări aflate cincizeci de ani sub comunism. Singurul moment cu adevărat emoționant este vocea în direct a nonagenarului sculptor care, neputând participa la ceremonie, transmite în direct un mesaj prin postul Radio România Cultural celor adunați la Suceava să-l celebreze. Maestrul rostește o frază definitorie: „Tot ceea ce se află în Muzeul Irimescu mă reprezintă pe mine”. Filmăm cu echipă de la TVR Iași. Fac

cunoștință cu istoricul și criticul de artă Constantin Prut și cu scriitorul Grigore Ilisei, un apropiat al domnului Sava. După consumarea evenimentului, ne întoarcem la Fălticeni să pregătim emisiunile. Vor avea loc la Muzeul Irimescu peste două zile.

Fălticeni, februarie 1998

Domnul Sava e la Iași și urmează să vină atunci când, din punct de vedere logistic și tehnic, totul e pregătit. Cum n-am prea multe de făcut în aceste zile, în afară de prospecție pentru emisiunile pe care le pregătim, vizitez dulcele târgușor al Fălticeniilor și constat cât de încet se scurge timpul aici. Suntem plimbați și la cimitir, să vedem unde odihnesc mai marii orașului și unde sculptorul Irimescu și-a pregătit locul de veci. Asta ca să știm de ce e aniversat cu atâta fast...Ideea nu mi se pare prea inspirată, așa încât mă decid să vizitez Muzeul Irimescu, în liniște, să-i văd opera de o viață adunată cu mare trudă în această clădire frumoasă.

Până prind eu momentul de pace, când să circul nestingherită prin muzeu, descopăr, în incinta aceleiași clădiri, o galerie de artă. Și în galerie o expoziție de pictură. Autorii sunt doi artiști fălticeni: Gabrel Baban și Anton Costin. Privesc și nu-mi vine să cred: pictură adevărată aici, într-un colț uitat de lume. Pictură care se racordează direct la tradiția românească interbelică: subiect, compoziție, culoare, stare, totul. Și asta după ce constatasem că în București rar mai vezi pictură de soi, avalanșa de kitsch amestecat cu experiment fiind un fel de notă dominantă a plasticii contemporane.

Cum nu reușesc niciodată să-mi ascund nici entuziasmul, nici deziluzia, încep să întreb în stânga și în dreapta cine sunt artiștii și cum pot vorbi cu ei cât mai degrabă. Îmi bâzâie insistent în cap o idee pe care n-o pot reprima. Cineva, nu mai știu cine, că veștile circulă repede într-un oraș

mic, mi-i aduce repede la „vizionare” pe cei doi pictori pur sânge moldovenesc. Unul mai scund și mai îndesat, liniștit și sfătos, Gabrel Baban, celălalt un lungan hâtru și ironic, Anton Costin. Ne împrietenim în doi timpi și trei mișcări. Mergem prin expoziție, îmi explică ce e cu lucrările lor. Aflu că amândoi sunt profesori de desen la Fălticeni. Anton spune că, în lipsa altui model, îi pozează propria soție. E o soție frumoasă, ca și lucrările lui. Mai pictează și naturi statice, cu multă atmosferă încorporată și un... *Autoportret cu ciudă*.

– De ce cu ciudă?, vreau eu neapărat să aflu.

– Cu ciudă, că altceva nu știu să fac, decât să pictez. M-am dus la țară, la părinții mei, și mi-am instalat șevaletul în uliță, la peisaj. Când m-a văzut taică-meu, și-a pus mâinile în cap:

– Bine mă, lumea crapă de treabă, iar tu stai aici, te holbezi și pierzi vremea?!

Mai aflu și că Anton, ca și colegul lui, Baban, a terminat facultatea la Iași. Iar Anton a mers apoi la București, unde a absolvit și facultatea de muzeologie, istoria artei de astăzi. Însă asta a fost demult, înainte de 1989. De atunci nici n-a mai trecut prin capitală.

– Cum, n-ai fost în București după Revoluție?, mă minunez eu.

– Nu, ce să văd?

Aici, artistul grăiește, într-un fel, adevărul. Știu că se referă mai mult la pictură, când spune că nu prea are ce vedea. În rest, chiar așa, ce noutăți i-ar putea oferi Bucureștiul postcomunist? Firme și reclame luminoase care exaltă mizeria, poluarea și decăderea orașului ce fusese cândva „Micul Paris”, buticuri unde se vinde orice, de la șireturi la televizoare, străzi rupte și auroalaci ieșiți la suprafață. Măcar la Fălticeni, aerul e curat și lumea liniștită. Iar el își vede de treabă: îi învață pe copiii altora să deseneze, îi crește pe ai lui personali și

pictează, pictează, că oricum altceva mai bun nu știe să facă...

Gabriel Baban pare să fie puțin mai în vârstă decât Anton. Se vede și în pictura lui, de un echilibru desăvârșit. Nici unul dintre cei doi artiști n-are complexe provinciale. În timp ce Anton e mai atras de portret și natură statică, Gabrel e preocupat de peisaj. Subiectele lui preferate sunt: ocolul din răslogi, casele țărănești de lemn, elemente de arhitectură tradițională, pajiștile Bucovinei. În timp ce pictura lui Anton Costîn e mai nervoasă, mai neliniștită, cea a lui Gabriel Baban trăiește în zodia apolinicului. În spatele caselor pictate de el începe cosmosul mare, un spațiu infinit, eliberat de tortura contingentului. Sunt convinsă că cei doi pictori n-au habar de trans-avangardă, de arta video, instalație și performance, dar, uite că arta nu stă în loc din cauza asta. Ori poate mă înșel eu, ei știu de teoriile artistice la modă, dar puțin le pasă. Îmi las dilema nerezolvată și le propun să schimbăm numere de telefon. Ideea de care vă vorbeam, persistă, dar nu sunt chiar de capul meu, să iau singură decizii. Apoi, Gabrel Baban mă invită în oraș să văd cele cinci lucrări de artă monumentală realizate de el și de care e foarte mândru.

După amiaza zilei următoare o dedic vizitei propriu-zise prin muzeu. Directorul acestuia, Gheorghe Dăscălescu mă lasă în voia mea, să admir piesele expuse. Acum e totul în regulă. Aparatura e instalată în sala de la parter și mai trebuie doar să vină domnul Sava cu invitații, ca să putem începe înregistrările. Stau câteva ore în Muzeul Irimescu, privind cu atenție fiecare lucrare. Patrimoniul lui e bogat: peste 300 de sculpturi, 1000 de desene și studii. Vizitatorul are posibilitatea să vadă tot ce a creat un artist, de-a lungul unei vieți îndelungate, să observe etape de creație, stiluri, tehnici. Ion Irimescu a exploatat în sculptura lui toate materialele: bronz, cu predilecție, piatră, lemn, teracotă. Tematica abordată de artist e și ea bogată: societate, comandă politică, mitologie, religie, istorie,

umanitate în sens larg. Chipul și trupul uman rămân însă în centrul preocupărilor. Tratarea lor e diversă, mergând de la clasicismul de factură greacă sau romană al unor portrete și autoportrete, până la modernitatea care contopește influențele unor Brâncuși, Bourdelle, Rodin sau Henry Moore. Frecvent prezentă ca motiv e maternitatea, cu accent asupra osmozei mamă-fiu. Deși e figurativă prin excelență, nu se poate vorbi de realism în creația lui Ion Irimescu. Nici măcar în lucrările din deceniile cinci și șase, care răspund cu precădere comenzii social-politice. Ele nu sunt, de fapt, realiste, în pofida realismului socialist care a desfigurat, o bună perioadă de timp, cultura românească. Uneori, doar titlurile lucrărilor răspund comenzii. Bustul *Sudoriței*, amplasat neinspirat într-un ungher întunecos al muzeului, e un amestec monumental de virilitate și feminitate mai degrabă simbolic, susținut de traiectoria ascendentă a privirii personajului. Orice sugestie de efort pe șantierul patriei dispare din compoziție. Dar mai știu că Irimescu a fost și „artist de curte”. A realizat portretele lui Nicolae și al Elenei Ceaușescu. Nu e singurul. În acea epocă, artiștii, spre rușinea lor, se îngrămădeau să execute comandă politică. Dar, din moment ce Irimescu a spus că tot ce e în muzeu îl reprezintă, n-ar fi trebuit să fie expuse și portretele cu pricina? Ele sunt, oricât le-ar renega ulterior un artist, parte a biografiei lui și parte a istoriei recente.

Condiția artistului e și ea sugerată într-o lucrare de bronz, de mari dimensiuni, cu titlul *Sculptorul*. Smerit și profetic, acest personaj își mărturisește menirea creatoare într-o formă anatomică hieratică.

Ajung în camera din hotelul unde sunt cazată. Mă căznesc să adorm. Degeaba. Tot ce am văzut în Muzeul Irimescu revine obsesiv pe retina memoriei. Mă foiesc și mă gândesc. Iau pastile să dorm. Nimic. Și abia atunci îmi vine ideea salvatoare: caut o hârtie și un pix și încep să scriu despre

ce am văzut. Disec, punct cu punct fiecare lucrare care m-a impresionat și fiecare impresie proaspătă, lăsată de creația lui Irimescu. Sigur îmi va servi la ceva, cândva. Doar așa mă liniștesc și adorm, ca să fiu validă a doua zi, când va veni domnul Sava, pus pe fapte mari.

Și domnul Sava vine radios, însoțit de doamna sa și de prietenii ieșeni. Se discută ultimele detalii înainte de începerea înregistrării. Prima dintre cele două *Serate* e dedicată lui Ion Irimescu, evident. Invitați sunt mulți, nici nu-i mai țin minte pe toți, dar știu că participă Gheorghe Dăscălescu, directorul muzeului, pictorul Dan Hatmanu, un critic de artă mai obscur, cel puțin pentru mine, un domn în vârstă, simpatic, un fel de cărturar local și scriitorul Grigore Ilisei. La un moment dat, disperare mare: n-avem machiaj. Domnul Sava se neliniștește, ba chiar se enervează. Îi ofer, cu naturalețe, fondul meu de ten și problema se rezolvă. Apoi:

- Luiza, mata unde o să stai?
- La ce să stau?
- La emisiune.
- Cum adică, intru și eu?
- Dar mata ce credeai?
- Dar n-am artist invitat.
- Cum nu, dar Irimescu ce e? Nu e invitatul nostru?
- Păi, nu e aici.
- Sigur că nu e aici. O să-l prezinți în lipsă.

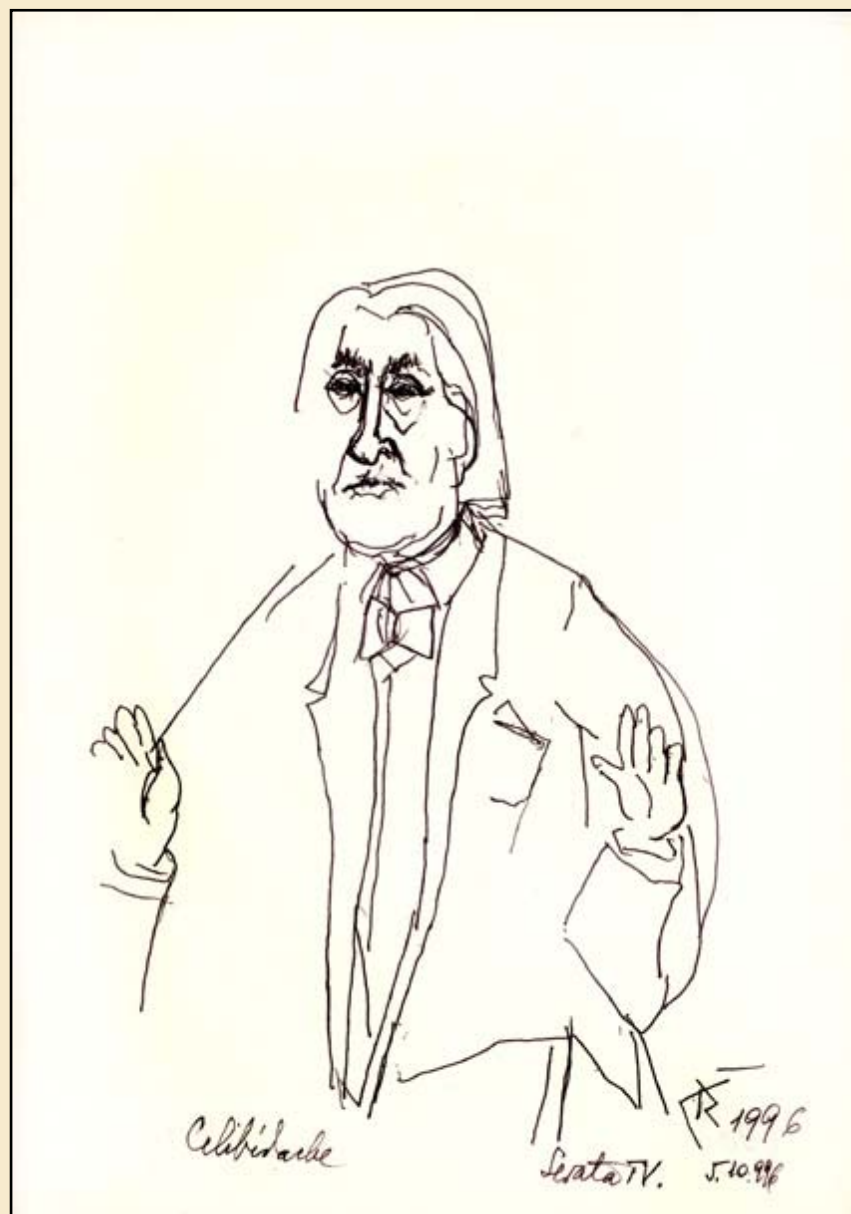
Înțelegeți acum de ce avusesem eu insomnii cu o noapte înainte? În fond mă pregătisem, fără să știu, pentru prima dintre *Seratele* de la Fălticeni. Și evenimentele se succed în același ritm. Vine lumea, se așează în cadru, se dau sumare indicații de regie (se filmează cu carul), încep discuțiile despre Irimescu. Cam pe lângă subiect, din punctul meu de vedere. Cel puțin în privința unei analize pertinente a operei artistului. Mă ambalez

și încep să fierb. Mi se pare că trebuie pusă altfel problema și aștept să-și aducă domnul Sava aminte de mine și să-mi dea cuvântul. O face, negreșit. Niciodată nu uită de mine, de fapt. Și eu încep să spun cam tot ce mă frământase noaptea, după întâlnirea „privată” cu opera lui Irimescu. În primul rând că aceasta trebuie reevaluată. Că e o sinteză clasic-modern și că analiza ei trebuie să devină un capitol important al istoriografiei de artă. Apoi mă întreb retoric de ce trebuie „canonizat” artistul încă din timpul vieții? Irimescu e contemporanul nostru și trăiește, slavă Domnului. Omagierea cu surle și tobe înseamnă cealaltă extremă. Noi ori îi uităm complet pe artiști, ori îi celebrăm ca pe niște zei, în defavoarea lor până la urmă. Mai spun că am avut senzația unei abstractizări a omului, cu ocazia manifestărilor aniversare (era cât pe ce să zic comemorative). Și, la sfârșit, ca să fie tacâmul complet, îmi exprim nemulțumirea că muzeul nu expune și statuile cu Ceaușeștii, că nu le pune la vedere pe cele cu tematică realist-socialistă, mai ales că, acestea din urmă, în ciuda subiectului, mi se par foarte valoroase din punct de vedere plastic. O altă problemă pe care o pun este că instituția unde are loc această *Serată* n-ar trebui să se numească muzeu, ci galerie sau colecție, pentru că artistul trăiește și poate va mai crea.

Monologul meu, desfășurat mai spre sfârșitul emisiunii, ia sfârșit. Domnul Sava zice ceva laudativ la adresa mea (rămâne să văd dacă e sincer sau de complezență) și emisiunea se termină. Poate am fost prea agresivă, dar trebuia să spun ce cred. Nici o problemă, se pare. Domnul Sava îmi zâmbește și cred că e mulțumit de emisiune, în ansamblu. Mă laudă și după.

– Secolul XX salută secolul XXI!, îmi spune, întinzându-mi mâna, domnul mai vârstnic, de prin partea locului, care fusese invitat la *Serată*.

Îmi fac *mea culpa* că i-am uitat complet numele. Și mă duc la hotel să mă distrez de una singură de salutul acesta neobișnuit.

Apoi, mai târziu, stând de vorbă cu domnul Sava despre următoarea *Serată*, îi povestesc întâlnirea cu cei doi pictori locali, Costîn și Baban, și-i spun că m-a dezarmat sinceritatea lor, că mi-au plăcut și ca artiști.

– Păi, vezi, tot n-ai mata artiști invitați nici pentru *Serata* de mâine.

V-ați dat precis seama că asta era ideea care nu-mi dădea pace, de când stătusem de vorbă cu ei și le văzusem expoziția.

– Dar, îi spun eu domnului Sava, nu știu cum o să facem cadrul scenografic. Lucrările lor sunt într-o altă sală a muzeului, nu în cea în care filmăm noi.

– Foarte simplu, veți sta toți trei în galerie și când anunțăm vernisajul *Seratei*, se va face comutarea, din car, în sala cu expoziția.

Zis și făcut. Îi convoc pe cei doi pictori. Răspund bucuroși la invitație. Ne instalăm în galerie.

Din nou mă chinuie un lapsus îngrozitor. Dintre invitații acestei *Serate* mai țin minte doar numele lui Arthur Gorovei. Se vorbește despre istorie, despre cultura și arta Moldovei. Spiritele sunt aprinse. Noi, din galerie, urmărim într-un monitor desfășurarea emisiunii. Gabrel Baban e mai emoționat parcă și mai tăcut. Anton, în schimb, a venit cu hârtie și creioane colorate și ne face portretele tuturor celor din galerie. Evident, și pe al meu. Desenează unul și nu e mulțumit. Se apucă de al doilea. Ne vine rândul la vorbit. Îi prezint fără nici un trac, pe cei doi pictori, fără a uita să adaug că Anton Costîn e un moldovean hâtru și că acest lucru e vizibil și în pictura lui, mai ales în *Autoportretul cu ciudă*. Oricum, ideea e că n-ar strica să fie cunoscută și în capitală arta acestor doi neștiuți urmași ai interbelicilor.

Când îi vine lui Anton vremea să adauge ceva, spune povestea cu pictatul pe ulița satului Lămășeni și cu tatăl său, ca răspuns la întrebarea de ce nu se simte foarte atras de peisaj.

Efectul scontat e obținut pe loc. Emisiunea pare reușită. Mă despart de Baban și Costîn cu promisiuni de revedere. Capăt și două portrete, realizate chiar în timpul emisiunii. Pentru mine au o valoare inestimabilă. Nu pentru că seamănă, cât de cât, cu mine, ci pentru că au fost făcute atunci...

Când ajung în București scriu o cronică despre expoziția de la Fălticeni pe care o public în *Azi Literar*. Corespondez cu Anton Costîn multă vreme după aceea. Îmi mulțumește pentru *cinstitul articol* din revistă, unde subliniam că cei doi artiști nu sunt deloc originali, dar tocmai de aceea pictura lor ne lasă speranțe că arta se autogenerează. În București însă, artistul moldovean cu nevastă frumoasă, copiii lui și copiii altora pe cap, n-a ajuns nici în ziua de azi.

Mâine plecăm din Fălticeni spre București cu două *Serate* înregistrate și un material amplu cu Ion Irimescu. Îl întreb pe domnul Sava dacă de data aceasta călătorim împreună. Surpriză: da, mergem cu mașina împreună, însă nu direct la București. Ne oprim o noapte la Iași. Dimineața, el va merge la televiziunea locală, fiind invitat la o emisiune iar eu, împreună cu doamna Dascălu, soția sa, vom vizita Iașiul. Clar și fără discuții.

Iași, februarie 1998

Ne instalăm la Hotel Traian. Eu, cu chiu cu vai, fiindcă nu se știa de venirea mea și nu-mi rezervase nimeni cameră. Domnul Sava are apartamentul lui în acest hotel. Aici trage întotdeauna, când se întoarce acasă, în Iașiul natal. În sfârșit, problema mea se rezolvă.

Doamna Dascălu mă invită să văd apartamentul maestrului. Îl găsesc scriind de zor, deși e trecut de miezul nopții. Îmi explică că nu trebuie să ne pierdem prea mult timp din viață cu dormitul. El însuși doarme doar câteva ore pe

noapte. Să-mi intre bine în cap că viața e scurtă și nu trebuie dormită. Sfaturile domnului Sava au, pe moment, efect contrar, de somnifer. Urc la mansardă, unde se găsisse cu greu un loc pentru mine, o trezesc pe necunoscuta cu care trebuie să împart camera și cad frântă de oboseală, până a doua zi de dimineață.

Dimineața, mergând cu doamna Dascălu prin minunea de Iași, îmi dau seama de sensul cuvintelor lui Iosif Sava. Într-adevăr, n-ai voie, ca intelectual, să nu cunoști acest oraș. Să nu intri în Biserica Trei Ierarhi, în Palatul Culturii, în Parcul Copoului, în Universitate, în Golia și în câte altele. Vizitarea fiecărui monument al Iașiului istoric înseamnă o experiență în sine. Timp să ai să le vezi. Vizităm cât ne permite timpul, fiindcă astăzi trebuie să ne întoarcem acasă. Nu se mai poate. Crow, câinele domnului Sava e dat în plasament la un fel de azil de noapte pentru patrupeze. Și trebuie luat repede de acolo.

Plecăm. Eu sunt încă năucă de experiența celor cinci zile petrecute în Moldova. Parcă am stat o lună pe aici. Domnul Sava și cu mine ne așezăm pe bancheta din spate. Iulică, șoferul, o are în dreapta pe doamna Dascălu. Călătoria e veselă. Domnul Sava scoate sandwich-uri dintr-o pungă și mă îndeamnă să mănânc. Scoate mere din altă pungă și iar mă îndeamnă. Scoate și o sticlă cu vin, pune într-un pahar și-mi oferă. Eu fac nazuri, așa doar să nu creez impresie proastă, dar îl beau până la urmă.

– Ei, dacă era colega matale de la arte vizuale, până acum golea o sticlă!, mai zice domnul Sava firoscos. Nu știu de cine vorbește și nici nu vreau, dar mă amuză.

Propune să oprim la Focșani, să cumpărăm vin de la vânzătorii de pe marginea drumului. Zice să duc și eu acasă, la ai mei. Ajungem pe înserat în orașul licorilor și oprim la ieșire. Domnul Sava mă conduce, de braț, spre tarabele cu multe soiuri de vin. Unul dintre vânzători exclamă:

– Uitați-l pe domnul de la televiziune!

Domnul Sava privește mirat în stânga, în dreapta, apoi spre mine:

– A, nu, doamna e de la televiziune!

Am revenit la Iași de mai multe ori după aceea. Am aprofundat orașul. Dar, ce nedrept, niciodată n-am mai putut veni cu domnul Sava la el acasă! Și știu că avea o mulțime de lucruri să-mi arate...

CAMELIA CILIANU

Din nou simpozionul *Hamangia* de la Constanța, ediția 1997. E ca un panou electric din care pleacă diverse legături și se conectează, la celălalt capăt, cu studiourile de la parter ale televiziunii. Apoi cablurile se deconectează de la ambele capete și devin legături greu de rupt între mine și artiștii pe care i-am cunoscut atunci.

Am trăit și trăiesc foarte concret implicațiile stării de a fi contemporan cu niște oameni ale căror destine au fost croite să fie altceva decât existențe comune, cifre oarecare în statistici seci. Mă simt datoare bucuriei de a-i cunoaște îndeaproape și de a face front comun alături de ei, stupideniei și imposturii.

Filmez cu un operator de la televiziunea locală forfota atelierelor de creație din Bulevardul Mamaia 300. Fiecare dintre participanții la simpozion are ceva concret și nemaipomenit de făcut din caolinul de Dobrogea care le-a fost pus la dispoziție. Văd peste tot mâini care modelează pământul, schițe ale viitoarelor lucrări, lucrări pe jumătate ridicate.

Îmi atrage atenția o tânără blondă, subțire, cam prea diafană în contrast cu restul combatanților. Modelează un fel

de incintă, ceva asemănător unui adăpost. Îmi plac formele care se nasc din mâinile ei.

- Sunteți ceramistă?, o întreb.
- Nu, sculptoriță, îmi răspunde ea zâmbitoare.
- Când ați terminat facultatea?
- Anul acesta, răspunde ea.
- Și cum poate cineva atât de plătând să fie sculptor?, mă minunez eu.

– A, e simplu: sculptura se face cu creierul, nu cu mușchii.

Unu la zero. O simpatizez pe loc și o filmez. Zice că vrea să-mi arate ceva și vine cu un catalog de lucrări din timpul studenției și de la diplomă. Din aceste fotografii răzbate o dârzenie de a face sculptură și o forță de care nu credeam capabilă o femeie. Sau poate aveam eu prejudecăți, niște prejudecăți pe care avea să mi le facă zdrențe, o lună mai târziu, la Basarabi, Andi Grosu. Camelia se confruntase deja cu toate materialele: piatră, bronz, lemn și chiar materiale neconvenționale. Și-i bâzâie tot felul de forme prin cap, asta e clar ca bună ziua.

Uite pe încă cineva care a luat-o pe un drum fără întoarcere, neputând face altceva, îmi zic în sinea mea, impresionată de-a dreptul. Știam că majoritatea tinerilor absolvenți sunt atrași de moda experimentalismului și că, prost sfătuiți, dezavuează arta "tradițională", cu tehnicile și materialele ei cu tot. Mulți fac instalație și performance, expunând de obicei obiecte luate de-a gata, te miri de pe unde. Camelia pare să înoate împotriva curentului.

O reîntâlnesc, cu totul neprogramat, după câteva luni, la vernisajul salonului de plastică mică de la Galeria Orizont, unde mă rugase Alexandru să-l reprezint, el fiind la Basarabi.

- Mă mai ții minte?, întreabă ea.
- Sigur, ești Camelia Cilianu.

Schimbăm numere de telefon, presimțind că ne vom mai întâlni. Și oricum, aici e prea multă îngheșuală ca să putem schimba și impresii. Îmi amintesc de ea când îmi vine ideea să invit la *Serată* și tineri absolvenți. Îi spun domnului Sava de Camelia.

- E frumoasă?, mă întreabă el.
- Și deșteaptă, îi răspund eu malițios.
- Foarte bine, că am invitați de seamă: actori de la teatrele bucureștene.

Îi telefonez bucuroasă Cameliei și-i fac invitația. Stabilim o întâlnire ca să-i văd pe viu lucrările și să le selectăm pe cele pentru *Serată*. Alexandru mă însoțește și-mi dă dreptate: Camelia e o alegere bună. Singura dificultate e că are lucrări din bronz, un ciclu unitar din seria *Adăposturilor*, destul de grele. Selectăm și desenele care vor completa expunerea.

Bronzurile patinate compun, din elemente anatomice stilizate, incinte pe jumătate protectoare, pe jumătate neliniștitoare. Trădează multă imaginație dar și un efort pe măsură, spre a o transpune în formă. Greutatea lucrărilor nu e însă o piedică reală pentru noi. Pe atunci, cred că am fi urnit și munți din loc.

Studioul 1 al Televiziunii, aprilie 1998

E ziua vernisajului Cameliei Cilianu. Sculptorița e pregătită ca pentru o sărbătoare adevărată. Până acum am avut aici artiști mai neconvenționali ca ținută. Camelia s-a îmbrăcat elegant, chiar ca pentru o serată, pregătită să-și ia rolul în serios.

După ce terminăm de așezat lucrările în studio, mergem la machiaj. După noi, în cabină, năvălesc actorii invitați: Maia Morgenstern, Dan Puric, Maria Ploae, Adrian Titieni. Femeile se plâng de mare trac în fața lui Iosif Sava. Dan Puric se hotărăște să le destindă și începe să imite diferite celebrități ale

momentului: gesturi, mimică, expresie, voce. Acum se crede Geanina Corondan, când prezintă buletinul meteo la ProTV. Sare de colo-colo, de la nord la sud și de la est la vest, pe o hartă imaginară, de pe podea. Adio machiaj! Râdem cu lacrimi.

Dar ușa se deschide brusc și apare Iosif Sava. Se uită lung la Dan Puric și la fețele noastre schimonosite de râs și se așează pe scaunul de machiaj. Tace puțin, apoi pe tonul cel mai grav:

– Domnule Puric, n-ați vrea să începeți dumneavoastră *Serata* în locul meu? Cu introducerea pe care o fac de obicei.

Ba bine că nu! Ce altceva poate să-și dorească un actor care a ales limbajul trupului ca să-l exprime în locul cuvintelor. Bună ocazie să iasă din muțenie.

După genericul *Seratei muzicale TV*, telespectatorilor nu le dă bună seara Iosif Sava cel adevărat, ci un actor care-l imită bine. Domnul Sava îl lasă să-și termine tirada, iar noi ceilalți, nevăzuți încă de cameră, chicotim pe înfundate, ca niște școlari în timpul unei ore de matematică.

Reușită, ideea dovedește, cui mai avea nevoie, că sobrul și distinsul Iosif Sava are mult simț al umorului.

O dată terminată introducerea, domnul Sava pune lucrurile la punct și își reia rolul. Discuția cu actorii se prefigurează de la început încinsă.

Condiția actorului în societatea contemporană e subiectul cel mai aprig dezbătut. De asemenea, raportul public-scenă. Iosif Sava își mărturisește solidaritatea cu actorii, aflați și ei sub timpuri și obligați să îndure multe neajunsuri și nedreptăți. Dan Puric acaparează discuția. Domnul Sava încearcă să-l tempereze, ca să mai poată vorbi și ceilalți. El însă cere imperativ să fie lăsat să vorbească, dacă tot i s-a dat ocazia, pentru că tace de prea mult timp. Neajunsul e că, fiind o emisiune mai scurtă ca de obicei, suntem foarte presați de timp și momentul vernisajului e împins către sfârșitul *Seratei*. Domnul Sava e grăbit, iar actorii sunt lejer indispuși de faptul că

trebuie să tacă și asculte pe altcineva, timp de câteva minute.

Povestesc cum am cunoscut-o pe Camelia și ce replică mi-a servit când m-am mirat de fragilitatea ei. Spontaneitatea actorilor o antrenează și pe a noastră. Camelia răspunde frumos la întrebări. se vede că citește, că e inteligentă și că știe ce face. Din păcate, Iosif Sava întrerupe cam brusc momentul nostru, grăbit să ajungă la un fel de concluzii cu actorii lui. O simt pe Camelia ușor dezamăgită. Și eu sunt într-un fel, dar mă consolez cu ideea că ocaziile ei de a fi cunoscută de abia încep.

Spre sfârșitul *Seratei* domnul Sava prezintă o antologie a tinerilor dramaturgi. Printre ei, îl remarcă și pe Paul Cilianu, soțul Cameliei. Să fie ceva care-i scapă neobositului Iosif Sava?

STELA LIE

Încurcate sunt cărările vieții, uneori. Înainte de Basarabi și chiar mult înainte de debutul vernisajul în direct la *Serată*, eram interesată de activitatea unui fel de trio artistic destul de neobișnuit: graficiana Stela Lie, ceramistul George Dragomir și pictorul Valeriu Pantilimon. Stela Lie le fusese celorlalți doi, profesoară la facultate. Băieții, în schimb, nu se știau decât din vedere. Ori de câte ori mă întâlneam cu unul dintre ei, venea vorba despre ceilalți doi. Acum nici nu-mi mai amintesc pe cine am cunoscut mai întâi. Câteodată am senzația că pe toți trei deodată, deși sigur nu e așa.

Stela Lie le era un fel de mentor și lui George și lui Valeriu. Permanent era cu ochii pe ei, gata să-i susțină și să-i promoveze. Evident că, toți trei au ajuns la *Serată*, căci asta părea dinainte scris.

În vara lui 1997 am mers la atelier la Stela Lie ca să fac un interviu cu ea pentru emisiunea *Forme și culori*, ce

rămăsese, cum v-am mai spus, pe mâna mea, timp de două ediții. Am întrebat-o dacă se consideră grafician sau pictor iar răspunsul ei a fost tranșant:

– Desenez cu pensula.

Nu-i știam lucrările încă, în afară de grafica pentru volumul *Arta Popescu*, pe care mi-l făcuse cadou George Dragomir. Imediat după interviu am filmat și expoziția Stelei Lie, recent vernisată la Centrul Cultural Maghiar. Expunea împreună cu sculptorul Tibor Kolozsi și abia atunci am înțeles cum vine “să desenezi cu pensula”.

Pictura și grafica Stelei Lie evocă mai ales interioare de casă, de atelier, colțișoare intime de grădină. Artista stabilește o relație specială cu obiectele mici, umile, prozaice. Fâșii de contingent, fragmente de impresii sunt transfigurate plastic spre a reface o lume care a fost cândva exterioară și care, în ciuda eroziunii implacabile a timpului, a devenit loc stabil în geografia sa sufletească. Nimic solemn în lucrările Stelei Lie. Ele păstrează nealterată bucuria jocului, a glumei, a farsei la care privitorul e chemat să devină complice.

Constat că, într-adevăr, Stela refuză granițele restrictive ale unui singur limbaj. Mai mult, nu e dintre cei care se tem de kitsch, ci dintre cei care-și dau seama că nu putem face altceva decât să-l recuperăm, adăugându-i înțelegere și conotații afective. Uneori, în mod deliberat, lucrările Stelei Lie amintesc de păretelele casei țărănești. Au chiar și câte un text inserat.

Artista ne propune de fapt să privim și altfel ceea ce ne înconjoară, cu un ochi mai inocent, pentru că mărunțișurile din imediata noastră apropiere trăiesc tăcut o viață asemănătoare cu a noastră.

Stela Lie e bănățeană și lucrările ei poartă o amprentă culturală specifică zonei natale. Compozițiile ei sugerează amestecul de habititudini, credințe și limbi de la ea de acasă, de la Lugoj. Nu e grafică propriu-zisă ceea ce face Stela. E mai

curând colaj, în sensul de mixtură de tehnici. Și cu toate acestea, simplitatea discursului și a economia de mijloace m-au impresionat de la început.

Reportajul a fost difuzat pe canalul 2 al televiziunii și toată lumea a fost mulțumită. Ne-am mai revăzut de câteva ori și evident, i-a venit rândul să fie invitată la *Serată*. Am vizitat-o și acasă, unde lucrează cel mai mult, și mi-am amintit că în interviu, spunea că, pentru a se apuca de lucru, trebuie mai întâi să-și organizeze ambianța. Așa am pășit într-un cămin luminos și cald, unde fiecare colțișor părea pregătit să-și transfere obiectele, cu tot cu farmecul lor discret, într-un tablou semnat Stela Lie. *Serata* la care a participat ea a fost, printre puținele înregistrate și difuzate în timp ce domnul Sava se afla într-o călătorie în străinătate.

Studioul 1 al Televiziunii, aprilie 1998

Nu știu cum e să filmezi o *Serată* cu vernisaj pentru că, până acum, puținele la care am participat au fost în direct. Culmea e că am mai multe emoții decât de obicei. Mă gândesc că, dacă ne bâlbâim cumva sau spunem prostii, relaxați că nu suntem în direct, va trebui să reluăm și va urma corvoada montajului, ocazie cu care se va observa că lipsește spontaneitatea ce-mi devenise deja familiară.

E invitat profesorul Claude Nicolau, fiul academicianului Ștefan Nicolau. A venit în România pentru o perioadă foarte scurtă. Ca și tatăl său, e o personalitate de seamă a științei românești. Nu prea am idee cum se va lega subiectul emisiunii cu arta plastică. Îl mai auzisem pe domnul Sava spunând și că e o emisiune delicată, pentru care s-ar putea să tragă ceva ponoase. În sfârșit, până la începerea înregistrării, totul decurge obișnuit: lucrări montate în studio, lumini puse, ultimele sumare indicații de regie. Domnul Sava apare cu invitatul, se așează la pupitru și, surpriză, îi spune Iolandei Miricioiu că

emisiunea se va filma ca și cum ar fi în direct. Fără nici o pauză, mai ales că are doar 90 de minute la dispoziție.

Mai are ca invitată o fetiță care urmează să cânte la pian. Copila e timorată și zgribulită în rochița ei de concert. Stela o ia imediat sub aripa ei ocrotitoare și emisiunea începe.

Cred că de când eram copil n-am mai plutit așa pe aripile poveștii. Claude Nicolau își amintește de o copilărie fabuloasă, de anii tinereții, de familie, de tradiții, de felul în care s-a format ca intelectual și om de știință. Vorbește perfect românește și încă alte șase limbi, după cum ne mărturisește. Dialogul alunecă apoi spre analizarea unor spații culturale. Vorbesc mult despre Mitteleuropa. Suntem de-a dreptul fascinați. Domnul Sava e fericit. Are aproape întotdeauna interlocutori de seamă, dar Claude Nicolau e cu totul special. A văzut toată lumea și nu degeaba, mai ales că are și harul de a-și povesti călătoriile. Iar eu, cum n-am pășit în viața mea peste granițele țării, mă plimb cu gândul peste tot, mai să uit că am totuși o treabă de făcut în emisiune.

Dialogul se întrerupe pentru interludiile muzicale ale micuței pianiste. Nu știu ce-i vine domnului Sava să o dojenească. Că de ce nu vorbește mai tare?, de ce îi e frig?, de ce e așa grasuță? La ultima remarcă o văd pe Stela că se crispează, dar apoi îi poartă de grijă fetiței cu mai multă atenție.

Spre sfârșitul înregistrării, vine și rândul meu să o prezint pe Stela Lie. Și ca întotdeauna când mă inspiră invitatul, am limbariță. Spun ceva despre originile bănățene ale Stelei și atât îi trebuie domnului Sava ca să intervină. Stela îi răspunde calm, cu simplitate și la obiect, legându-se de discuția cu Claude Nicolau despre Mitteleuropa. Intervine și profesorul, iar domnul Sava mă întreabă dacă-mi place Claude Nicolau și de unde cred că-i vine farmecul. Îi răspund că din normalitate, ceea ce ne lipsește nouă cu desăvârșire. Asupra acestui punct

cădem cu toții de acord. Eu mă simt ca la o reuniune de prieteni dragi, pe care nu i-ai văzut demult și de la care ai multe de aflat.

Emisiunea se termină într-o atmosferă de caldă cordialitate și parcă toți ne-am îmbogățit subit cu bunuri ce nu pot fi nici vândute, nici cumpărate. Ne luăm rămas bun, dar Stela nu-l iartă pe Iosif Sava. Îi reproșează că a rănit-o pe fetiță, spunându-i că-i cam grasuță. A doua zi, domnul Sava îmi pune în brațe cele două casete cu înregistrarea și mă trimite în viteză la montaj, să scot bucățica împricinată. Mă chinui ceva, dar nu se observă tăietura. Cred că nici el n-a dormit bine azi noapte. Restul e totul exact ca în direct.

VALERIU PANTILIMON

Ne întâlneam punctual, în fiecare miercuri, pe holurile de la Academia de Artă. El era student la pictură, la clasa profesorului Florin Ciubotaru, eu la istoria artei. Miercurea eu aveam cursuri practice: învățam pictura și desenul într-un atelier învecinat. Cred că am și schimbat câteva cuvinte, la un moment dat, cu Valeriu Pantilimon, fără a ști precis cine este.

L-am cunoscut mai întâi indirect, din revista *Dilema*, numărul cu tema *graffiti*. Lectura aceea mi-a dezlegat misterul graffiti-urilor de pe zidurile clădirilor din zona Știrbei Vodă - General Berthlot - General Budișteanu (adresa Academiei de Artă). Nu știam cui aparțin, fiindcă, prin umorul lor și conotațiile culturale, erau evident altceva decât obișnuitele înscrisuri de la metrou sau de pe pereții blocurilor din cartierele mărginașe. Aveam să aflu din revistă că erau făcute de studenții de la pictură.

Unul dintre grafferii de conjunctură care-și declinau identitatea în revista cu pricina era chiar el, Valeriu. Dar toate

aceste momente disparate, pe care le evoc, trebuie puse cap la cap, ca să pot reconstitui întâlnirea mea cu acest artist. Îl știam pe studentul mai vârstnic, fost pădurar, cum aveam să aflu, doar din vedere. Mai știam de un Pantilimon din *Dilema*, dar nu relaționez numele cu figura. Dacă nu mă înșeală memoria, totuși Stela Lie mi l-a prezentat pe Valeriu la un moment dat, ca pe un foarte talentat student de-al ei. Și atunci am constatat că ne cunoșteam de pe holurile facultății.

Prietenia cu Valeriu Pantilimon a avut nevoie de puțin timp ca să se sudeze. Era ciudat și plin de neprevăzut acest student întârziat și aveam să descopăr, cunoscându-l pe el, multe dintre complicațiile și problemele firii de artist.

Valeriu Pantilimon se trage dintr-o familie de ardeleni aduși de soartă în București ca să locuiască, unde credeți?, chiar în "aristocraticul" cartier Pantelimon. Copilul, și apoi adolescentul, a trebuit să împace în el două origini: cea reală, de ardelean eșuat în capitală și apoi pe cea dobândită, de locatar într-un cartier murdar de blocuri-dormitor, cu pereții și liftul împeștrite de înscrisuri naiv-obscene.

În ciuda obârșiei lui, Valeriu este un copil crescut la bloc, care s-a jucat pe asfalt. Important e că și-a asumat ambele origini. Nu v-aș spune toate acestea dacă ele n-ar avea o influență directă asupra picturii lui.

Vocația de artist și-a descoperit-o relativ târziu, după ce a urmat un liceu silvic unde a deprins tainele copacilor și ale pădurii. La arte a mers târziu, ca și mine, cu avantajele maturității. După 30 de ani, ori știi exact ce vrei, ori ești iremediabil pierdut.

Discuțiile cu Valeriu Pantilimon, după ce ne-am cunoscut mai bine, nu erau despre artă cu precădere, cum vă imaginați, ci despre cărți. Citea mult, avea deja o cultură bine formată, cu repere solide și-i plăcea nespun să povestească ore întregi despre cine știe ce document găsit într-o carte mai rară. Mai apoi am descoperit că, la el acasă, în sufrageria-atelier de la etajul șase,

Pantilimon "picta" un fel de scriere, adică exersa caligrafii complicate și rafinate cu diverse unelte și făcea cărți de mână, "supravegheat" de fotografia îngălbenită de vreme a străbunicului "ocoș", îmbrăcat în uniformă armatei austro-ungare.

Dacă aveai răbdare să-l ascuți pe Valeriu, aflai multe despre această bizară mixtură biografică cu efecte directe asupra activității lui artistice.

Pictura propriu-zisă este încă și mai incitantă. Aici, pe pânzele sau cartoanele mai mari sau mai mici, artistul găsește expresia plastică potrivită neliniștitoarei lui relații cu realul. Scrierea pictată de Valeriu Pantilimon este partea epurată de impuritățile contingentului, partea spiritualizată și profund intelectualizată a artei lui.

Tablourile sunt însă expresii ale angoasei, ale sfâșierii, ale disperării omului agresat de o realitate traumatizantă. Sunt expresia unei lumi din care artistul este izgonit, dar în care el continuă să trăiască, neavând alternativă. Seria de lucrări rupte din prezentul cel mai apăsător poartă titlul *Martori*. Sunt fâșii de real care găsesc în detaliu puterea de a exprima mai bine decât întregul starea de decădere. Iar expresia acestei stări vădește o forță plastică neobișnuită. Găsesc în vraf de lucrări din sufrageria-atelier și portrete, fie ale unor necunoscuți, fie ale unor personaje mondene. Regăsesc, în tratarea lor, aceeași ironie amară ca și în cazul tablourilor cu detalii din viața urbană. Cel mai mult mă impresionează două compoziții inspirate din interiorul metroului, din care răzbate o atmosferă sordidă binecunoscută, dar și sentimentul acela apăsător că nu trăim acolo unde ne-ar fi locul, unde am putea evolua spiritual, unde ființa noastră ar cunoaște împlinirea.

Marea descoperire pe care o fac, cunoscându-l pe Valeriu Pantilimon, este că iau cunoștință de pictura generației mele, de spiritul ei contestatar, critic, ironic și parodic. Pentru că, aveam să aflu după aceea, la scurt timp, că nu doar Valeriu

picta așa. Un număr mare, necunoscut încă, de artiști tineri resimte la fel de traumatizant relația cu o lume din care s-au pierdut valorile spirituale, o lume a consumului perpetuu, a agresiunii imaginii comerciale și a faimei întemeiate pe impostură. Sunt artiștii României contemporane, o țară sfâșiată între nostalgii comuniste și dorința de a se alinia valorilor occidentale. În această lume schizoidă nu e loc pentru artiștii sinceri cu ei înșiși și cu arta lor. Dar ei există și au idei concrete de comunicat. Întoarcerea la exprimarea figurativă nu este direcție stilistică în cazul artiștilor tineri, ci mai degrabă atitudine de frondă, un răspuns nemilos dat realismului socialist (parodiat adeseori) și efectelor lui în planul conștiinței și al culturii.

Copil crescut la bloc, ca și Valeriu, prea des refuzat, am găsit destule puncte comune în biografiile noastre spre a ne apropia și a putea comunica în mod constructiv. Prin el aveam să-l cunosc, la puțin timp, și pe Cătălin Udrea, închizând un lanț al "coincidențelor" despre care voi relata mai spre sfârșitul acestei memorări a experienței unice trăite alături de Iosif Sava și de artiștii *Seratelor muzicale TV*.

Când mi-a venit ideea promovării artiștilor aflați la început de drum prin intermediul *Seratei*, l-am avut în vizor, de la bun început, pe Valeriu Pantilimon, ca exponent al unei generații noi de artiști, născute într-o perioadă de maximă derută, dar valoroase, în pofida acesteia.

Pentru a selecta lucrările care aveau să fie prezentate la *Serată*, după ce am stabilit data venirii lui Pantilimon în studiourile televiziunii, am pășit pentru prima dată în sufrageria-atelier de la etajul șase. Ne-a primit cu ospitalitate o mamă de artist bucuroasă că fiul ei va apărea la televizor, o mamă grijulie și discretă în același timp, care ne-a servit cafele și prăjituri și ne-a lăsat apoi să vorbim de-ale noastre, fără a se

amesteca și fără a influența, aparent cu nimic, evenimentele. Valeriu mi-a vorbit atunci despre familia lui ardelenescă și despre nostalgiile copilului dezrădăcinat. Am ales acele lucrări care exprimă relația lui tensionată cu realul, realizate în timpul studenției lui întârziate, conștientă că, din punct de vedere al percepției pur estetice, ele vor contraria orizontul de așteptare al publicului telespectator. Dar era o provocare cu efecte pe termen lung, cum aveam să aflu după aceea.

Studioul 2 al Televiziunii, mai 1998

Realismul crud al lucrărilor lui Valeriu Pantilimon sfâșie cadrul scenografic. Mă întreb dacă nu riscăm totuși foarte mult, dezvăluind o realitate inconfortabilă, filtrată de sensibilitatea agresată și cultivată în același timp a unui artist despre care nu se știe încă mare lucru. Sunt entuziasmată însă că am un interlocutor redutabil. Valeriu e dintre puținii artiști care se exprimă cu ușurință și naturalețe.

Starea mea de spirit e a unui copil care pune la cale o năzbâtie gândită să-i năucească pe cei mari. Nu-mi sunt de acum străine riscurile de imagine la care mă expun, dar singura imagine care mă interesează e cea a *Seratei*. În fond, Iosif Sava mi-a dat mână liberă și apă la moară destulă ca să exprim și să arăt lucruri neplăcute auzului și văzului contemporanilor năvăliți în prejudecăți. Încă nu știu câte surprize îți poate aduce o emisiune în direct. Tocmai mă simt destul de sigură pe mine și încerc să-i insuflu și lui Valeriu sentimentul că totul va fi bine și că noi chiar vom vernisa o expoziție neobișnuită, protejați de cadrul elevat al *Seratei muzicale TV*.

Invitatul domnului Sava e istoricul și profesorul ieșean Alexandru Zub, iar tema discuției este istoria trecută și cea contemporană. Cei doi colocutori mai vorbesc și despre relația maestru-discipol, subiect care mă interesează din multe puncte de vedere, cum puteți să vă imaginați.

Eu sunt așezată între Alexandru Zub și Valeriu Pantilimon. Îl ascult vorbind pe profesor și nu știu de ce privirile îmi sunt atrase magnetic de mâinile lui. Are degetele lungi și albe, de parcă ar fi fugit viața din ele. Ceea ce rostește Alexandru Zub este pasionant iar domnia sa se dovedește un cărturar desăvârșit, însă mie mi se face rău. Atât de rău încât la un moment dat nu mai văd și nu mai aud nimic. Percep realitatea fragmentat și în scurtele momente de revenire la conștiință intru în panică. Știu că am un artist de prezentat și nu e un artist cunoscut. Are nevoie de susținere din partea unui intermediar care l-a adus în studio pentru un alt scop decât acela de a asista la un leșin în direct. Îl aud ca prin vis pe domnul Sava spunând că după interludiul muzical va fi vernisată o expoziție.

Când camerele sunt îndreptate către solist iar noi nu putem fi văzuți, îi spun că mi-e rău. Zice și Valeriu ceva: să bea apă ori să trag aer în piept. Nu mai știu exact. Îmi revin câteva momente. Ecourile muzicii se sting și Iosif Sava anunță că avem un artist invitat la *Serată*. Se uită îngrijorat la mine, evaluează probabil starea mea și îmi dă cuvântul. Și eu vorbesc și iar vorbesc. Nu știu ce. Nu-mi mai aduc aminte nimic. Bănuiesc că intervine și Valeriu la un moment dat, explicând de ce sunt lucrările lui *martori* ai unei realități traumatizante. Nu știu nici când și nici cum se termină momentul nostru. Plutesc în continuare în altă lume, de parcă aș fi sub influența unor substanțe halucinogene. Cândva se termină și emisiunea. Leșim din studio:

– Ce-i cu mata?, mă întreabă domnul Sava.

– Am lipsă de calciu și cred că am avut o criză de spasmofilie chiar în timpul emisiunii.

E singura explicație decentă pe care o pot da. Chestia cu calciul e adevărată, dar știind de ea, iau pastilele salvatoare întotdeauna înainte de marea confruntare în direct. De fapt e altceva: un schimb antagonist de energie între mine și profesorul Zub, ca să nu-i spun deochi și să râdeți de mine.

Dovada pe care o pot aduce în sprijinul acestei ipoteze este că îmi revin la viață abia după ce Alexandru Zub iese din raza mea vizuală complet. Atunci îndrăznesc să-i întreb pe Valeriu și pe domnul Sava dacă n-am delirat în timpul emisiunii. Ei îmi spun că nu s-a observat nimic și că am vorbit foarte coerent și la obiect. Îmi confirmă și Alexandru care urmărește totdeauna emisiunea din regia de emisie.

Mai există un ritual post *Serată*, de care nu v-am vorbit până acum: vizita nocturnă la prietena noastră Cornelia Olteanu, profesoară de latină și mare admiratoare a lui Iosif Sava și a *Seratelor*. Fiica ei, Iulia, e pianistă și Cornelia însăși, melomană. Ne urmărește la televizor în fiecare sâmbătă apoi ne așteaptă la ea, în casa de pe Pache Protopopescu, să schimbăm impresii fierbinți. Toate emoțiile mele din timpul emisiunii le las aici, în această ambianță familiară. Și Cornelia mă încurajează sau îmi face observații în legătură cu prestația mea. Ea și mama sunt cei mai severi telespectatori ai mei. Dacă ele îmi spun că a fost bine, atunci sigur a fost bine, fiindcă nu mă menajează niciodată. Prin urmare, nocturna la Cornelia are loc și în această seară. Îl luăm și pe Valeriu cu noi. Surescitat de emisiune, cred că ar merge și în lună dacă i-am propune. Gazda noastră ne așteaptă, ca întotdeauna, cu ușa deschisă. Îi spun că mi-e încă rău, că parcă s-a scurs tot sângele din mine și ea, o fire cu rudimente atavice, mă supune unui program de rugăciuni și descântece moștenite de pe la străbunicele ei din Dobrogea. Efectele sunt următoarele: eu mă învioresc, iar Cornelia cascadează și se moleșește ca o cârpă. Trage concluzia că am fost deocheată. Alexandru râde de noi. Valeriu n-are nici o părere. O întreb și pe Cornelia cum a fost momentul nostru și ea spune la fel: că nu s-a observat nimic neobișnuit.

Mi-a fost imposibil până acum să găsesc caseta cu înregistrarea acestei emisiuni. Ce s-a întâmplat atunci în studio,

nu mai pot reconstitui nicicum. Din fericire, un asemenea incident n-a mai avut loc dar, după aceea domnul Sava m-a chemat la el în birou să mă prelucrez în legătură cu tratamentul mai serios pe care ar trebui să-l urmez ca să nu mai am... căderi de calciu.

Nici eu și nici Valeriu Pantilimon n-am evoluat spectaculos după ce cortina *Seratelor* a căzut definitiv. El a rămas un fel de refuzat în cercurile oficiale ale breslei lui. Eu, marginalizată și pusă la zid de profesorii mei de la a doua facultate, apoi de noua conducere a televiziunii, apoi de diverși colegi. Mă tot miram de ce unii nu-mi mai dau bună ziua sau de ce eram temeinic "lucrată" în absență. O să spuneți că am mania persecuției. Așa am crezut și eu o vreme. Astăzi revăd unele dintre *Serate* și îmi dau seama că rosteam cu nonșalanță lucruri inacceptabile urechilor fine și influente. Spuneam adevăruri care nu cădeau bine într-o vreme în care fiecare individ căuta să-și găsească un loc cât mai cald și mai ferit de furtuni. Am sărit din barcă fără colac de salvare. Și plutesc cu greu, în derivă, fiindcă, așa cum m-a avertizat Iosif Sava, mulți "îmi vor purta sâmbetele", după sâmbetele de neuitat de la *Serate*. Cred însă că a meritat. Și n-are rost să vă mai spun de ce.

RODICA LOMNĂȘAN

Am cunoscut-o în aceeași toamnă bogată în întâmplări de-ale vieții mele, din 1997. Nu tocmai întâmplător. George Dragomir și Adriana Biscărean, soția lui, ziaristă, m-au îndemnat să merg la Galeria Căminul Artei să văd expoziția Rodicăi Lomnășan, proaspăt absolventă a Academiei de Artă din București. Ei o cunoșteau mai demult și aceea era prima ei ieșire în public cu o expoziție personală.

M-a uimit de la prima vedere dezinvoltura imaginilor desfășurate pe simeze. Tânăra artistă nu era bântuită nici de orgolii, nici de prejudecăți. O mică lume, alcătuită din nostalgii și bucurii gata să fie împărtășite, se deschidea în fața ochilor mei. Iar comunicarea cu Rodica Lomnășan a fost directă și prietenească, din primul moment. Stând de vorbă aveam să descoperim că ea se ocupa de grafica revistei *Azi Literar*, unde eu scriam cronică plastică. Și că aveam și alte cunoștințe comune, în afară de Adriana Biscărean și George Dragomir.

O ființă mititică și fragilă, Rodica Lomnășan, absolventă de grafică și îndrăgostită de poezia lui Mircea Ivănescu își dedica întreaga energie, nu puțină, unei tehnici grafice deloc la îndemână: litografia în culori. Toate lucrările, pline de culoare, spirit ludic și lirism care se derulau în fața mea erau realizate cu mare trudă. Atrasă de această tehnică aproape total ignorată de contemporani, Rodica îngroșa rândurile artiștilor gravori din atelierul de pe Strada Speranței. Un grup care, datorită rezistenței lui la ispitele vedetismului și experimentalismului românesc contemporan, era și este și astăzi neimportant pentru breasla artiștilor, presă și critici.

Mai întâi, Rodica mi-a explicat cum se face litografia în culori: negativul acesteia este un tip special de piatră, șistul de Bavaria. Acesta este prelucrat cu gumă arabică și acid, după realizarea pe suprafața lui a unui desen în tuș gras. Pentru fiecare zonă cromatică, gravorul trebuie să utilizeze un alt negativ. Aici e dificultatea cea mai mare. Apoi, ca în cazul oricărei gravuri, pozitivul se imprimă la presă. Avantajul acestei tehnici constă în obținerea unor efecte picturale deosebite. Spre deosebire însă de desen sau pictură pe suport de hârtie, pânză sau carton, unde se mai poate reveni sau șterge o linie greșită, gravura nu permite nici o ezitare. Ca și în cazul cioplirii, intervenția artistului trebuie să fie fermă și bine controlată, înainte de execuție. În aceste condiții, încep să-mi

imaginez de ce nu mai au căutare tehnicile gravurii, de ce sunt tot mai puțini artiștii care le practică și, în special, de ce nu mai e la modă genul.

Grupate în trei cicluri, lucrările expuse de Rodica Lomnășan la Galeria Căminul Artei au ca numitor comun o mare disponibilitate față de aspectul ludic al vieții. Ele cultivă umorul, ironia și nostalgia în doze bine echilibrate. Transmit nemijlocit bucuria comunicării cu privitorul și invitația discretă la o lectură mai atentă. Dacă te simți atras de imaginile create de artistă răsplata vine imediat: descoperi în casele-cetăți inspirate din zona Sibiului, de unde provine Rodica Lomnășan, entități vii și protectoare, adăposturi cu istorie implicită, sugerată prin apel la memoria afectivă. Tipul special de arhitectură al caselor din Sibiu e reinterpretat plastic. Volumetria se anulează în suprapuneri de planuri saturate de culoare, cu profundă încărcătură afectivă. Ciclul *Animalelor heraldice*, al doilea prezent în expoziție, este un comentariu vizual la poezia lui Mircea Ivănescu, o sursă constantă de inspirație pentru arta Rodicăi Lomnășan. Portrete caricaturizate, personaje cu multiple fețe, completează discursul ei plastic. Motivul predominant, ca și în ciclul *Caselor*, este ochiul. Sursa o reprezintă, cum spune Rodica, "casele cu ochi" de la Sibiu. Puzderie de ochi stranii și jucăuși semnalează o prezență vie, în spatele unei imagini spontane doar în aparență. Lucrările ei îmi amintesc și de ochii totemici din pictura lui Victor Brauner sau, mai târziu, din cea a lui Țuculescu.

După vizitarea expoziției și întâlnirea cu Rodica Lomnășan nu-mi las impresiile să lăncezească. Scriu imediat o cronică ce apare în *Azi Literar*. Și rămân în bune relații cu artista pe care o întâlnesc apoi, adeseori, în diferite împrejurări legate de profesiunile noastre.

În primăvara lui 1998 o trec pe Rodica Lomnășan pe lista artiștilor care trebuie să ajungă la *Serată*. Din punctul meu de

vedere, ca și al domnului Sava, ea răspunde intențiilor noastre de a promova artiștii tineri. Merg împreună cu Alexandru la ea acasă, în Crângași, ca să selectăm lucrările. Aici constatăm că Rodica, neavând un atelier al ei, ci doar pe cel colectiv de pe strada Speranței, lucrează la domiciliu, claustrată în spațiul restrictiv al unui apartament de bloc construit în anii "glorioși" ai socialismului. Alexandru îmi spune, când ne pregătim de plecare, că e impresionat de sinceritatea și spontaneitatea artistei. Or, el e foarte exigent, în primul rând cu sine, iar apoi cu toți colegii de breaslă.

Studioul 1 al Televiziunii, februarie 1998

Ce idee credeți că mi-a venit, cu puțin înainte de a stabili data participării Rodicăi Lomnășan la *Serată*? Ei bine, influențată de ideea că artiștii tineri trebuie ajutați să răzbată, îi vorbesc domnului Sava despre fiica prietenei mele Cornelia, Iulia Olteanu, studentă la pian pe atunci, în ultimul an. Nu-i spun decât că mie îmi place cum cântă Iulia și că poate o invităm la *Serată*. Deja intru pe alt teritoriu și nu vreau să forțez nota. După un timp scurt însă, domnul Sava îmi spune să o invit pe Iulia să cânte. Îmi cere un C.V. de-al ei și în rest "merge pe mâna mea", cum se zice. Se nimerește ca Iulia Olteanu să fie invitată la această *Serată* la care participă și Rodica Lomnășan. Din nou o coincidență fericită. Și ca întâmplarea să fie reușită din toate punctele de vedere, invitatul domnului Sava e tânărul istoric ieșean Mihai Răzvan Ungureanu. Așa a fost să fie.

În răstimpul pregătirilor de dinainte de emisiune, când eu și Rodica panotăm lucrările în studio, iar Iulia Olteanu își repetă piesele la pianul din dotare, mă simt aproape inutilă la un moment dat, atât de bine reușesc să comunic, să se înțeleagă și să se ajute reciproc cele două tinere artiste. O să vă întrebați cum. Așa, pur și simplu, încurajându-se una pe alta sau făcând câte un gest aparent mărunț, de ajutor, care

contribuie la stabilirea unei atmosfere de solidaritate în recele și impersonalul studio al televiziunii. Iar eu mă simt foarte bine, ca un dirijor discret, din umbră, al evenimentelor. Nu vă temeți, conștiința mea știe că nu eu sunt, de fapt, dirijorul, ci el, amfitrionul tuturor întâlnirilor culturale pe care nu le-aș fi crezut niciodată posibile.

Mihai Răzvan Ungureanu, tânăr intelectual din orașul de pe malul Bahluiului, este marea descoperire a lui Iosif Sava. Istoricul i-a fost student profesorului Alexandru Zub. Inevitabil, dialogul abordează și un subiect mult iubit de Iosif Sava: Iașiul natal. Mihai Răzvan Ungureanu strălucește pur și simplu, iar emisiunea are un tempo cu totul nou datorită vioiciunii ideilor comunicate, a legăturilor intelectuale și afective care se înnoadă între cei doi colocutori, chiar sub ochii noștri.

Interludiile muzicale ale Iuliei Olteanu se succed și ele cu repeziciune. Am emoții și pentru ea și pentru mama ei care privește acum la televizor, cu sufletul la gură. Încerc să ghicesc ce crede Iosif Sava. După cum pot citi pe chipul lui, n-am dat greș cu Iulia intrând pe un teritoriu care nu-mi este familiar.

După discuția despre Iași, un *axis mundi* pentru domnul Sava, amfitrionul nostru spune că în minutele următoare va avea loc al șaselea vernisaj în direct al *Seratei*. Apoi:

– Nici la Oxford n-au loc asemenea serate, ce părere aveți, domnule Mihai Ungureanu? Luiza, spuneți cine este Rodica Lomnășan?

– Rodica Lomnășan a absolvit facultatea acum doi ani și se trage din Sibiu!

– Auziți domnule Ungureanu, ce termen cu parfum de istorie, “se trage”!

– Doar despre istorie vorbim, completez eu.

– De ce n-am auzit nimic până acum despre Rodica Lomnășan? De ce nu se scrie despre ea?

– Vă contrazic, eu însămi am scris și au mai scris și alții,

dar Rodica e la început de drum și artiștii tineri nu sunt prea mult luați în seamă. Presa și critica se ocupă cu predilecție de aceiași cinci-șase artiști-vedete. Ei au acces la premii, burse, tabere. Cei tineri n-au nici măcar ateliere.

Rețeta e de acum simplă, după cum v-ați dat probabil seama: Iosif Sava lansează provocarea întrebând de ce nu e cunoscut cutare artist, iar eu trec la atac și spun lucrurilor inacceptabile pe nume. Credeți-mă că nu e nimic premeditat! Mai degrabă, domnul Sava a intuit disponibilitatea mea de roști, cu orice risc, ceea ce cred. Nimic nu-mi face o plăcere mai mare și nu mă eliberează de tenebre, decât acest curaj, al unei timide fără leac, de a spune ceva ce alții nici n-au curajul să gândească.

Vorbesc apoi despre subiectele abordate de Rodica Lomnășan în lucrările ei, majoritatea fiind dintre cele prezentate cu ocazia primei ei expoziții personale, la Galeria Căminul Artei. Spun că în spatele fiecărei lucrări se ascund sute de schițe și domnul Sava zice că nu interesează asta ci doar ceea ce se vede.

Ușor timorată, Rodica spune și ea ceva despre tehnica în care lucrează. Momentul nostru se încheie cu afirmația plină de satisfacție a lui Iosif Sava:

– Ce de trotiluri am lansat noi în emisiunea aceasta!

Emisiunea se termină și toată lumea e mulțumită. Acasă, pe Pache Protopopescu, ne așteaptă Cornelia Olteanu care-mi spune că apariția Iuliei în emisiunea lui Iosif Sava este cea mai mare bucurie din viața ei.

GEORGE DRAGOMIR

*Moto: Dumnezeu nu-ți bagă în traistă,
în schimb îți scoate în cale oamenii de care ai nevoie.*

Pe George Dragomir îl cunoșteam demult, de la începutul celei de a doua studenții și de la debutul meu în televiziune. Eram în 1995 redactor la *Viața spirituală* și artele mă atrăgeau irezistibil. Mă uitam la artiști ca la niște supraomeni, aș fi vrut să le stau în preajmă tot timpul și ori de câte ori vedeam la televizor reportaje sau documentare din zona artei plastice muream de ciudă că nu aveam acces la domeniul acela privilegiat. Atunci, înduișat probabil de suferința pe care n-o ascundeam, Dan Micu, ce mi-era un fel de șef pe atunci, adică realizatorul emisiunii *Alfa și Omega*, în echipa căreia lucram și eu, m-a învățat un mic truc. Să preiau din manifestările artistice contemporane ceea ce ar putea avea încărcătură religioasă. Sau, eventual, să inventez eu o asemenea dimensiune, pentru ca ceea ce mă interesa să poată fi transformat într-un reportaj compatibil cu tematica emisiunii *Alfa și Omega*:

– Trage-o pe Academiei, îmi spunea Dan, făcând aluzie la bancul celebru și sinistru cu milițienii care, veniți la locul unui accident mortal, nu știu să scrie în procesul verbal Strada Edgar Quinet și, prin urmare, trimit cu un șut capul accidentatului pe strada învecinată, Academiei, fiindcă acest nume le vine mai ușor în vârful pixului.

Și, la urma urmei, nu e și voia lui Dumnezeu în tot ce face omul bun? Și în viața de zi cu zi și în artă. Așa am început să mă gândesc la unele subiecte și mi-a venit în minte modelarea omului din pământ în Ziua a Șasea a Creației. De aici, mintea mea a zburat direct la secția de ceramică a Academiei de Artă unde, cu voia Domnului, modelasem și eu din lut o oală, cu puțin

timp înainte, în săptămâna Patimilor. Acolo, un singur student știa să lucreze la roata olarului și ne făcuse nouă, studenților de la istoria artei, o demonstrație. Cătălin Năstăsioiu mai știa și o poveste frumoasă despre transformarea lutului în oale cu forme omenești și ne-o spusese în timp ce lucra. Subiectul reportajului meu părea să fie gata. L-am spus lui Dan Micu și el m-a trimis la filmare la Academia de Artă. L-am găsit pe Cătălin Năstăsioiu și a acceptat să fie filmat. De asemenea, am primit aprobarea de a filma clasa de ceramică a lui Ionel Cojocariu, adică lucrările studenților săi și pe aceștia, în timpul orelor de atelier.

Cu ceva timp în urmă, "furasem" o filmare la Muzeul Literaturii, unde fusese organizată o expoziție în memoria lui Costel Badea. Pentru când va veni ziua să mă pot ocupa de ce-mi place... Și timpul a venit. În ziua filmării la clasa de ceramică mi-a atras atenția un student mai vârstnic decât colegii lui, din pricină, poate, că avea părul grizonat. Stătea retras și părea puțin ostil întâmplării. L-am rugat să-mi spună câteva cuvinte despre activitatea lui de viitor artist ceramist, dar m-a refuzat. Ca și ceilalți colegi de-ai lui, de altfel. Singurul care a vorbit, în timp ce lucra la roată, a fost Cătălin Năstăsioiu. Am avut noroc de un operator tânăr, sensibil la artă, și filmarea a ieșit mai bine decât sperasem. La fel și documentarul de 13 minute intitulat *Confruntarea cu lutul și Ziua a Șasea*, în care mixam imaginile din expoziția retrospectivă Costel Badea cu cele de la clasa de ceramică. A intrat bine merți pe post, fără ca cineva să-și dea seama că "o trăsesem pe Academiei".

De fapt, reușisem să mediatizez activitatea unei clase de creație și a unor artiști în formare. Ajutată din plin de expresivitatea fără limite a pământului, chiar și în stare brută, m-am îndrăgostit de ceramică și de ceramiști. Definitiv.

Pe studentul taciturn și grizonat l-am pierdut o vreme din vedere, dar era scris să ne cunoaștem, până la urmă. Și ne-am reîntâlnit, după câteva luni, prin vară, când câțiva de studenți

de la Academia de Artă plănuiau o revistă a facultății. Printre ei era și George Dragomir. M-au cooptat și pe mine și m-am apucat de lucru, însă, din motive financiare, revista a murit înainte să se nască. În schimb, m-am ales cu bucuria de a-l cunoaște bine pe George, semen de-al meu din spița artiștilor, de fapt un poet travestit în artist plastic.

Într-adevăr, George era puțin mai vârstnic decât colegii lui, nici ei foarte tineri, dintre cei care dăduseră de nenumărate ori la facultate până să fie admiși, într-o perioadă în care se testa, mai ales, perseverența candidatului care nu era pila cuiva.

George mi-a arătat de la început, fără rețineri, că sensibilitatea lui are în plus avantajul maturității. Și că are ceva de spus, că e frământat de forme și de posibilul lor conținut spiritual. Îl ratasem într-adevăr la filmarea cu pricina. Era cel mai religios dintre colegii lui, iar formele pe care le modela purtau în ele sâmburele iubirii de Dumnezeu și pentru creația Lui. De câte ori stăteam la o cafea pe terasele din zona Academiei de Artă, George îmi desena pe colțul mesei formele care-l chinuiau și cărora voia să le dea chip. Toate se concentraseră asupra Sfintei Treimi sau asupra cuplului rodnic, în care masculinul și femininul, entitate osmotică, deveneau adăpost pentru cel de al treilea om, rodul iubirii lor. George vehicula ideile simple și etern valabile și asta m-a impresionat de la început. Mai mult, refuza utilitarul, convins că de fapt sculptura e vocația lui. Și lucrările pe care le-am văzut ulterior, când a început să lucreze în atelierul lui Mihai Tomșăneanu, de pe Strada Frumoasă, tindeau spre sculptură cu toată ardoarea. Singurele reminiscențe decorative din lucrările pe care le știam din desene și care acum deveniseră forme în spațiu, erau inserțiile de metal și sticlă.

Trebuie să spun că acel atelier din Strada Frumoasă, devenit amintire astăzi, pentru că spațiul a fost revendicat și câștigat de foștii lui proprietari, are istoria lui. Aici lucraseră

Patriciu Mateescu și Costel Badea și unele dintre lucrările lor se aflau încă acolo când mergeam în vizită la George Dragomir. Ce s-a ales de ele și de tot ce era acolo nu mai știu. Iar George e mai greu de interpelat acum, fiind definitiv plecat în Canada.

Într-o seară, mai spre sfârșit de primăvară, terminându-mi ce aveam de lucru la un montaj pus mai târziu, urc în redacție să las casetele. Bag cheia în ușă să descui și constat că ușa e deschisă. Intru. În cameră, spre uimirea mea, îl văd pe domnul Sava singur, privind pierdut pe fereastră.

– Bună seara, zic încet, fără să vreau să-i tulbur meditația.

– Luiza, gata, s-a sfârșit!, îmi spune el. M-au chemat să semnez niște hârtii că vreau să ies la pensie. Auzi, că vreau eu să ies la pensie!

– Și le-ai semnat?

– M-au obligat...

– Și cu *Serata* ce o să se întâmple?

– Au zis că pot să o fac în continuare, în regim de colaborare. Dar îți dai mata seama că nu mai pot rămâne în condițiile în care va trebui să ascult de toți cei care m-au săpat până acum? O să fie greu și de mata. Nu știu ce o să faci!

– Și chiar renunțați la emisiune?

– Nu renunț, o mut la postul Acasă. Știi de când mă tot roagă Sârbu să vin la ei? Și pe ce salariu? Și eu am refuzat tot timpul, pentru că am vrut să rămânem aici.

– Să rămânem?

– Da, mata o să rămâi o vreme, până pun lucrurile la punct acolo. Apoi o să te iau cu mine, deși n-o să fie ușor.

– Și aici câte ediții mai facem?

– Încă două. La sfârșitul lui mai, emisiunea dispare.

Studioul Molière, mai 1998

Așa a fost să fie, ca George Dragomir să ajungă printre ultimii la *Serată*, iar ediția la care a participat el să fie una dintre

puținele înregistrate. Însă înregistrarea se face în condiții mult mai proaste, în alt studio decât cele cu care eram familiarizați. Studioul Molière se află în clădirea vechii televiziuni, pe strada cu același nume. E un spațiu aproape părăginit, mult mai redus ca dimensiuni și total impropriu unei emisiuni de asemenea anvergură, ca să nu mai vorbesc de expunerea de artă.

E una dintre ultimele *Serate* și nu pot face absolut nimic ca să împiedic nedreptatea revoltătoare care i se face domnului Sava și culturii contemporane, puse la zid încă o dată, tocmai când credeam că și ea și-a câștigat libertatea.

Dintr-o dată, totul s-a schimbat, a devenit mai mic: nu doar spațiul destinat înregistrării emisiunii, dar și elanul nostru. Domnul Sava are mulți invitați: Brândușa Armanca de la studioul teritorial Timișoara, Mihai Coman, profesor și decan la Facultatea de Jurnalism, un ziarist american cu tot cu traducător și alți vreo trei specialiști în comunicare și mass media.

Studioul e oval, așa încât dispunem lucrările lui George Dragomir în spațiul pe care-l avem la dispoziție, de jur împrejur. Avem noroc că volumele alungite de îngeri, cu suprafețe migăloase și atent tratate, îmbogățesc și înfrumusețază acest spațiu destinat de obicei emisiunilor de mână a doua. Nu știu dacă invitații domnului Sava simt și ei că *Serata* e împinsă tot mai spre margine. Eu trăiesc acut acest sentiment, dar dacă amfitrionul se străduiește să pară totul ca altădată, ca și cum nimic implacabil nu s-ar fi întâmplat, trebuie să fac și eu un efort de voință. Mai ales că pentru George Dragomir ziua aceasta e o sărbătoare căreia îi trăiește unicitatea ca și ceilalți artiști care au trecut prin studioul *Seratei*. Simțim amândoi că, de la discuțiile noastre de studenți la cafeaua de pe terasele învecinate școlii de artă, când îmi desena pe colțul mesei schițe ale viitoarelor lui lucrări, și momentul acesta, când lucrările visate de el dau sens spațiului înconjurător, s-a consumat o etapă importantă. Că el, George Dragomir s-a format ca artist și că astăzi e, într-un fel, ziua lui. Eu o pun sub protecția Sfântului

Gheorghe și sper, ca și acum, forța binelui să învingă balaurul. Dar balaurul zilelor noastre e mult mai subtil, mai perfid, și păcălește vigilența luând adeseori înfățișarea binelui.

Emisiunea începe și se discută cu aprindere, întâmplător credeți?, despre condiția jurnalistului, despre formarea și misiunea lui în cetate. Iosif Sava pledează, ca întotdeauna, pentru sinceritate, bun gust, cultură autentică și naturalețe. Naturalitatea jurnalistului de televiziune care nu trebuie să pară alt om decât este în realitate. Se dă de exemplu pe sine, că nu se teme de bâlbâieli și ezitări. Și mai spune un lucru esențial: că jurnalistul trebuie să fie cultivat, informat și bun de condei. Din nou se ia de exemplu pe sine, arătându-le invitaților că are o veșnică băătăură la deget, de la atâta scris.

Mă impresionează inteligența și discursul invitaților iar când vine clipa să-l prezint pe George, apelez, semiconștient, la naturalitatea invocată de domnul Sava. Lecțiile sale în direct au efecte imediate. Sub lumina reflectoarelor se topesc emoțiile care, altă dată, îmi înghețau ideile aduse de acasă. Știu acum să integrez contextului și temei momentul vernisajului și creația artistului prezent în direct. Și totul merge bine, dar ce folos că acum, când am învățat cum să-mi "vând marfa", totul se sfârșește? Tristețea lui George, care-mi simte dezamăgirea, e solidară cu a mea. Lucrările lui, invocație a binelui, par aproape inutile în acest context deprimant.

Plecarea în grabă a domnului Sava, care rămânea întotdeauna după emisiune să mai discute cu invitații săi, tristețea pe care n-o mai poate disimula, îmi accentuează sentimentul sfârșitului unei lumi, al insulei care mai are foarte puțin până să fie inundată definitiv de ape.

CĂTĂLIN HRIMIUC

Un alt lup singuratic, ca și alții dintre artiștii pe care i-ați cunoscut deja fie direct de la *Serate*, fie din paginile acestei cărți, Cătălin Hrimiuc a intrat în zona mea de interes după o expoziție personală, a treia, la Galeria Căminul Artei. Se întâmpla atunci, în primăvara lui 1998.

Fost coleg de liceu cu Alexandru Nancu, Cătălin Hrimiuc absolvisese secția de arte decorative a Academiei de Artă din București, mai precis sticla. Expoziția a fost și un bun prilej pentru cei doi colegi de a se reîntâlni, după o lungă perioadă. Pentru mine a fost o surpriză întreaga expunere: sculptură realizată în sticlă optică.

Foarte cunoscut în străinătate, nu și la noi, Cătălin Hrimiuc prelucrează de mai mulți ani, în atelierul lui de la Mogoșoaia, acest material dificil și spectaculos în același timp. Iese arareori în lume și atunci cuprins de îndoieli și ezitări. Expoziția lui a fost un succes. Am filmat-o și am difuzat un reportaj la emisiunea *Actualitatea culturală* a Ioanei Drăgan, la care lucram în paralel cu *Seratele*. N-au fost ușor de filmat acele lucrări care filtrau lumina în mod paradoxal. Dar mi s-a părut că efortul merită pentru că Hrimiuc a găsit în sticla optică materialul care se adecvează cel mai bine viziunii proprii. Lucrările lui sunt sculpturi pentru că răspund exigențelor dispunerii în spațiul tridimensional, receptării din mai multe unghiuri de vedere și tehnicilor proprii sculpturii: îmbinare de volume, șlefuire de suprafețe.

Incintele de sticlă ale lui Hrimiuc "încarcerează" lumina spre a o elibera apoi, modelată și îmbogățită spiritual. Ele sunt materiale și diafane deopotrivă. Titluri inspirate ca *Amprente de lumină*, *Coloană de lumină*, *Poartă de lumină*, fac aluzie la aspirația spre verticalitate a formelor create de artist din sticlă optică. Acest material special are proprietatea de a se distanța

de forma propriu-zisă, devenind un înveliș care protejează și potențează miezul prețios al lucrării.

Paradoxale în ființarea lor, lucrările lui Cătălin Hrimiuc se constituie în obiecte plastice rezistente la acțiunea timpului dar și perisabile, dependente de lumina care dirijează și se lasă dirijată într-un joc continuu.

În vizită la Cătălin acasă, la Mogoșoaia, unde s-a izolat de lume, descopăr și frumoasele vitralii pe care le realizează în atelier, dar și numeroase alte obiecte decorative și utilitare din sticlă, un material care pe mine mă fascinează. Prelucrarea lui presupune, ca și în cazul turnării bronzului, cunoașterea unui străvechi meșteșug. Cătălin Hrimiuc e un artist ciudat, dacă nu vă sună cumva pleonastic acest epitet. Oscilează între voioșie și apatie, e când vorbăreț, când foarte tăcut. Comunică mai mult cu Alexandru, pentru că mai au de depănat diverse amintiri ale tinereților, iar eu stau și mă gândesc cum să-l conving să vină la *Serată*. Știu că nu sunt ușor de transportat și nici de panotat în studio asemenea lucrări, fragile și prețioase. Alexandru îmi ghicește gândul, dacă nu cumva se gândea și el la același lucru. Cel care-l convinge să participe la *Serată*, adică să verniseze practic a doua oară expoziția de la Căminul Artei este el, fostul coleg și actual prieten în care Cătălin are încredere.

Studioul 2 al Televiziunii, mai 1998

Cătălin Hrimiuc nu face parte dintre artiștii norocoși. Am riscat invitându-l la una dintre ultimile *Serate* pe care le mai realizează Iosif Sava la Televiziunea Română. Starea de spirit, cum vă puteți imagina, s-a schimbat mult. Domnul Sava e din ce în ce mai trist, mai îngândurat, mai imprevizibil. Eu trag totuși nădejde că inevitabilul nu se va produce, că în ultima clipă cineva se va deștepta și va revoca absurda decizie de pensionare a celui mai complex și mai prolific realizator de emisiuni culturale.

Încerc să-i schimb starea domnului Sava chiar și prin această expoziție neobișnuită pentru un studio de televiziune. Probabil că nimic din ce a fost transportat până acum aici n-a fost așa de greu de dispus în cadru. Și dificultatea principală constă, evident, în plasarea luminii, astfel încât lucrările din sticlă optică să-și poată dezvălui tot misterul și toată frumusețea lor.

Cătălin Hrimiuc e surescitat și total derutat de ceea ce se întâmplă în jurul lui, înainte de începerea *Seratei* al cărei timp de emisie este dramatic ciuntit de această dată.

Pe de altă parte, în studio nu ne mai mișcăm noi așa de liber ca altă dată. Intrările și ieșirile ne sunt verificate drastic de gărzile de corp ale invitatului din această seară, nimeni altul decât primul ministru al României, Radu Vasile, alias poetul Mischie. Lui Cătălin nu-i place conjuncția deloc și nici mie. Intuiesc însă că Iosif Sava recurge la un gest disperat pentru a-și salva emisiunea. Îl invită pe primul ministru, în care s-a deșteptat brusc un talent neștiut, de poet, ca să-l trateze drept ceea ce nu este, adică om de cultură. Nici domnul Sava, se vede bine, nu e dispus să abdice fără luptă. Alexandru le cere voie body guarzilor să filmeze emisiunea cu o cameră video de amatori, cum l-a rugat Cătălin. După ce camera e verificată temeinic, să nu conțină bombe, primește aprobarea și emisiunea aceasta, cea mai tensionată și mai nelalocul ei din punct de vedere cultural, începe în scrâșnete. Prezența lui Radu Vasile e în contrast total cu imaginea celor care au trecut până acum prin studioul *Seratei*. Politicianul n-are, oricât s-ar strădui să-i construiască Iosif Sava, o reală dimensiune intelectuală. Trebuie însă flatat, fiindcă nimeni nu rezistă la această ispită, în speranța că poate, dacă s-ar strădui, ar putea împiedica o nedreptate. Cred că așa și-a imaginat Iosif Sava, mizând pe ceea ce politicienii români n-au de felul lor, respectiv scrupule.

Un dialog steril, care n-are propriu-zis un subiect și trece de la politică la învățământ și cultură până la starea națiunii și

invers, împinge momentul vernisajului până aproape de finalul emisiunii, undeva pe la ultimele minute. Iosif Sava își amintește, cu neplăcere parcă, de această rubrică și ne zorește pe mine și pe Cătălin Hrimiuc să încropim ceva. Evident că de o improvizație e vorba. Cu siguranță, nimic din ce este și ce lucrează acest artist nu reiese prea limpede din pseudo-dialogul nostru. Am măcar speranța că lucrările s-au văzut bine. Cătălin Hrimiuc e dezamăgit și nici eu nu pot să mă prefac că nu s-a întâmplat nimic. Îl înțeleg bine pe domnul Sava, că doar compătimim, dar pe artist e mai greu să-l fac să mă ierte că l-am adus aici într-un moment nepotrivit.

După câteva zile, Iosif Sava mă pune să-i dau telefon lui Cătălin Hrimiuc și să-mi cer scuze în numele lui pentru eșecul de la *Serată*.

CĂTĂLIN UDREA

Căminul studenților la Arte de pe Strada Occidentului, cândva, în 1997

Doi băieți și o fată poartă o discuție pasionantă despre cărți, pictură, sculptură, expoziții, filme, facultate, colegi, artiști în general. Sunt total ruși de ambianța înconjurătoare. Cadrul meschin în care se înghesuie cărți, desene, un calculator, costume puse pe manechine, obiecte casnice, nu contează. Stau înghesuiți în jurul unei mese mici, de cămin. Bucuroși că sunt împreună și cufundați în conversația lor, uită de trecerea timpului. Când începe să se însereze, fata își amintește de mama ei, venită din provincie să o vadă. Mama stă pe unul dintre paturile suprapuse, fără să scoată o vorbă. Fiica își cere scuze că a uitat de ea. Mama spune:

– Nu-i nimic, nu mă plictisesc deloc. Îmi place discuția voastră. Parcă aș fi la *Serata* lui Iosif Sava.

N-am de gând să ascund identitatea personajelor acestei scene. Dimpotrivă. În jurul acelei mese mizere de cămin studentesc, unul dintre cele mai prăpădite din București, stăteau de vorbă și disecau cultura Valeriu Pantelimon, Cătălin Udrea și logodnica lui, Liliana Țuroiu. Ea era studentă la secția de modă, iar Cătălin la sculptură, la clasa lui Vasile Gorduz.

După câteva luni, mama Liliane i-a telefonat fiicei ei să-i spună, fericită, că l-a văzut pe Valeriu Pantelimon la *Serata* lui Iosif Sava. Iar Liliana i-a comunicat că asta nu e nimic, fiindcă urmează să participe și Cătălin Udrea la emisiune.

În toamna lui 1998, Liliana și Cătălin s-au căsătorit. Am fost la nunta lor și acolo am aflat, cu întârziere, mica poveste premonitoare. Când *Seratele* și amfitrionul lor mai existau doar în sufletul și mintea noastră. *Flash back*-ul acesta, devenit parte a biografiei lor, mi-a confirmat intuiția că acolo, la *Serate*, în direct, se petreceau întâmplări cu consecințe pe termen lung. Mi-am dat seama căte destine a marcat Iosif Sava și mai ales, câți alți artiști tineri și-ar fi aflat rampa de lansare în acea emisiune fără egal.

Pe Cătălin Udrea l-am întâlnit în atelierul de sculptură al Academiei de Artă, unde m-a condus într-o zi Valeriu Pantelimon, după vernisajul expoziției lui în cadrul *Seratei muzicale TV*, ca să-i cunosc prietenul și tovarășul “de planuri mondiale”. Cătălin, student în ultimul an, tocmai “își finisa” lucrarea de diplomă: un grec și un egiptean șezând pe o bancă în ipostaza a doi colocutori. Compoziția era modelată din lut și turnată în ipsos, la scară umană. Profesorul Vasile Gorduz, botezat “dinozaur” de colegii dedați la experimente fără legătură cu artele, își obliga studenții să studieze forma clasică, să și-o însușească, să o aprofundeze, pentru a avea apoi un

reper solid în devenirea lor artistică, indiferent care ar fi urmat să fie ea. Am fost încântată să aflu de la Cătălin că și el și colegii lui de grupă aprobau întru totul concepția pedagogică a profesorului lor. De altfel, cum se putea vedea în atelier, și ceilalți își gândeau lucrările de diplomă în același spirit: modelau personaje inspirate din sculptura antică.

Titlul lucrării lui Cătălin Udrea era *Dialog*. Pornind de la el și de la ceea ce înfățișa compoziția, mi-a venit ideea aparent utopică de a o transporta în studioul *Seratelor*. Era o singură lucrare, de dimensiuni monumentale, care se potrivea extraordinar de bine cu ceea ce avea să se mai întâmple o dată, pentru ultima dată, în acel spațiu miraculos creat de Iosif Sava. Încă nu mă părăsise speranța că se mai putea salva ceva, fie și în ultima clipă. Pe de altă parte, mă gândeam că o ultimă *Serată*, strălucitoare din toate punctele de vedere, ar putea influența decizia aberantă de înlăturare a realizatorului ei. Opțiunile mele, în acel mai sumbru al anului 1998, erau foarte rapide. Nu mai era timp pentru ezitări. Așa că i-am propus lui Cătălin Udrea să-și prezinte în premieră, la *Serată*, lucrarea de diplomă.

Studioul 1 al televiziunii, 30 mai 1998, ultima *Serată*

Grecul și egipteanul modelați de Cătălin Udrea au ajuns în fine aici, cu destule greutăți întâmpinate la transport. Dimensiunile și stadiul intermediar în care se află lucrarea, pentru că ea a fost gândită pentru turnarea în bronz, au dat bătaie de cap tuturor celor implicați în deplasarea ei din atelierul de sculptură al facultății în studioul *Seratei*. Poate că, în condiții normale, aș fi amânat o astfel de nebunie, dar nimic în jurul nostru nu mai e firesc.

Cele două siluete clasice umplu efectiv cadrul și sunt prezente aproape însuflețite. Cătălin și cu mine ne luăm toate libertățile cu puțință. Așezăm lucrarea chiar în mijlocul studioului, unde este locul ei de fapt și ne minunăm de efectul

obținut. Și tocmai când ne extaziem noi mai tare, sosește în studio pianista invitată de Iosif Sava să susțină momentul muzical al *Seratei*, o doamnă respectabilă și celebră. Spre folosul imaginii ei, îi păstrez anonimatul. Dă cu ochii de cele două statui care, vai!, ce nerușinare, sunt nude. Începe să protesteze că e sub demnitatea ei să se producă în prezența unor domni complet dezbrăcați. Cred că pronunță și cuvântul obscenitate, ceea mă scoate complet din minți.

Până acum nu v-am spus nimic despre Cătălin Udrea, un brăilean liniștit (sună ca o contradicție în termeni), venit în București ca să devină artist. E un om modest și cu mult bun simț. Nu vorbește neîntrebat, însă are destulă fermitate ca să să-și susțină punctul de vedere, când are argumente. După *Serată* aveam însă să-l cunosc mult mai bine.

Îi explică calm doamnei, invitată ca și el să susțină artistic emisiunea, că ceea ce numește dânsa obscenitate este de fapt o lucrare de artă inspirată de modele clasice și că, așa obișnuiau sculptorii antichității să-și modeleze statuile, nude. Că nu e nimic rușinos în armonia trupului omenesc, că ea însăși, această armonie i-a fascinat pe artiștii clasici. Pierdere de vreme. Doamna nu vrea să audă nici un argument. În prezența nuzilor nu cântă și basta!

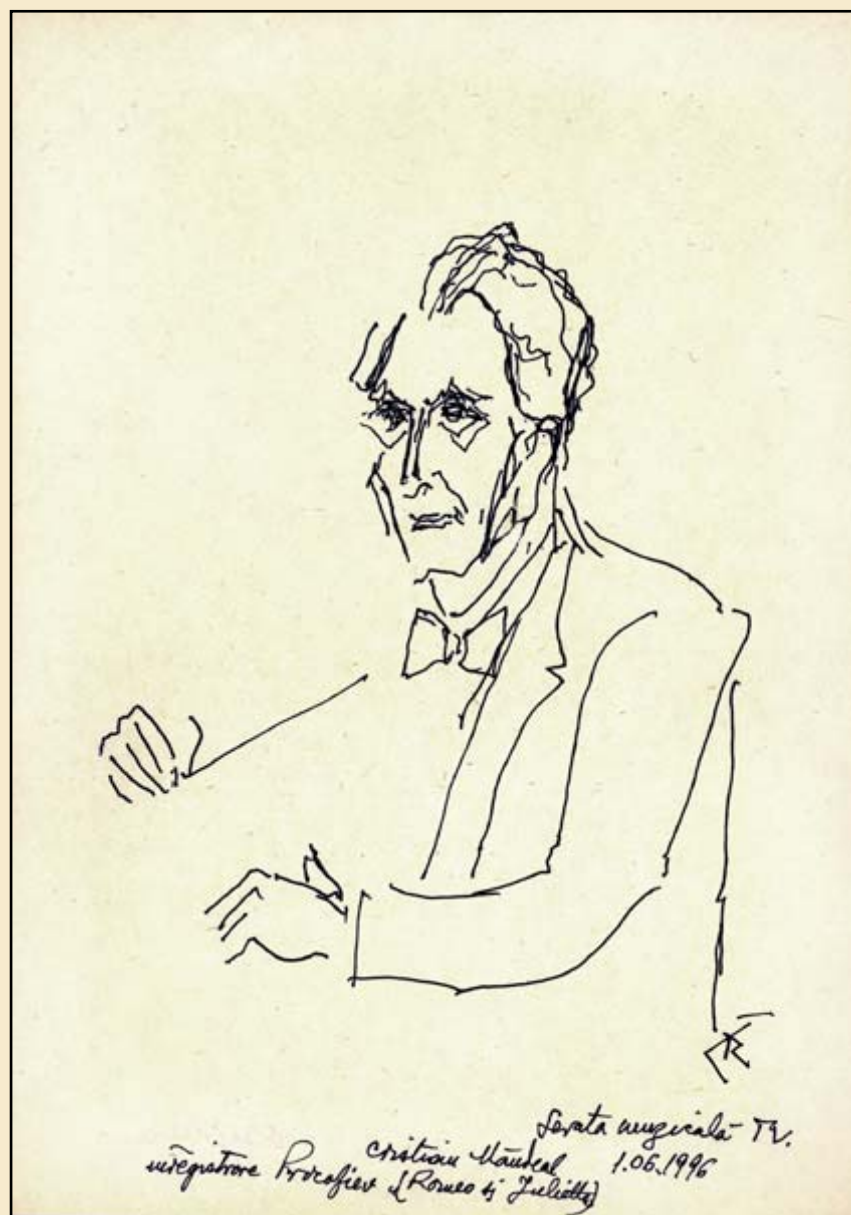
Dar diferendul nu se termină aici. Tocmai când mă gândeam cum să facem să scăpăm de obsesiile pianistei, apare și regizoarea de montaj în platou, dă cu ochii de inculpatul grec și de cel egiptean, plasați în centru, și începe să vocifereze că n-au ce căuta acolo. Aud pentru a doua oară cuvântul drag mie, obscenitate, și mă înfurii serios de data aceasta. Îi spun tare, ca să audă și artista, că obscenitatea e doar în ochii care privesc și în capul nostru, eventual. Răzmerița se amplifică. Regizoarea declară că ea nu moșește emisiunea în aceste condiții. Ultima mea speranță e Iosif Sava. Doar el ar mai putea să le convingă pe pudibonde că nu e nimic rușinos în nuditatea

unei statui. Mă simt dintr-o dată absurdă și tot ce încerc să fac de cinci luni la *Serate* pare superfluu. Să nu fi înțeles acești oameni, cu care lucrez, nici acum, în ultimul ceas, ce trebuie să fie vernisajul în direct?

Trebuie să vă mărturisesc că în fața atacului dezlănțuit al celor două apărătoare ale falsei pudori, nici domnul Sava nu rezistă. I se explică cu atâta aplomb că statuile nu pot apărea în centrul cadrului, încât amfitrionul cedează. Mai degrabă nervos, fiindcă încearcă și el să le aducă aceleași argumente pe care le adusesse Cătălin Udrea mai devreme. Problema se pune în următorii termeni: ori ele, ori statuile "obscene". Și cum emisiunea nu se poate face fără regizor, iar muzicianul nu poate fi trimis acasă pe ușa din dos, rămâne cum stabilesc ele: lucrarea lui Cătălin Udrea va fi exilată undeva mai spre marginea cadrului, ca să nu se vadă tot timpul și "să-i oripileze" pe telespectatori. Așa că până în ultimele minute, înaintea intrării în emisie, ne ocupăm cu reamplasarea lucrării.

Pentru mine întâmplarea e mai mult decât semnificativă. Conotațiile ei se referă tot la exilarea *Seratei*, a spiritului ei, pentru că cele două personaje clasice reinterpretate din perspectivă modernă reiterează ideea de comunicare, de dialog liber, în mijlocul agoriei, al cetății ideale. Al cetății (îi spuneam insulă la începutul cărții) la care noi, cei prezenți, nu vom mai avea acces, după genericul final al acestei emisiuni.

Invitații domnului Sava sunt trei regizori români de film: Dan Pița, Andrei Blaier și Mircea Daneliuc. Nu-i simpatizez pe nici unul și mi-e greu să ascult ce vorbesc. Important este că amfitrionul se comportă normal, cu demnitate și eleganță, ca la o *Serată* obișnuită. Nu se lamentează și nu face aluzii la marea "operă regizorală" pe care se întemeiază alungarea sa. Eu, în schimb, trepidez și abia aștept să vorbesc despre dialog, despre frumusețea și libertatea spiritului *Seratei*, de la care va trebui să ne luăm adio.

Îl prezint pe Cătălin Udrea, dau detalii, împreună cu sculptorul, despre lucrarea exilată care se află într-un stadiu intermediar înaintea unei foarte costisitoare turnări în bronz. Apoi, menționez faptul că am ales-o în mod special pentru acest ultim vernisaj în direct, fiindcă *Dialogul* imaginat de artist între două personaje de factură clasică se potrivește ca idee cu această emisiune întemeiată pe dialog, pe libertatea rostirii gândului și a ideii. Nu mă pot abține să nu-mi exprim durerea că trăim într-o lume strâmbă, în care ceea ce contează cu adevărat e marginalizat sau alungat. Părăsesc studioul înainte de sfârșitul *Seratei*. Nu pot, pur și simplu, să văd genericul final. Mi-e greu să accept că nu mai există o sâmbătă viitoare, un artist de vizitat, lucrări de selectat, transportat și panotat în studio. Mă întreb ce voi face de acum sâmbăta, la ora la care mi se spunea:

– Luiza Barcan, aveți cinci minute ca să prezentați artistul. Spuneți-ne ce vedeți!

Lucrarea de diplomă a lui Cătălin Udrea a cunoscut după aceea cetatea, la modul propriu, de două ori. Și cetatea a fost obligată să ia cunoștință de ea. La o lună după ultima *Serată*, profesorul Vasile Gorduz a avut ideea ca studenții lui să-și expună creațiile ultimului an de studenție într-un parc din centrul Bucureștiului, vizavi de Cazinoul Victoria. Timp de două săptămâni, personaje de factură clasică, la scară monumentală, din ipsos vopsit în culori vii, au nedumerit sau au încântat trecătorii. Apoi, la Râmnicu Vâlcea, în 1999, cu ocazia expoziției organizate afară, la zidul de cetate al Râmnicului, în zilele care au precedat și au urmat eclipsei totale de soare, *Dialogul* lui Cătălin Udrea s-a dovedit operant. Zeci de trecători prin orașul eclipsei s-au fotografiat cu lucrarea. Nimănui nu i s-a mai părut “obscenă”. Spiritul clasic și exhibiționismul contemporan s-au întâlnit în mod fericit. Comunicarea a devenit posibilă. Și toate acestea la un loc i-au dat artistului sentimentul că nu muncește fără sens, că tot ceea ce a învățat are un rost.

RODICA CIOCÂRDEL TEODORESCU ȘI *SERATA* CONTINUĂ...

Nu sunt în căutare de efecte speciale, cum poate ați fi înclinați să credeți, văzând că după ce am relatat povestea ultimei *Serate*, în loc să pun punct și să puteți închide cartea, mai dați de un nume de artist. Anul acesta adică, în 2003, când maestrul ar fi împlinit 70 de ani, s-a întâmplat ceva neobișnuit, un fel de miracol, dacă acceptați termenul.

Cel mai greu este, cel puțin pentru mine, să încep un lucru. Dar hai să admitem că până la urmă îl încep. Sfârșitul lui însă îmi pune întotdeauna probleme și mai mari.

La finalul clasei a XII-a, când am pus pe catedră ultima mea teză la limba română, am învățat, cu durere și furie, că orice se termină până la urmă, indiferent de voința noastră. Acea era o teză fără punct, fiindcă în loc de încheiere îi scriam dragei mele profesoare, de care, vrând-nevrând, trebuia să mă despart, că nu știu ce să fac acum când urmează să mă ridic din bancă, să-mi semnez lucrarea și să o predau. Apoi, când va trebui să ies din clasă, odată pentru totdeauna, părăsind insula pe care, piatră cu piatră, se clădise acel fel de a fi și a simți care urma să-mi fie navă călăuzitoare printre furtunile vieții. Eram incapabilă să-mi imaginez clipa următoare și refuzam, prin urmare, să-mi închei lucrarea.

Înapoiindu-mi teza, în ultima zi de școală, doamna Georgeta Ionescu continua metafora mea, urându-mi vânt bun în pânze. Și au fost într-adevăr câțiva oameni în viața mea de până acum, fără de care corabia pe care navighez ar fi eșuat. Îi știți deja. Ei mi-au suflat în pânze vântul cel prielnic. Fără ei, n-aș fi fost nimic.

Anul acesta, când nu mai speram să-mi mai ridic încă o dată fața spre lumină, a mai apărut cineva, o artistă de a cărei existență nu aveam habar. Întâlnind-o, mi-am amintit de ce spunea George Dragomir, anume că Dumnezeu nu-ți bagă în

traistă, dar îți scoate în cale oamenii care te pot ajuta să o faci.

Era, cu adevărat, nevoie de o minune ca eu să pot termina această carte, începută și scrisă în proporție de optzeci la sută în 1998, apoi abandonată dintr-o neputință și o dezolare asemănătoare acelor de atunci, din vara anului în care trebuia să pun pe catedră ultima mea teză la limba română.

La cinci ani după plecarea lui Iosif Sava într-o lume despre care nu știm nimic, «filmul meu» și-a găsit, în fine, genericul final. Și oricât ar părea de straniu, faptul de a reuși să-mi termin cartea se datorează, în cele din urmă, tot lui Iosif Sava.

Oare nu el a fost cel care mi-a spus timp de șase luni, aproape în fiecare zi, să caut și găsesc artiști neștiuți, uitați pe nedrept și “să-i aduc în lumina reflectoarelor”? A fost o lecție care s-a întipărit în conștiința mea, funcționând chiar nepremeditat adeseori.

În toamna lui 2001, vizitam la Galeria *Simeza* uluitoarea expoziție de pictură a unei artiste născute în 1924. O cunoșteam pe Alma Redlinger, probabil, pentru a avea revelația că mai sunt destui artiști din generația ei care trăiesc și a căror artă e pur și simplu o tehnică de supraviețuire. Orice pictor român, născut înainte de 1930, a studiat cu maeștrii interbelici. E, prin urmare, un continuator al tradiției unei mari școli de pictură. Plecând de la aceste ipoteze de lucru, nu mi-am mai găsit liniștea până când nu am adus pe simeze, alături, lucrările a 33 de seniori ai picturii contemporane, într-o expoziție care a reamintit tuturor că acești oameni și arta lor există, putând fi oricând un reper trainic. Printre seniori s-a numărat și Rodica Ciocârdel Teodorescu, portretistă cu faimă în epoca tinereților ei, când era, la rândul-i, model sculptorului Gheorghe Anghel.

Am cunoscut-o pe această artistă uitată de lume datorită Mihaelei Varga, președinte al Clubului România UNESCO. Îi organizase la sediul clubului o expoziție personală. Printre lucrări se afla și un autoportret al artistei, la vârstă primei

tinereți. În seara vernisajului, când doamna Ciocârdel și-a făcut apariția, nu mi-a fost greu să o recunosc. În pofida vârstei înaintate, chipul ei și-a păstrat frumusețea și noblețea trăsăturilor de care mă încântasem privindu-i autoportretul. În majoritatea lor, lucrările expuse la club erau portrete ale unor personalități din lumea teatrului, artei plastice, muzicii, literaturii.

I-am vorbit artistei despre expoziția seniorilor, pe care o plănuiam, și ea și-a arătat disponibilitatea să-mi ofere două portrete pentru expunerea respectivă, acesta fiind genul ei preferat. Dar și la capitolele peisaj sau natură statică, Rodica Ciocârdel are cu ce se lăuda.

Am schimbat numere de telefon și am stabilit să discutăm concret, atunci când aveam să găsesc spațiul adecvat expoziției dedicate seniorilor picturii românești contemporane. Se întâmpla în primăvara lui 2002.

În ianuarie 2003 i-am telefonat doamnei Ciocârdel să o anunț că, în fine, expoziția va avea loc în luna martie. Mi-a spus că are ceva deosebit să-mi arate: portrete ale invitaților la *Serata* lui Iosif Sava. Să vin să le văd!

Atât mi-a fost suficient ca să-mi amintesc de carte și de anii scurși, fără ca eu să-mi duc la bun sfârșit misiunea încredințată de omul care a operat o schimbare fundamentală în viața mea. Înainte de a vedea ce avea să-mi arate doamna Ciocârdel am socotit câți ani urma să împlinească Iosif Sava pe 15 februarie. Exact 70. Să nu-mi spuneți că toate acestea sunt coincidențe. Următoarea idee-blitz care m-a străfulgerat a fost o expoziție cu desenele ei, dedicată aniversării lui. Dar unde? Aceasta era marea întrebare. Existau variante de răspuns, dar nici unul nu mi se părea cel mai fericit. Am decis mai întâi să merg la artistă acasă, să văd despre ce e vorba.

Ceea ce descopăr în atelierul Rodicăi Ciocârdel Teodorescu, din casa de lângă Cișmigiu, întrece orice așteptare: găsesc aici, păstrată cu sfințenie, o adevărată cronică desenată

a *Seratelor muzicale TV* din perioada 1995-1998. Fiecare portret al unei personalități culturale are notată dedesubt data difuzării emisiunii, uneori chiar și tema ei. Multe dintre personajele desenate de Rodica Ciocârdel sunt tineri muzicieni lansați în cadrul *Seratelor*. Cum vă puteți imagina, pictorița-portretistă e o mare melomană. Dar sunt și artiști plastici printre desenele ei și o parte dintre invitații emisiunilor la care participasem și eu. Valoarea de mărturie a dragostei unei artiste, căreia vârsta i-a limitat drastic ieșirile în lume, sporește prin faptul că aceste desene sunt făcute chiar în timp ce Rodica Ciocârdel urmărește la televizor emisiunea ei preferată: *Serata muzicală TV*. Nu-și privește față în față modelele, ci prin intermediul ecranului, dând astfel naștere, pe hârtie, unor imagini în imagine. Trebuie accentuat: nu e vorba despre portrete elaborate, ci despre notații și schițe realizate în priză directă cu emisiunea, sub imperiul emoției trăite simultan de toți participanții la *Serată*. Nu cred să existe o mostră de fidelitate mai mare față de o idee. Și mai tare mă uluiește însă altceva: găsesc printre desene trei portrete de-ale lui Iosif Sava, realizate în ani diferiți. Unul dintre ele este, incredibil, desenat în timpul *Seratei Seratelor* din 22 august 1998. Vă amintiți probabil că Ivona, Liana și cu mine ne propuseserăm atunci să sugerăm prin colajul de momente excepționale, culese din toate *Seratele* păstrate, că emisiunea lui Iosif Sava continuă. Ei bine, pentru Rodica Ciocârdel ea chiar continuă, ca și cum nimic ireparabil nu i s-ar fi întâmplat realizatorului ei.

Cu un nod greu de înghițit, o rog pe artistă să mă lase să reproduc în această carte câteva dintre portrete, fiindcă întâmplarea pe care v-o relatez readuce la viață cartea mea și ideea din care ea s-a născut.

Expoziția *Iosif Sava și invitații Seratelor Muzicale TV în 40 de desene ale Rodicăi Ciocârdel Teodorescu* este găzduită la Art Jazz Club, spațiu aflat la subsolul galeriilor Orizont.

Cândva, înainte de 1989, aici expuneau artiștii tineri, de până în 35 de ani, drept care galeria se numea chiar *Atelier 35*. Spațiul e administrat acum de un împătimit al jazz-ului, Adrian Andrieș, iar de expozițiile organizate aici se ocupă nimeni altul decât Ion Atanasiu Delamare, împreună cu pictorița Emilia Persu. Trebuie să vă mai spun cu câtă dragoste primesc acești oameni ideea de a-l aniversa pe Iosif Sava, chiar dacă e vorba despre o formulă atât de neconvențională și de neobișnuită în cele din urmă? Hotărâm împreună ca la vernisaj să proiectăm *Serata* din 22 august 1998. Mai mult, în spiritul *Seratei* se impune un recital de muzică clasică. Clubul are un pian destul de bun. Emilia Persu îl solicită pe Andrei Deleanu, un pianist apreciat de Iosif Sava, să susțină evenimentul prin prestația lui. Răspunsul muzicianului e prompt și plin de căldură. Ca și muzica lui, pe care o cunosc abia acum.

Alexandru se implică în realizarea acestui eveniment așa cum s-a implicat în fiecare dintre *Seratele* de atunci. Vine cu ideea să imprimăm pe suport electronic desenele Rodicăi Ciocârdel și așa ia naștere CD-ul care păstrează expoziția și după strângerea ei din galerie. Concepe un frumos pliant de prezentare a artistei și a expoziției, precum și un afiș elegant. În centru acestuia se află portretul din 1995 al lui Iosif Sava.

Ne străduim cu toții să mediatizăm așa cum se cuvine evenimentul. Îi invit la expoziție pe colegii din televiziune al căror destin, ca și al meu, s-a intersectat cu cel al realizatorului *Seratelor*. Ivona Cristescu și Cătălin Țîrlea acceptă să-mi fie alături la vernisaj.

Art Jazz Club, luni, 17 februarie 2003

Vernisajul e programat la ora 17.30. Dimineața și restul acestei zile nu sunt deloc ușoare pentru noi. Clubul n-a mai cunoscut o asemenea manifestare. Spațiul lui trebuie reorganizat. E nevoie de cât mai mult loc și de o dispunere

adecvată a scaunelor, astfel încât recitalul lui Andrei Deleanu să poată fi audiat în cele mai bune condiții. Lupta cu spațiul, panotarea expoziției și nervii noștri încordați la maximum îmi amintesc foarte bine de ce se petrecea în studiourile televiziunii, înainte de fiecare *Serată* la care s-a vernisat, în direct, o expoziție.

Permiteți-mi un ultim *flash-back* înainte de a termina această carte cu destin imprevizibil. E de fapt o mărturisire dureroasă pe care o fac acum, pentru prima dată. N-am vorbit niciodată despre ultima mea întâlnire cu Iosif Sava. S-a întâmplat în iunie 1998. Începuse seria emisiunilor intitulate *Lista lui Sava* la postul de televiziune Acasă. Vorbeam adesea la telefon. Îmi spunea că face tot posibilul să mă aducă acolo, să continuăm treaba cu vernisajele în direct. Se temea însă să nu-mi facă rău. Fiind angajata televiziunii naționale, nu puteam apărea pe un post concurent. Făcusem chiar o cerere în acest sens la mai marii instituției și mi se respinsese. Iosif Sava căuta însă stratageme. După ce au apărut ca invitați la *Lista lui Sava* colegii și prietenii mei Ioana Drăgan și Cătălin Țirlea și nimic rău nu li s-a întâmplat, el a hotărât că putea proceda și cu mine la fel.

Ultima dată când l-am întâlnit pe Iosif Sava a fost cu doar câteva zile înainte de a se îmbolnăvi și a merge la spitalul de unde n-a mai ieșit viu. Venise la redacție să rezolve ceva cu niște hârtii. Eram acolo în birou, abătută, așteptându-mă parcă numai la lucruri rele. Iosif Sava n-avea obiceiul să-și manifeste exploziv afecțiunea. Atunci însă m-a îmbrățișat cu toată căldura. Era bine dispus și zâmbitor. M-a rugat să-i spun, din acel moment, tot ce am pe suflet, fiindcă, să știu, mi-era ca un tată. Apoi, mi-a oferit darul pe care nu-l mai speram: urma ca peste două săptămâni să prezint prima expoziție la postul Acasă. Aranjase totul, chiar și un onorariu pentru mine și artist. Dar ce artist?

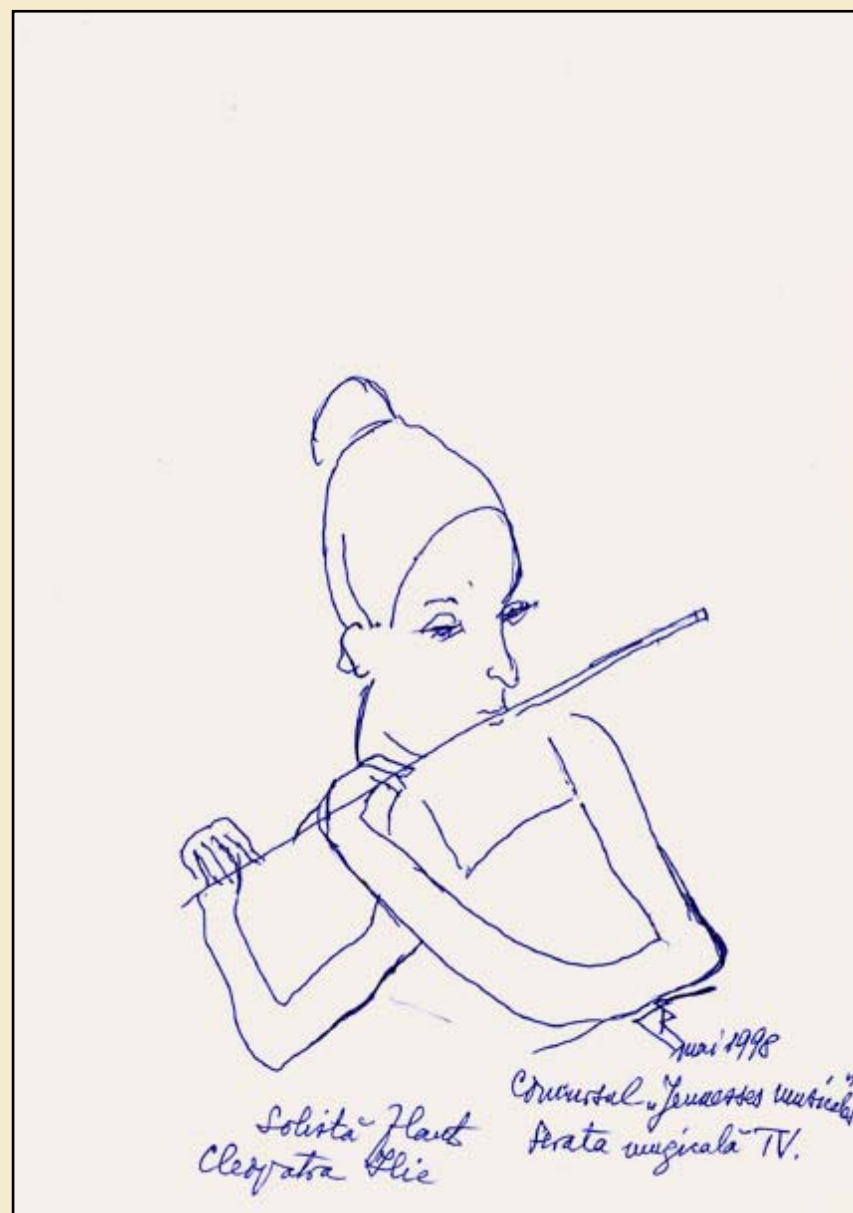
– Auzi vorbă, cum ce artist? Prietenul matale și al meu, Alexandru Nancu.

În jurul orei 15.00 totul e aranjat în galeria unde vom celebra 70 de ani de la nașterea lui Iosif Sava. Mă împac cu Alexandru, după ce, din pricina stresului, ne certaserăm în timpul panotării. Adevărul e că Alexandru a fost tensionat toată ziua, ca și cum această expoziție ar fi fost a lui. În fond are dreptate, ne privește pe toți cei de aici, în mod egal, ceea ce va urma.

Mai am o singură apăsare. Trebuie să o aduc pe doamna Ciocârdel la vernisaj. Deplasarea ei e dificilă, însă e de neconceput să lipsească. Orice artist a fost prezent în studio, la vernisajul expoziției lui. Merg împreună cu pictorița Emilia Persu să o aducem de acasă. Revenim la galerie în jurul orei 16.30. Ce găsim aici depășește orice imaginație. E plin de lume încă de pe acum. Am așezat în semicerc 100 de scaune și deja sunt aproape toate ocupate. Au venit și colegii de televiziune. Printre ei, Iolanda Miricioiu, regizoarea de emisie a *Seratelor* cu artiști. Mă impresionează atât de mult că a răspuns invitației încât uit pentru totdeauna incidentul cu statuile nude de la ultima emisiune. A venit și Marghit Dascălu, doamna domnului Sava. E plin de televiziuni și de ziariști. Rodica Ciocârdel e pur și simplu asediată. Într-adevăr, o artistă uitată se află în lumina reflectoarelor, așa cum, după cum mi-a mărturisit ulterior, n-a mai fost niciodată de-a lungul întregii ei vieți. Măcar acum am sentimentul deplin că am făcut ce mi-a spus Iosif Sava. La propriu.

A vorbi unei mulțimi de oameni, care l-au iubit, despre Iosif Sava nu e cel mai ușor lucru. Emoțiile despre care vă spuneam că făceau parte dintre ingredientele vernisajelor în direct sunt nimic pe lângă ce mi se întâmplă acum. Și știu și de ce. Fiindcă nu mai privesc în ochiul rece al unei camere de luat vederi, ci direct în ochii telespectatorilor *Seratei muzicale TV*.

La Art Jazz Club n-au mai fost niciodată atâția oameni. În timpul recitalului lui Andrei Deleanu și scara e plină. Nu ai unde arunca un ac...

GENERIC FINAL

Expoziția *Iosif Sava și invitații Seratelor Muzicale TV în 40 de desene ale Rodicăi Ciocârdel Teodorescu* stă deschisă o lună de zile. Afișul ei, cu portretul din 1995 al lui Iosif Sava, dispare sistematic de pe ușă. Și la fel de sistematic, noi punem altul în loc. Sunt mulți cărora le trebuie acasă chipul lui. Și mie îmi trebuie. Rodica Ciocârdel îmi intuiește dorința. La strângerea expoziției primesc în dar chiar portretul lui Iosif Sava din 1995. Cel care mă veghează până în această clipă când, mulțumită lui Dumnezeu, maestrului *Seratelor* și Rodicăi Ciocârdel Teodorescu, pun punctul așteptat cinci ani acestei evocări.

Și de fapt nici nu există vreun generic final. E doar o figură de stil, fiindcă *Serata* va continua atât timp cât vor exista oameni dornici să comunice necondiționat, indiferent de vremurile pe care le trăiesc, dragostea lor pentru adevărul unei idei și pentru frumusețea care nu moare.